

T. C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BATI DİLLERİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**CHARLES DICKENS'İN *İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ* VE REŞAT NURİ
GÜNTEKİN'İN *DAMGA* ROMANLARINDA FEDAKÂRLIK**

ÖZLEM DİLAVER
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
YRD. DOÇ. DR. MEHMET UYSAL

ISPARTA 2011

T.C
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ SAVUNMASI ve SÖZLÜ SINAV TUTANAĞI

Gönderen : Batı Dilleri ve Edebiyatı,..... EABD Başkanlığı

Gönderilen : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Enstitü Anabilim Dalımız YÜKSEK LİSANS / ~~DOKTORA~~ Programı öğrencisi Özlem Silover tez çalışmalarını sonuçlandırmış ve kurulan jüri önünde tezini savunmuştur. Sınav tutanağı aşağıdadır.
Tez Adı Değişikliği **YAPILDI** / ~~YAPILMADI~~

08.08.2011
Tarih

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Uysal
Enstitü Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI:

Jürimiz Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 25./39. maddesi uyarınca 08.08.2011 Pazartesi günü saat 13:00 'de toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Charles Dickens'in "İki Sevin Nikahı" ve Resat Nuri Güntekin'in "Ganga" Romanlarında konulu tezini incelemiş ve yapılan sözlü sınav sonunda **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞU** ile aşağıdaki kararı **"Fedakarlık"** almıştır.

K

KABUL

RED

DÜZELTME

Tez Sınavı Jürisi	Ünvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan	<u>Prof. Dr. Hacıhan Gülerden</u>	<u>Hacıhan Gülerden</u>
Üye	<u>Doç. Dr. Zeynep Memmedova</u>	<u>Zeynep Memmedova</u>
Üye	<u>Yrd. Doç. Dr. Mehmet Uysal</u>	<u>Mehmet Uysal</u>
Üye		
Üye		

Yukarıda adı geçen öğrenci Sınav Tutanağı'nda belirtildiği üzere mezun olmaya **HAK KAZANMIŞTIR** / **KAZANMAMIŞTIR**.
Gereğini rica ederim.

ENSTİTÜ YÖNETİM KURULU KARARI :

Tarih:

Karar No:

Enstitü Müdürü

MADDE-25 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RED", veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Enstitü Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tezi kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir. Düzeltme alan öğrenci bir sonraki dönemde kayıt yaptırmak zorundadır.

MADDE-39 Tez Sınavının tamamlanmasından sonra Jüri tez hakkında salt çoğunlukla "KABUL", "RED" veya "DÜZELTME" kararı verir. Bu karar, Anabilim Dalı Başkanlığınca tez sınavını izleyen üç gün içinde ilgili Enstitüye tutanakla bildirilir. Tezi reddedilen öğrencinin Yüksek Öğretim Kurumu ile ilişkisi kesilir. Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci en geç altı ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur. Bu savunma sonunda da tez kabul edilmeyen öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans/ ~~Doktora~~ tezi olarak sunduğum
“.....Charles.....Dickens'in.....İlki.....Sehrin.....Hikâyesi” ve.....
..Resat Nuri.....Güntekin'in....."Damga".....Romanlarında.....
.....Fedakârlık.....” adlı çalışmanın, tezin proje
safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı
düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin
Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu
belirtir ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi onurumla
beyan ediyorum.

Özlem DILAVER

08.08.2011

ÖNSÖZ

Karşılaştırmalı Edebiyat genel itibariyle; iki veya daha fazla eserin ortak, benzer ya da farklı yönlerinin ortaya çıkarılıp incelenmesidir. Karşılaştırma kavramı hemen hemen tüm bilim dallarında önemli bir inceleme yöntemi olarak karşımıza çıkar. Batı ile kıyaslandığında, ülkemizde karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının fazla yaygın olmadığı göze çarpmaktadır. Fakat son yıllarda bu tür çalışmalar, Türk edebiyatında da kendine yer edinmeye başlamıştır.

Bu araştırmada, biri İngiliz edebiyatından diğeri ise Türk edebiyatından seçilen iki yazarın eserleri incelenmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, iki eseri konu-motif bağlamında karşılaştırmaktır. Seçtiğimiz her iki eser de yazıldığı dönem ve sonrasında gerek konusu gerekse anlatımı açısından ses getiren eserlerdir. Eserlerin yazıldığı dönemi ve o dönemin toplumunu yansıtmaları bu araştırmayı önemli kılan bir diğer noktadır.

Türk ve Dünya Edebiyatlarında “aşk” ve “fedakârlık” kavramları sıkça karşımıza çıkmaktadır. Charles Dickens’ın *İki Şehrin Hikâyesi* (*A Tale of Two Cities*) ve Reşat Nuri Güntekin’in *Damga* romanlarındaki konu benzerliği, fedakârlık temasını karşılaştırmalı olarak irdelemeye, aynı zamanda Karşılaştırmalı Edebiyat incelemelerine naçizane bir katkı sağlamaya uygun bir zemin yaratmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen ve çalışmaya katkıda bulunan herkese teşekkürlerimi sunmak isterim. Öncelikle beni bu çalışmayı yapabilecek akademik seviyeye getiren Süleyman Demirel Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü hocalarım Prof. Dr. Hüseyinaga Rzayev, Doç. Dr. Betüre Memmedova, Yrd. Doç. Dr. Ömer Şekerci ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Uysal’a şükranlarımı sunarım. Çalışmama değerli katkılarda bulunan tez jüri üyelerinden Prof. Dr. Ramazan Gülendam’a da ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca severek çalıştığım, böyle bir konuyu tespit etmeme vesile olan, çalışmamın her aşamasında gösterdiği sonsuz sabır ve manevi desteğiyle bana yol gösteren tez danışmanım ve değerli hocam Sayın Mehmet Uysal’a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Son olarak, öğrenim hayatım boyunca her daim özveriyle elimden tutan ve yanımda olan aileme teşekkürlerimi sunarım.

Özlem DİLAVER

Ağustos 2011, Isparta

ÖZET

CHARLES DICKENS'İN *İKİ ŞEHRİN HİKÂYESİ* VE REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN *DAMGA* ROMANLARINDA FEDAKÂRLIK

Özlem DİLAVER

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2011,
vii+84 sayfa.

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet UYSAL

Bu çalışmanın amacı, İngiliz yazar Charles Dickens'ın *İki Şehrin Hikâyesi* ve Türk yazar Reşat Nuri Güntekin'in *Damga* romanlarındaki fedakârlık temasını analitik olarak karşılaştırmaktır. Bu araştırmada, her iki romanda ana tema olan “aşk uğruna yapılan fedakârlık”, karşılaştırmalı edebiyat bilimi verileri ışığında karşılaştırılmıştır. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm çalışmanın konusu, amacı, önemi ve durumunu belirtmektedir. Araştırmanın ikinci bölümünde ise yazarların hayatına, romanların özetlerine ve çalışmamıza yön verecek olan karşılaştırmalı edebiyat bilimi kavramına kısaca değinilmiştir. İncelemenin üçüncü bölümünde fedakârlık kavramının her iki romanda da farklı bakış açılarıyla işleniş ayrıntılı bir şekilde ele alınmış, romanlarda mevcut olan alt fedakârlıklara değinilmiş ve karşılaştırmalı edebiyat bilimi çerçevesinde romanlardaki benzer ve farklı öğeler tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda, Türk ve İngiliz edebiyatında önemli bir yere sahip olan iki yazarın romanlarında benzer bir motifi ele aldığı fakat “fedakârlık” temasının işleniş bakımından farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Charles Dickens, Reşat Nuri Güntekin, İki Şehrin Hikâyesi, Damga, Aşk, Fedakârlık, Karşılaştırmalı Edebiyat.

ABSTRACT**SACRIFICE IN CHARLES DICKENS' *A TALE OF TWO CITIES* AND
REŞAT NURİ GÜNTEKİN'S *DAMGA*****Özlem DİLAVER****Süleyman Demirel University, Graduate School of Social Sciences, Department
of Western Languages and Literature, Master Thesis, August 2011,
vii+84 pages.****Supervisor: Assist. Prof. Dr. Mehmet UYSAL**

The purpose of this study is to explore analytically the theme of sacrifice comparing Dickens' *A Tale of Two Cities* and Reşat Nuri Güntekin's *Damga*. In this study, the theme of "sacrifice for the sake of love" is compared considering the data of comparative literature. The study consists of three main parts. The first chapter provides the subject, aim, importance and background of the study. In the second chapter; it is dealt with the authors' life stories, summaries of the novels and comparative literature that will shed light on our study. In the third chapter, we handle the theme of sacrifice in detail with different perspectives in the novels. Minor sacrifices in the novels are also mentioned and it is attempted to find out similarities and differences in the novels in the frame of comparative literature. The result of this comparative study has indicated that both writers have discussed the same motif in their novels, but there are some differences in terms of dealing with the theme of sacrifice in the works of those two prominent novelists.

Key Words: Charles Dickens, Reşat Nuri Güntekin, *A Tale of Two Cities*, *Damga*, Love, Sacrifice, Comparative Literature.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vii

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Giriş	1
1.2. Araştırmanın Konusu	2
1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
1.4. Araştırmanın Yöntemi	3
1.5. Araştırmanın Durumu	3
1.6. Sınırlılıklar	6

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Charles Dickens Hakkında	7
2.2. Bir İngiliz Edebiyat Klasığı: İki Şehrin Hikâyesi	8
2.3. Türk Romanında Reşat Nuri Güntekin'in Yeri	11
2.4. Hayatını Bir Vehme Kurban Eden İffet'in Hikâyesi: Damga	13
2.5. Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Üzerine	15

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Fedakârlık Kavramı	19
3.2. İki Şehrin Hikâyesi Romanında Fedakârlık	20
3.3. Damga Romanında Fedakârlık	32
3.4. Alt Fedakârlıklar	44

3.4.1. Mahmut Efendi	44
3.4.2. Halis Paşa	45
3.4.3. Celâl	46
3.4.4. Doktor Alexandre Manette	48
3.4.5. Charles Darnay/Evrémonde	49
3.4.6. Bayan Pross ve Bay Lorry	50
3.5. İki Şehrin Hikâyesi ve Damga Romanlarında Benzer ve Farklı Öğeler	51
3.6. Eserlerdeki Toplumsal Yansımalar	59
SONUÇ VE TARTIŞMA	67
KAYNAKÇA	70
EKLER	75
EK 1: ALINTILAR	75
ÖZGEÇMİŞ	84

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
bkz:	Bakınız
ev.	Çeviren
ed.	Editör
s.	Sayfa
C.	Cilt

1. 1. Giriş

“Karşılaştırmalı Edebiyat” (İng. Comparative Literature, Alm. Vergleichende Literatur/Komparatistik, Fr. Littérature Comparée), ülkemizde yaygın bir bilim dalı olamamakla birlikte, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren özellikle Avrupa’da ivme kazanmaya başlamıştır. Günümüzde; ulusların birbirlerini tanımaları, dillerini, edebiyatlarını öğrenebilmelerinde karşılaştırmalı edebiyat önemli rol oynar. Ancak karşılaştırmalı edebiyat, henüz yeterince yaygınlaşmamış bir disiplindir. Karşılaştırmalı edebiyatın asıl amacı; iki ya da daha fazla eseri konu, motif, biçim, üslup, düşünce açısından karşılaştırmak ve buna bağlı olarak ortak, benzer ya da farklı yönlerini ortaya çıkarmaktır. Karşılaştırma yapılacak eserlerin arasında karşılaştırma yapmaya elverişli bir ilişki, benzerlik, ortaklık ya da farklılık bulunmalıdır. Karşılaştırma; yerli bir eser ile yabancı bir eser arasında olduğu gibi, aynı milletten iki eser arasında da yapılabilir. Hatta aynı yazarın farklı eserleri arasında karşılaştırma yapmak da mümkündür. Aytaç’ın da belirttiği gibi karşılaştırmalı edebiyattaki amaç; “birden çok eseri çalışma konusu yapmakla bakış açısını genişletmektir.”¹

Bu araştırma, karşılaştırmalı edebiyat biliminin ilkeleri çerçevesinde şekillenecektir. On dokuzuncu yüzyıl İngiliz edebiyatı romancılarından Charles Dickens’in *İki Şehrin Hikâyesi* ve yirminci yüzyıl Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından Reşat Nuri Güntekin’in *Damga* romanlarındaki “fedakârlık” teması/motifi karşılaştırılacaktır.

İki Şehrin Hikâyesi, Dickens’in en ünlü romanlarından biridir. Aynı zamanda, ele aldığı konu ve anlatımıyla pikaresk* bir roman örneğidir. Bu eserin en güçlü tarafı, Fransız İhtilali’ni sebep ve sonuçlarıyla birlikte çok başarılı bir şekilde betimlemesi ve o dönemdeki insan portrelerini canlı bir şekilde resmetmesidir.

¹ Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1997, s. 7.

* İspanyolcadaki ‘pícaro’ sözcüğünden gelmektedir. Kelime anlamı; serseri, maceracı, vasıfsız demektir. Pikaresk romanlarda, gezgin, serseri, beş parasız halktan insanların yaşadıkları maceralar anlatılır. Gerçekçilik, toplumun ve bireylerin eleştirilmesi, maceralarının anlatıldığı kahramanların alt tabakadan gelmesi pikaresk romanlarda bulunan başlıca unsurlardır. Yazarı belli olmayan ‘El Lazarillo de Tormes’ ilk pikaresk roman kabul edilir. Geniş bilgi için bkz. Ertuğrul Önalp, “Pikaresk Edebiyat ve Keloğlan Masalları”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Aralık 1988, C. 5, Sayı. 2, s. 233-38. Nil Ünsal, “Modern Gerçekçi Romana Doğru Atılan İlk Adım: Pikaresk Roman”, *Littera*, 1992, C. 3, s. 100-1. Ünal Aytür, “Pikaresk Roman”, *Gündoğan Edebiyat*, C. 11-12, Yaz-Güz, 1994, s. 183-194.

Dickens, olayları ve karakterleri gözler önüne sererken zıtlıklardan fazlaca yararlanır. Resmettiği dünyada, fakirler sokaklarda sürünerek bir yudum şarap için birbirlerini ezerken; zenginler, saraylarında oturmuş hizmetçilerinin hazırladığı sıcak çikolatayı yudumlamaktadırlar. Bu yanıyla roman tüm yönleriyle Fransız İhtilali'nin resmini çizer. Fakat *Damga*, Dickens'ın romanı yanında sönük kalmaktadır. Reşat Nuri'nin *Damga*'yı yazdığı dönemde ülkemizde roman türünün geçmişi Batı ile kıyaslandığında çok eski değildi. Bunu göz önüne aldığımızda *Damga*'nın Dickens'ın romanı karşısında zayıf kalması doğaldır. Bununla birlikte bu araştırmadaki amaç; iki eseri nitelik açısından karşılaştırmak değil, her iki romanda da var olan “fedakârlık” temasını/motifini tüm yönleriyle ele almak olacaktır.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; çalışmanın amacı, önemi, yöntemi ve durumu hakkında bilgi verilecek, yaptığımız araştırmayla benzerlik gösteren diğer çalışmalara kısaca değinilecektir. İkinci bölümde; her iki yazar ve eserlerine değinilecek ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ana hatlarıyla irdelenecektir. Üçüncü bölümde, “fedakârlık” teması ele alınarak her iki eserde bu temanın nasıl yansıtıldığı karşılaştırmalı edebiyat bilimi verileri ışığında incelenecektir. Dördüncü ve son bölüm olan sonuç bölümünde ise eserler arasında çalışma konusu bağlamında saptanan benzerlik, ortaklık ve farklılıklara değinilerek, yapılan karşılaştırma ile ilgili genel bir değerlendirmeye yer verilecektir.

1. 2. Araştırmanın Konusu

Bu araştırmada; Reşat Nuri Güntekin'in *Damga* ve Charles Dickens'ın *İki Şehrin Hikâyesi* adlı romanlarında “fedakârlık” teması işlenecektir. Her iki eserde de çeşitli fedakârlık öğeleri mevcut olmakla birlikte, ana tema “aşk”tır. Aşk, edebiyatın ortaya çıkmasından bu yana en çok işlenen ancak yine de eskimeyen bir motiftir. Fedakârlık ise en ulvi meziyetlerden biridir. Çeşitli ülküler ve kavramlar uğruna fedakârlık yapılır. Ancak en büyüğü aşk uğruna yapılanlardır. Doğu ve Batı edebiyatının eserleri bu tür ulvi düşüncelerin merkez alındığı eserlerdir. “Romeo ve Juliet”, “Yusuf ile Züleyha” ve “Leyla ile Mecnun” örneklerinde olduğu gibi. Her iki eserde de aşk uğruna büyük fedakârlıklar yapılmaktadır. Roman kahramanlarından biri sevdiği kadın uğruna hayatını feda ederken, diğeri damgalı bir hırsız olduğu

gerekçesiyle cemiyetten dışlanır. Dolayısıyla bu incelemede, her iki eserde ne tür fedakârlıkların yapıldığı karşılaştırmalı edebiyat bilimi çerçevesinde irdelenecektir.

1. 3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmadaki asıl amaç; her iki romanı, merkezlerinde yer aldığı düşünülen “fedakârlık” temasını ele alışları bakımından karşılaştırmalı edebiyat bilimi ölçütlerine göre karşılaştırmak; aralarındaki ortak, benzer ve farklı noktaları saptamaktır. Araştırma, gerek İngiliz edebiyatının gerekse Türk edebiyatının tanınmış iki yazarının yaklaşık yetmiş yıl arayla “fedakârlık” temasını işleyişlerini ortaya koyması açısından son derece önemlidir.

1. 4. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada, araştırma-inceleme ve yorumlama tekniğinden faydalanılacaktır. Çalışmanın ana eksenini, motif ve konu karşılaştırması oluşturacaktır. Çalışmada, metne bağlı (İng. Text-based, Alm. Werkimmanent) araştırma ve inceleme yöntemi kullanılacaktır. İnceleme esnasında, esas olarak her iki roman temel alınacaktır. Zaruri hallerde, eklektik/pluralist metottan da yararlanılacaktır.

1. 5. Araştırmanın Durumu

Gerek Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan Reşat Nuri Güntekin, gerekse İngiliz edebiyatının önde gelen yazarlarından Charles Dickens üzerine birçok araştırma yapılmıştır. *Damga* ve *İki Şehrin Hikâyesi* romanlarını göz önüne aldığımızda ise her iki romanın da “fedakârlık” teması adı altında çok da fazla irdelenmediğini görmekteyiz.

Reşat Nuri Güntekin ve diğer romanları hakkında araştırmalar yapılmış olmasına karşın, *Damga* romanı hakkında küçük özetler dışında ciddi ve nitelikli bir incelemeye rastlamadık. Bunlardan birkaç tanesinden bahsetmek gerekirse; Reşat Nuri’nin romanları hakkında kanaatimizce en kapsamlı araştırmayı Birol Emil yapmıştır.² Emil; Güntekin’in romanlarındaki karakterleri ele alan bu incelemesinde, romanların konularını kısaca açıkladıktan sonra karakterlerin ayrıntılı tahlillerini

² Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında Şahıslar Dünyası I*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984.

yapar. Emil, Güntekin'in, *Damga* romanında, "[...] sadece sosyal planda şahıslar ve çevreler yaratma[dığını], derin bir cemiyet yarasını ele alarak onu deşmek iste[dığını]"³ belirtir. Romanda önemli olan konunun aşk olmadığını, asıl çerçeveyi İffet'in hayat macerasının oluşturduğunun altını çizer.⁴ Yine Güntekin'in eserleriyle ilgili bir diğer çalışma da Fethi Naci'nin *Reşat Nuri'nin Romancılığı*⁵ adlı eseridir. Naci, kitabında, Güntekin'in roman yazarlığı hakkında bilgi verdikten sonra yazarın eserlerini eleştirel bir bakış açısıyla inceler. Güntekin'in *Damga* romanı için; kurgusunun çok başarılı olmadığı noktasından hareketle, sıradan ve zayıf bir roman olduğunu ifade eder. Dahası romanı "aşure çorbası"na benzetir.⁶ Taylan Altuğ, *Bir Ruh Kimliği: Reşat Nuri Güntekin* adlı incelemesinde yazarın romanları üzerine ayrıntılı bir tahlil yapmaktadır.⁷ Kitabında, Reşat Nuri'nin romancılığının yanı sıra; öykücü ve oyun yazarı kimliğine de değinen Olcay Önertoy⁸, yazarın yaşamöyküsüne, dil ve anlatımına yer verir.

Yaptığımız araştırma esnasında, Reşat Nuri ve eserleri üzerine çok sayıda tez çalışmaları yapıldığını ve makaleler yazıldığını da tespit ettik.⁹ Fakat görülüyor ki;

³ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 131.

⁴ Bkz. Birol Emil, *a.g.e.*, s. 131.

⁵ Fethi Naci, *Reşat Nuri'nin Romancılığı*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul 1995.

⁶ Bkz. Fethi Naci, *a.g.e.*, s. 85. Bu saptama her ne kadar tartışmalı olsa da; kısmen kabul edilebilir bir tespittir. *Damga*'nın, Güntekin'in diğer romanlarına nazaran sönük kaldığı su götürmez bir gerçektir. Fakat Güntekin'in *Damga*'yı kaleme aldığı sırada, Türk edebiyatında roman türünün elli altmış yıllık bir mazisi olduğu göz önüne alındığında, nitelik açısından zayıf olması doğal karşılanabilir.

⁷ Taylan Altuğ, *Bir Ruh Kimliği: Reşat Nuri Güntekin*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2005.

⁸ Olcay Önertoy, *Reşat Nuri Güntekin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

⁹ Bu çalışmalar, Güntekin'in *Damga* romanından ziyade diğer önemli romanlarını odağa almışlardır. Beyhan Uygun Aytemiz, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Aşk İlişkileri*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005. (Çalışmada Reşat Nuri Güntekin'in duygusal romanları ele alınmaktadır. Özellikle ana karakterlerin aşk ilişkileri incelenmiştir. Araştırmada, *Damga* romanı da incelenmiştir). Seyfullah Kaya, *Reşat Nuri Güntekin'in Eserlerinde Eksiltili Kullanımlar*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2007. (Çalışmada Güntekin'in beş romanında – *Damga* romanı da dâhil olmak üzere – eksiltili kullanımlar incelenmiştir). Fatma Taşçı, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarındaki Çocuk Karakterlerin Çocuğa Görelikler Açısından Değerlendirilmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2007. (Araştırmanın temelini, Güntekin'in romanlarındaki çocuk karakterleri oluşturmaktadır). T. Poyraz, M. Alpbek, "Reşat Nuri Güntekin Hayatı ve Eserleri", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, C. 6, Sayı. 3, 1957. Oğuzhan Karaburgu, "Reşat Nuri Güntekin'in Hikâyelerinde Çocuk", *Bizim Külliye*, Sayı. 17, Nisan-Mayıs-Haziran 2003, s. 66-70. Olcay Önertoy, "Reşat Nuri Güntekin'in Yazınıımızdaki Yeri", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Aralık 1981, C. 43, Sayı. 360, s. 366-70. Orhan Hançerlioğlu, "Reşat Nuri Güntekin", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Şubat 1957, C. 6, Sayı. 65, s. 252-55. Selim İleri, "Öykümüzde Bir Sevecenlik Fırtınası: Reşat Nuri Güntekin", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Temmuz 1975, C. 32, Sayı. 286, s. 75-84. (Reşat Nuri ve eserleri üzerine yazılmış makaleler).

yapılan tezlerde de *Damga* romanı üzerine kapsamlı bir inceleme yapılmamış, çoğunlukla Güntekin'in popüler sayılan romanları üzerinde durulmuştur.

Charles Dickens, on dokuzuncu yüzyıl İngiliz edebiyatının en önemli romancılarından birisidir. Hayatı ve eserleri hakkında çok sayıda araştırma ve inceleme yapılmıştır. Bunlar arasında en önemlisi şüphesiz Dickens'ın yaşamöyküsünün anlatıldığı John Forster'ın *The Life of Charles Dickens*¹⁰ (Charles Dickens'ın Hayatı) adlı eseridir. Kitap, Dickens'ın hayatı üzerine oldukça kapsamlı bir incelemedir. Yine yazarın yaşamına ışık tutan bir diğer kaynak da *The Letters Of Charles Dickens*'dir.¹¹ (Charles Dickens'ın Mektupları). Kitabın önsözünde; Dickens ve Hogarth, bu mektupları, John Forster'ın *The Life of Charles Dickens* adlı kitabına tamamlayıcı olması düşüncesiyle derlediklerini belirtirler.¹² Ayrıca David Paroissien'in, *A Companion to Charles Dickens*¹³ adlı kitabı Dickens ve eserleri üzerine yazılmış çok sayıda makale içermektedir. Harold Bloom, *Charles Dickens's A Tale of Two Cities*'de¹⁴ Dickens'ın bu romanı üzerine yazılan makaleleri bir araya getirmektedir. Ruth F. Glancy ise, *Charles Dickens's A Tale of Two Cities: A Sourcebook*¹⁵ adlı kitabında *İki Şehrin Hikâyesi* romanını tüm yönleriyle ele almaktadır. Bunlardan başka Dickens ve romanları üzerine çok sayıda makale ve tez bulunmaktadır.¹⁶

¹⁰ John Forster, *The Life of Charles Dickens*, C. I-II-III, J. B Lippincott & co., Philadelphia 1874.

¹¹ Mamie Dickens, Georgina Hogarth (eds.), *The Letters of Charles Dickens*, C. I-II, Chapman and Hall, London 1880, 2. Baskı.

¹² Bkz. Mamie Dickens, Georgina Hogarth (eds.), "Giriş", *a.g.e.*, s. vii.

¹³ David Paroissien (ed.), *A Companion to Charles Dickens*, Blackwell Publishing, USA 2008.

¹⁴ Harold Bloom (ed.), *Bloom's Guides Charles Dickens's A Tale of Two Cities*, Infobase Publishing, USA 2007.

¹⁵ Ruth F. Glancy (ed.), *Charles Dickens's A Tale of Two Cities: A Sourcebook*, Routledge, New York 2006.

¹⁶ Yaptığımız araştırma sırasında Dickens hakkında oldukça geniş bir literatürün varlığını tespit ettik. Bu yazıların hemen hepsi yazarın romanları üzerine bir inceleme amacıyla kaleme alınmıştır. Çalışmamızla yakından ilgili oldukları düşünülen çalışmalardan birkaçı şöyledir: G. Robert Stange, "Dickens and the Fiery Past: 'A Tale of Two Cities' Reconsidered", *The English Journal*, National Council of Teachers of English, C. 46, Sayı. 7, Ekim 1957, s. 381-90. Albert D. Hutter, "Nation and Generation in A Tale of Two Cities", *PMLA*, Modern Language Association, C. 93, Sayı. 3, Mayıs 1978, s. 448-62. Sylvere Monod, "Dickens's Attitudes in A Tale of Two Cities", *Nineteenth Century Fiction*, University of California Press, C. 24, Sayı. 4, The Charles Dickens Centennial, Mart 1970, s. 488-500. J. A. Falconer, "The Sources of A Tale of Two Cities", *Modern Language Notes*, The John Hopkins University Press, C. 36, Sayı. 1, Ocak 1921, s. 1-10. (Bu makalelerin hemen hepsi A Tale of Two Cities üzerine kapsamlı bir inceleme içeriyor). Robert Stalker, *The Vast Fatigue: Victorian Literature And the Pleasures of Exhaustion*, Doktora Tezi, Emory University, Faculty of the Graduate School, Atlanta 2004. (Araştırmada, Dickens'ın A Tale of Two Cities romanındaki Carton karakterinin tahliline yer verilmiştir). Karen Elizabeth Bohlin, *An Analysis of Moral Motivation: Literary Profiles and Pedagogy*, Doktora Tezi, Boston University, School of Education, Boston 1999.

1. 6. Sınırlılıklar

Bu araştırmada, Charles Dickens'ın *İki Şehrin Hikâyesi* ve Reşat Nuri Güntekin'in *Damga* romanlarında “fedakârlık” teması karşılaştırılacaktır. “Fedakârlık” temasının her iki romanda nasıl ele alındığı tespit edilecektir. İnceleme, yazarların bu iki eseri ile sınırlandırılacaktır. Ancak konuyla ilintisi olan bazı diğer eserlere de yer yer değinilecektir.

(Yine bu araştırmada da, Sydney Carton'ın ruhsal yapısı ve içinde bulunduğu ruh halinin ayrıntılı bir incelemesi yapılmıştır). Janet T. Williams, *Masculine Fantasies in Selected Novels by Charles Dickens*, Doktora Tezi, University of South Carolina, College of Arts and Sciences, Columbia 2010. (Bu araştırmada da Carton karakteri ele alınmıştır). Ayrıca Dickens ve eserleri üzerine ülkemizde yapılan tezlerin bir kısmı da şunlardır: Alev Baysal, *Dickens' Fictions and Fools of History: A Study on The Gordon Riots in Barnaby Rudge and The French Revolution in A Tale of Two Cities*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003. Elif Dindar, *The Chronotope of London in Charles Dickens' Novels*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2005. Bilge Razi, *Charles Dickens'in Hard Times, David Copperfield, Great Expectations, Oliver Twist Adlı Romanlarında Yoksulluk*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2006. Gonca Güven, *Charles Dickens ve Kemalettin Tuğcu'nun Eserlerinde Toplum Eleştirisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2007. Hasan Çakır, *Charles Dickens'in Romanlarında Toplum*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1995.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1. Charles Dickens Hakkında

Charles John Huffam Dickens adıyla 7 Şubat 1812 tarihinde ailenin sekiz çocuğundan ikincisi olarak İngiltere'nin Landport bölgesinde dünyaya gelir.¹⁷ Sıkıntılı bir çocukluk dönemi geçiren Dickens; babasının, borçları yüzünden hapse girmesiyle sefaletle tanışır. Henüz on bir yaşındayken, ailesini geçindirmek için, bir boya fabrikasında işe başlar. Çektiği bu sıkıntılar, ileride yazarlığını oldukça fazla etkilemiştir. 1870'de edebiyat hayatının zirvesindeyken hayata veda etmiştir.

Romancı ve hikâye yazarıdır. “Boz”^{*} takma adıyla mizah hikâyeleri yazmıştır. Oldukça üretken bir yazar olarak kabul edilir. Victoria Dönemine ^{**} damga vuran, on dokuzuncu yüzyıl İngiliz edebiyatının gerçekçi (realist) yazarlarından biri olan Dickens, “olağanüstü bir hayal gücüne ve harikulade hitabet yeteneğine”¹⁸ sahiptir. Forster onu, “yüzyılın en popüler romancısı ve İngiltere'nin yetiştirdiği en büyük mizah adamı”¹⁹ olarak tanımlar. İnsan karakterlerini çizmede oldukça başarılıdır. Karakterlerin yaşamlarını yansıtmadaki ustalığı, zamanının sosyal sınıflarını, alışkanlıklarını, değer yargılarını tasvirindeki başarısı ile bilinir. “Dickens’in eserleri; abartılar, aşırı jestler, tahmini zor ilişkiler, aşırı duygusal sözlerle doludur.”²⁰ Romanlarında olayların ve karakterlerin çokluğu dikkati çeker. Romanlarında özellikle sanayi devriminin^{***} bireysel ve toplumsal sorunlarına eğilmiştir. Ele aldığı konular açısından ‘sosyal reformcu yazar’ olarak da adlandırılmaktadır. Eserlerinde geniş kitlelerin – özellikle de işçi sınıfının – yaşadığı

¹⁷ Bkz. John Forster, *The Life of Charles Dickens*, c. I, J. B Lippincott & co., Philadelphia 1874, s. 21.

^{*}Dickens’in erkek kardeşinin takma ismi.

^{**} İngiltere’de 1837-1901 yılları arasında tahtta en uzun süre kalmayı başaran Kraliçe Victoria’nın (Queen Victoria) hüküm sürdüğü – kendi ismiyle anılan – döneme verilen addır. “Üzerinde güneş batmayan imparatorluk” diye tanımlanan İngiltere’nin altın çağını yaşadığı yıllardır. Ayrıca dünya edebiyatına damga vuran birçok yazar da bu dönemde yaşamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Josephine M. Guy, *The Victorian Age: An Anthology of Sources and Documents*, Routledge, London 1998.

¹⁸ Terry Eagleton, *The English Novel: An Introduction*, Blackwell Publishing, Australia 2008, s. 162.

¹⁹ John Forster, *a.g.e.*, s. 21.

²⁰ Terry Eagleton, *a.g.e.*, s. 145.

^{***} 18. yy’ın ikinci yarısıyla 19. yy’ın ilk yıllarında ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkan ve daha sonra diğer Avrupa ülkelerine yayılan, neden ve sonuçları bakımından tüm dünyayı etkileyen önemli bir olaydır. Yeni buluşların üretime uygulanması ve makineleşmenin yaygınlaşması demek olan bu devrimin başlamasındaki ilk etken, buhar gücünün sanayide kullanılmaya başlanmasıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Sanayi_Devrimi> (07.03.2011).

sorunları, çektikleri acı ve zulümleri gerçekçi bir bakış açısıyla ortaya koyar; zamanının sosyal şartlarını eleştirir. Hemen hemen tüm romanlarında orta sınıf insanının bir bakıma sözcülüğünü yaparak toplumda meydana gelen çarpıklıkları gözler önüne serer. Zamanın sosyal eleştirisini yaparken mizah ve güldürü öğelerine de bolca yer verdiği romanlarıyla yankı uyandırmıştır. Otobiyografik unsurların ağır bastığı romanları (*Oliver Twist* 1838, *David Copperfield* 1849), yazarın çocukluğunda yaşadığı fakirlik dönemlerinin yansımalarıdır. Dickens'ın karakterleri, özgür bir varoluşa sahiptirler ve onların dünyaları kendi kurallarına göre işler.²¹ Roman kahramanları, davranışları ve konuşmaları ile günlük hayattan izler taşırlar. Bu karakterler, okuyucuya, yaşamdan gerçek kesitler sunarlar. Onun roman kahramanları sıradan ancak belirgin tiplerdir.

2. 2. Bir İngiliz Edebiyatı Klasığı: *İki Şehrin Hikâyesi* (*A Tale of Two Cities*)

İki Şehrin Hikâyesi (1859), Charles Dickens'ın ilk olarak *All The Year Round** adlı kendi dergisinde haftalık olarak yayımlanmak üzere yazdığı, dünya klasikleri arasında kendine yer edinmiş dünyaca ünlü romanıdır. Fransız İhtilali** yıllarında iki şehri – Fransız İhtilali'nin tetiklediği, soylular ve köylüler arasındaki çatışmayla iç içe olan Paris ve Londra – anlattığı bir dönem romanıdır.*** Roman, 1775 ve 1793 yılları arasında, Londra ve Paris şehirlerinde geçer. Birçok özelliğinin yanında, Fransız İhtilali'ni bu denli canlı resmeden en iyi romanlardan biridir.

Dickens romanının ana temasını, arkadaşı Wilkie Collins'in *The Frozen Deep* adlı oyunundan almıştır.**** Romanına gerçekçilik katmak için ise Thomas

²¹ Bkz. G. Robert Stange, "Dickens and the Fiery Past: 'A Tale of Two Cities' Reconsidered", *The English Journal*, National Council of Teachers of English, C. 46, Sayı. 7, Ekim 1957, s. 381.

* 1859-1895 yılları arasında İngiltere'de yayımlanan, Charles Dickens tarafından kurulmuş haftalık edebiyat dergisidir. Dickens'ın birçok ünlü romanı, bu dergide haftalık olarak tefrika edilmiştir.

** Fransız İhtilali (1789-1799), Fransa'da mutlak monarşinin yıkılıp yerine cumhuriyetin kurulmasıdır. Dünya tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. Milliyetçilik akımının ortaya çıkmasında en büyük etkidir.

*** Dickens'ın devrim zamanlarında geçen bir diğer romanı da, *İki Şehrin Hikâyesi*'den önce yazdığı *Barnaby Rudge* (1841) adlı romanıdır. 1780 yılında, İngiltere'deki Katolik karşıtı bir isyan olan Gordon Ayaklanması'yla (Gordon Riots) ilgilidir.

**** Dahası yazar, oyunda bizzat rol almıştır. İşte tam bu sıralarda romanının başlığı hakkında düşünürken birkaç başlık aklına gelir. Bunlar: "One of These Days", "Buried Alive", "The Thread of Gold" ve "The Doctor of Beauvais"tir. Fakat *A Tale of Two Cities*'de karar kılmıştır. Bkz. Charles

Carlyle'nin *The French Revolution*²² (*Fransız İhtilali*) adlı eserinden faydalanır. *İki Şehrin Hikâyesi*, kısmen târihi bir romandır (İng. Historical novel, Alm. Historischer Roman). Ayrıntılı bir karakter tahlilinden ziyade, siyasî ayaklanmanın etkilerine yer verir. Dickens, dikkati karakterden çok olaylara çekerek romanı Dickensvari* olmayan bir kalıba oturtur. Bununla birlikte, Fransız İhtilali girdabında yaşanan olayları bir aşk öyküsü ekseninde bir araya getirir. Fransız toplumunun açlığını ve yoksulluğunu, aristokrat kesimin gaddarlık ve barbarlığını, alt tabakanın devrim isteğini canlı bir şekilde gözler önüne serer. İşte bu duygu karmaşası, Bayan Defarge karakterinde vücut bulur. Defarge, romanda devrimci bir figür olarak modellenir.²³

Romanda, suçsuz yere Paris'teki bir hapisanede (Bastille)** on sekiz yıl geçirdikten sonra kurtulan Doktor Manette'nin ve onun güzel ve iyi niyetli kızı Lucie'ye âşık iki gencin – Charles Darnay ve Sydney Carton – Fransız İhtilali'nin gölgesinde yaşanan hüznü öyküleri anlatılır. Olayların akışı ve anlatımı okurun merakını son sayfaya kadar canlı tutar.

Roman, sıkça alıntılanan çağın tasviriyle başlar:

Tüm zamanların en iyisiydi bu, en kötüsü de. Bilgelğin çağıydı, aptallığın çağıydı, inanç devriydi, inançsızlığın devriydi, mevsim Aydınlığın mevsimiydi, mevsim Karanlığın mevsimiydi, umudun baharı, umutsuzluğun kışydı, önümüzde her şey vardı, önümüzde hiç bir şey yoktu, hepimiz Cennete gidiyorduk, ya da tam tersine – Cehenneme, kısaca; gün bugüne o kadar benziyordu ki, devrin en yaygaracı otoritelerinden bazıları karşılaştırmaların, iyi ya da kötü, yalnızca üstünlük açısından yapılmasında dayatır oldular.²⁴

Dickens, *A Tale of Two Cities*, Ashley H. Thorndike (ed.), "Giriş", Longman's English Classics, USA 1928, s. xvi.

²² Thomas Carlyle, *The French Revolution: A History*, Chapman and Hall, C. I-II-III, London 1848.

* (İng. Dickensian) Dickens'ın romanlarını yazarken kullandığı tarza verilen isim. Yazarın Dickensvari diye adlandırılan romanları daha uzundur, diyaloglarla doludur; roman kahramanları genellikle garip görümlü, kaba ve grotesktirler. *A Tale of Two Cities*'de ise, karakterleri pek fazla konuşturmaz, bu görevi anlatıcıya vererek olayları ve kişileri ayrıntılarıyla anlatır. Bkz. <<http://www.sparknotes.com/lit/twocities/section4.rhtml>> (05.04.2011).

²³ Bkz. Harold Bloom, *Bloom's Guides "Charles Dickens's A Tale of Two Cities"*, Infobase Publishing, USA 2007, s. 28.

** Bastille Saint-Antoine olarak bilinen Paris'teki hapisane. Fransız İhtilali patlak verdiğinde ihtilalciler hapisaneyi basarak mahkûmları serbest bırakmışlardır. İhtilal sonrasında yıkılmıştır.

²⁴ Charles Dickens, *A Tale of Two Cities*, Ashley H. Thorndike (ed.), Longman's English Classics, USA 1928, s. 3. (Bundan sonra bu kitaptan yapılacak bütün alıntılar bu nüshadan yapılacak ve sayfa numarası ile alıntının yanında verilecektir. Romanın daha önce yapılmış çok sayıda çevirisi bulunmakla birlikte bu çalışmadaki alıntılar romanın aslından yapılmış ve tarafımızdan Türkçe'ye çevrilmiştir. Charles Dickens'ın *İki Şehrin Hikâyesi* adlı romanından yapılan alıntı bölümlerinin orijinal metinleri; birinci rakam sayfa numarasını, ikinci rakam ise alıntının bittiği satırı gösterir biçimde Ek.1 bölümünde okuyucuya sunulacaktır.)

Bunlar, dönemin Fransasını en iyi şekilde anlatan sözlerdir. Yazarın zıtlıklardan* faydalanarak kaleme aldığı bu ifadeler, soylular zevk ve sefa içindeyken; halkın yaşadığı açlık ve sefaleti mükemmel bir şekilde yansıtır.

Hikâye, Tellson Bankası temsilcisi Jarvis Lorry'nin Lucie'yle birlikte Bastille tutuklusu yaşlı Doktor Manette'yi gizlendiği tavan arasından Londra'ya getirmeleriyle başlar. Aradan beş yıl geçmiştir. Charles Darnay adında bir Fransızca öğretmeni İngiltere aleyhine casusluk yapmakla suçlanır. Darnay'ı vurdumduymaz bir avukat olarak tanınan Sydney Carton kurtarır. Bu arada, Fransız aristokratlarının mirasçısı olan Darnay, ailesini terk edip Londra'da yaşamaya karar verir. Biri Fransız diğeri İngiliz olan, fakat garip bir şekilde fiziken birbirlerine çok benzeyen bu iki adam – Darnay ve Carton – Manette'nin kızı Lucie'ye âşıktırlar. Lucie; Darnay'ı seçtiğinde, Carton, Lucie için hayatını seve seve feda etmeye hazır olduğunu söyler. Lucie ve Darnay evlenirler. Aradan yıllar geçer, Fransız İhtilali patlak verir. Bir gün Darnay'a ihtilalciler tarafından hapsedilen eski hizmetkârından bir mektup gelir. Darnay, onu kurtarmak için Fransa'ya gitmeye karar verir. Ancak Paris'e gelir gelmez ülkeye dönen bir aristokrat diye tutuklanır. Bir buçuk yıl hapis yattıktan sonra mahkemeye çıkarılır. Bastille'de uzun yıllar hapis yatan Doktor Manette'nin nüfuzu sayesinde Darnay, İngiltere'ye dönmemesi şartıyla, serbest bırakılır. Daha bu zaferin sevincini tadamadan, serbest bırakıldığı gece, Darnay tekrar tutuklanır. Bu kez atalarının işlediği bir suçtan dolayı, ihtilalciler tarafından, halk mahkemesinde yargılanmaktadır. Yirmi dört saat içinde giyotinle** idam edilmesine karar verilir. Sydney Carton sevdiği kadının kocasını kurtarmaya karar verir. İhtilalcilerin casusu Barsad'ın yardımıyla Darnay'ın bulunduğu hücreye girmeyi başarır. Darnay'ı uyuşturucu ilaçla bayıltır ve onunla elbiselerini değiştirir. Darnay'a çok benzediğinden onun yerine giyotin altına yatacaktır. Darnay ailesi İngiltere'ye doğru yola çıkarlarken, Carton giyotine götürülmektedir. Romanın başından beri serseri,

---

* Dickens, burada söz sanatlarından “antithesis”i kullanmaktadır. “Antithesis” (Tr. zıtlık, karşı say, antitez) söz sanatı; birbirine zıt iki kelimenin, ifadenin ya da cümlelerin birbiriyle bağdaştırılarak bir arada kullanılmasıdır. Geniş bilgi için bkz. Betüre Memmedova, Ömer Şekerci, *Mysteries of Style for Students of Literature*, Nobel Yayınları, Ankara 2009, s. 69-71.

** (İng. Guillotin) Fransa'da ölüm cezasına çarptırılanların kafalarını kesmek için kullanılan bir çeşit idam aracıdır. İlk olarak Fransız Devrimi ile adını duyuran giyotin, Joseph-Ignace Guillotin tarafından daha insancıl ve modern olması amacıyla tasarlanır. ‘Madam Giyotin’ (La Guillotin) ya da ‘Ulusal Berber’ (National Barber) olarak da adlandırılmaktadır.

Bkz. <<http://en.wikipedia.org/wiki/Guillotine>> (09.06.2011).

ihtiyatsız, sorumsuz, hayattan bezmiş bir karakter olarak gösterilen Carton, roman sonunda üstün bir fedakârlık örneği göstererek sırf sevdiği kadın mutlu olsun diye giyotinle idam edilir.

İdam anı geldiğinde söylediği son söz, aynı zamanda kitabın da son satırlarıdır: “Şimdiye kadar yaptığım iyi, en iyi şey bu, yakında kavuşacağım huzurun şimdiye kadar yaşadıklarımın en iyisi olacağını biliyorum.” (s. 377)

2. 3. Türk Romanında Reşat Nuri Güntekin’in Yeri

Reşat Nuri Güntekin, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı’nın tanınmış, birçok kesim tarafından sevilerek okunan, üretken yazarlarından biridir. 25 Kasım 1889 tarihinde İstanbul’da doğmuştur. 1956’da akciğer kanserine yenik düşerek hayata veda etmiştir.

Romancı, hikâye ve oyun yazarı olan Reşat Nuri; “Cemil Nimet”, “Hayrettin Rüştü”, “Ateşböceği”, “Ağustosböceği”, “Yıldızböceği” takma adlarını kullanarak da yazılar yazmıştır. Romanlarında ekseriyetle ben-anlatıcı (first-person narrator) tekniğini kullanır, hikâyelerini kahramanlarının ağzından anlattırır. Aynı durum *Damga* romanında da geçerlidir.

Olca ÖnerToy’un da belirttiği gibi, “Yazınımıza romanları, öyküleri, oyunları, eleştirileri, gezi notları, makaleleri ve çevirileri ile katkıda bulunan Reşat Nuri, ününü roman yazarı olarak yapmıştır.”²⁵ Çok sayıdaki roman, hikâye ve denemeleriyle Anadolu ve Anadolu insanını bütün yönleriyle gözler önüne serer.²⁶ Romanlarında özellikle toplumsal sorunları ele almış, aynı zamanda bu sorunlara çözümler üretmeye çalışmış bir yazardır. Bunda babasının işi dolayısıyla Anadolu’yu karış karış dolaşmasının etkisi büyüktür. Enginün bunu şöyle dile getirir:

Reşat Nuri’nin babası bir askeri doktordur. Çocukluğundan itibaren Anadolu’yu adım adım dolaşmıştır ve bu ona öteki yazarlardan çok farklı bir tecrübe kazandırmıştır. Genellikle basit bir aşk hikâyesi çerçevesinde yer alan yorumlarında kuvvetli tenkitçi kişiliği ile görülür. Eserlerindeki kuvvetli tenkit,

²⁵ Olca ÖnerToy, *Reşat Nuri Güntekin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s. 9.

²⁶ Bkz. İnci Enginün, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2008, s. 276.

tesirli bir ironi ile dile getirildiğinden, kişilerin duygularını zedeleyen, onları inciten kaba alaylara dönmez. Bu yüzden o, güçlü bir sosyal tenkitçi olduğu kadar sevilen aşk romanları yazarı olarak da kabul edilir.²⁷

Fethi Naci ise Reşat Nuri için, “bir yandan halkın değerlerine sahip çıkarken, bir yandan da, başta bürokrasi olmak üzere, toplumda aksayan, yolunda gitmeyen her şeyi kıyasıya eleştirmiştir, halkı ezenlere karşı halkın yanında yer almıştır.”²⁸ der. Bu yorumlar ışığında Reşat Nuri’yi “sosyal realist” (social realist) bir romancı olarak tanımlamak yanlış olmasa gerek.

Romanlarında çok değişik sosyal çevrelerden ve meslek gruplarından kişiler karşımıza çıkar. Karakterlerini gerçek dünyadan alır, yine gerçekçi bir ortamda okura sunar. Reşat Nuri’nin romanlarında karşımıza çıkan tipler, “Osmanlı dünyasının paşa kalıntıları, yozlaşmış taşra bürokratları, tutucu eşraf, vurguncu tüccar, mürteci din adamı, idealist doktor/subay/öğretmen/mühendis ve inanılmaz sağduyusu ile direnen, sabırlı ve özverili halk son derece canlı çizilmiş”²⁹ karakterlerdir. Altuğ, Güntekin’in romanlarında tasvir ettiği mekânlar hakkında ise şunları söyler:

Köşklerde, yalılarda, konaklarda, bağ evlerinde, çiftliklerde, izbe köy evlerinde, harabe hükümet binalarında, virane okullarda, loş tren istasyonlarında, tozlu köy yollarında; ama ‘hiç bitmeyen bir mehtabın’ altında soluk alıp veren bu yanardöner insan mozayığının örtüsü kaldırıldığında, karşımıza çıkan tam da Anadolu’nun *ruhu*’dur.³⁰

Genellikle romanlarında aşk, sevgi, fedakârlık, acıma, şefkat duygularını işlemiştir. Bu romanlarda, kahramanlar toplumsal görev yüklenirler, kendi hayatlarını başkaları için yaşarlar. Aşka tutulmuş ya da idealist bağlanmayı seçmiş bu kahramanlar, kendilerini arayış serüvenleri içinde var olma savaşımı verirler. Çoğu zaman yok oluşla sonuçlanan bu serüvenleri, bir ruh kimliğinin derin karmaşasını yansıtır.³¹

Fethi Naci, Reşat Nuri’nin yıllardır büyük bir ilgiyle okunmasının nedenini; halkın ahlâkî değerlerine sahip çıkmasına ve Türk romanında eleştirel gerçekliğin öncüsü olmasına bağlar.³² Romanlarının okur nezdinde kabul görmesinin diğer bir

²⁷ İnci Enginün, *a.g.e.*, s. 277.

²⁸ Fethi Naci, *a.g.e.*, s. 15.

²⁹ Taylan Altuğ, *Bir Ruh Kimliği: Reşat Nuri Güntekin*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 2005, s. 10.

³⁰ Taylan Altuğ, *a.g.e.*, s. 10.

³¹ Bkz. Taylan Altuğ, *a.g.e.*, s. 13.

³² Bkz. Fethi Naci, *a.g.e.*, s. 13.

nedeni de; eserlerinin geleneksel duygu dünyamızın değerlerine uç vermesi ve bu değerleri titreştirmesidir.³³ Tüm bunlarla birlikte dilinin yalınlığı, anlatım biçimi ve yalın üslubu onu edebiyatımızda büyük üne kavuşturan etkenler arasında sayılabilir.

2. 4. Hayatını Bir Vehme Kurban Eden İffet'in Hikâyesi: *Damga*

1924 yılında yazılmış Güntekin'in kısa romanlarından biridir. Türk Edebiyatı'nın sevilen klasikleri arasındadır. İkinci Meşrutiyet'in ilanından (1908) hemen sonraki yılları anlatır. Romanın ana kahramanı, 'İffet' adında bir asilzadedir. Çocuklarına özel ders verdiği tüccar Cemil Kerim Beyin eşi Vedia'ya duyduğu büyük aşkın, sonunda boş bir kuruntu nedeniyle umutsuzlukla sonuçlanması hüznü bir şekilde anlatılmaktadır.

Her yaz tatillerini geçirmek için gittikleri halasının Karamürsel'deki Damlacık çiftliğinde dinlediği bir masal, İffet'in ruhunda derin izler bırakacak, hayatını büyük ölçüde etkileyecektir. Sevdği kadının namusunu kurtarmak için kendini dereye atan köylü gencin hikâyesidir bu. İffet'in zihninde ilk aşk imajını bu masal uyandırır. Bu masala göre aşk, "sevilen kadın için kendini feda etmek"³⁴ tir.

İdadi'de* tanıştığı Celâl adındaki hürriyet ve meşrutiyet savunucusu bir arkadaşı İffet'e ateşli bir ihtilâlcî ruhu aşılar. Vecdi Bey isminde bir öğretmenin hakkında çıkan, büyük öğrencilere meşrutiyetten bahsettiğiyle ilgili bir iddia yüzünden tutuklanması üzerine, olayı İffet'in ihbar ettiği düşünülür. Bunun üzerine okuldan ayrılmak zorunda kalır.

Kısa bir zaman sonra Meşrutiyet ilan edilir, İffet'in babası Halis Paşa görevden alınarak Midilli'ye sürgün edilir.** İffet de babasıyla Midilli'ye gider, iki buçuk yıl birlikte yaşarlar. Bu olayla birlikte aile darmadağın olur. Babasının

³³ Bkz. Taylan Altuğ, *a.g.e.*, s. 7.

³⁴ Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılap Yay., İstanbul (Tarih yok), s. 25. (Bundan sonra bu kitaptan yapılacak bütün alıntılar bu nüshadan yapılacak ve sayfa numarası ile alıntının yanında verilecektir.)

* Lise düzeyinde eğitim veren okul.

** 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet, Osmanlı Devleti'nde güç dengelerini tamamen değiştirir. '31 Mart Vakası' denilen olaydan sonra İttihat ve Terakki Partisi iktidara gelir. Bununla birlikte padişahın yetkileri kısıtlanır. Birçok devlet adamı görevden alınır. Halis Paşa da bunlardan biridir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İhsan Burak Birecikli, "Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Bakış*, C. 2, Sayı. 3, Kış 2008, s. 211-26.

vefatından sonra İstanbul'a döner, Darülfünun'a* kaydolur. Bir yandan da mebus Cemal Kerim Bey'in çocuklarına ders vermeye başlar. Evin güzel ve sessiz hanımı Vedia'ya âşık olur. Geceleri deniz kenarında buluşurlar. Aştan gözleri o kadar kördür ki bir gün yakalanma ihtimalleri akıllarına bile gelmez. Buluştukları bir gece basılırlar; İffet, sevdiği kadının namusuna leke getirmemek için hırsızlıkla damgalanmayı yeğler. Değirmen masalı en sonunda İffet'in başına gelir. Sevdiği kadın uğruna hayatı boyunca hırsız damgası yer. Değirmen masalındaki köy delikanlısı gibi hayatını kaybetmez ama ondan daha kötü bir sonla, '*damgalanmış bir hırsız*' olarak hayatına devam etmek zorunda kalır. Haneye tecavüz ve hırsızlık suçlarından altı ay hapse mahkûm edilir.

Vakit gelmiş, hapisten çıkmıştır İffet. Dışarıda onu zor günler beklemektedir. Damgalı olarak yaşamının ağır yükü binmiştir omuzlarına. Bu süre zarfında birçok iş deneyimi olur, fakat hiçbirinde muvaffak olamaz. Her defasında *damgalı* olduğu yüzüne vurulur. Bu süreçte Celâl, avukatlık mesleğini bırakmış, Konya'da bir şirkette çalışmaktadır. İffet'e de kendi şirketinde bir iş verir. Artık dolgun maaşlı bir iş bulmuştur İffet. Bir yandan Konya-İstanbul arasında mekik dokurken bir yandan da karşılaştığı insanlara iyilik etmekte, onların dertlerini paylaşmakta, elinden geldiği kadar onlara yardım etmektedir.

Bir kış günü İzmir'den İstanbul'a giderken kar fırtınası yüzünden bindikleri tren yolda kalır ve hareket edemez. Kendisinden yardım isteyen Rânâ adlı genç kız ve annesiyle bu vesileyle tanışır. Geceyi geçirmek için gittikleri köyde kötü hava şartları yüzünden on bir gün kapalı kalırlar. İffet, Rânâ ve annesi dâhil köydeki herkese kendini sevdirebilir. Rânâ'dan çok hoşlanır. Fakat yediği damga yüzünden Rânâ'dan uzaklaşmak zorunda kalır.

Muzaffer ağabeylerinden gelen bir mektup, İffet'in moralini yükseltir. Ailenin miras davaları kazanılmış, İffet'e de epey bir para düşmüştür. Eline geçen para, İffet'in akraba ve toplum çevresindeki itibarını yeniden yükseltmiştir.

Nihayet günün birinde Vedia'yla karşılaşır. Vedia'ya karşı olan duyguları yeniden alevlenmiştir. Bir umutla Vedia'ya evlenme teklif eder. Ne var ki Vedia bu

---

* Bugünkü üniversite.

teklifi reddeder. Evlilik fikri onun için çok uzaktır. Vedia'ya göre, evlenmeleri ikisi için de uygun olmayacaktır. Uğruna hırsız damgası yediği kadının son sözleri bir bıçak gibi saplanır İffet'in ruhuna: "hiç olmazsa bu kadar şeyi göze alacağımıza göre, büyük bir aşk mazereti olsa..." (s. 189). Ve işte İffet'in ve aynı zamanda romanın da son cümlesi: "Hayatımı bir vehme kurban etmişim." (s. 189).

2. 5. Karşılaştırmalı Edebiyat Araştırmaları Üzerine

Karşılaştırmalı edebiyat; (İng. Comparative Literature, Alm. Vergleichende Literatur/Komparatistik, Fr. Littérature Comparée) aynı veya farklı dillerde yazılmış iki veya daha fazla eserin ortak, benzer ya da farklı yönlerinin; konu, motif ya da üslup gibi çeşitli açılardan incelenmesi, sonuçlarının ortaya çıkarılıp yorumlanmasıdır. Karşılaştırmalı edebiyat bilimi ise iki farklı kültüre ait, sanatsal değeri olan edebiyat eserlerinin karşılaştırılmasına dayanan bir bilim dalıdır. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin en önemli özelliklerinin başında uluslararasılık, disiplinlerarasılık, çok dillilik ve çok kültürlülük gelmektedir. İlk olarak on dokuzuncu yüzyılda, değişik ulusların edebiyatlarındaki temaları ve bu ulusların dillerini karşılaştırmak amacıyla geliştirilmiş bir disiplindir.

Fransa'da doğan karşılaştırmalı edebiyat teriminin tanımı konusunda tartışmalar hala devam etmektedir. Kâmil Aydın, karşılaştırmacının yüz yüze geldiği en belirgin güçlüğü; "‘karşılaştırmalı edebiyat’ teriminin tanımı, içeriği ve işleviyle ilgili bir şeyler söyleme zorunluluğu"³⁵ olduğunu vurgular. René Wellek ve Austin Varren *Edebiyat Teorisi* adlı abidevî eserlerinde, karşılaştırmalı edebiyatın zorluklar yaratmış bir terim olduğundan bahsederlerken, edebi inceleme tarzında görülen akademik başarının beklenenin altında olmasının sebeplerinin başında terimin kendisini işaret etmektedirler.³⁶

M. Emin Özcan *Karşılaşma/Karşılaştırma: Komparatistik Zihniyetin Doğuşu* adlı bildirisinde karşılaştırma eyleminin ortaya çıkışını şöyle açıklar:

³⁵ Kâmil Aydın, *Karşılaştırmalı Edebiyat: Günümüz Postmodern Bağlamında Algılanışı*, Birey yay., İstanbul 2008, s. 9.

³⁶ Bkz. René Wellek, Austin Varren, *Edebiyat Teorisi*, çev. Ömer Faruk Huyugüzel, Akademi Kitapevi, İzmir 1993, s. 31.

Karşılaştırmalı edebiyat anlayışının temelinde, toplumların kendi varlıklarını önce sözlü ardından yazılı olarak ifade etmelerinden daha eskilere giden bir anlayışlar bütünü bulunmaktadır. Bu bütünün oluşmasını öncelikle kendini bir varlık olarak içinde bulunduğu ortama yerleştiren özne'nin, aynı ortam içinde bulunan diğer öznelerle bakışı belirler. Çağlar boyunca 'ben' karşısında bir 'öteki' fikri oluşur: Öznenin kimliğinin ayrılmaz bir parçası haline gelecek, onu tanımlarken vazgeçilmez bir terim halini alacak öteki'ne doğru yolculuk karşılaştırmalı edebiyatın da temelinde yatan yönelişi oluşturmaktadır.³⁷

Öte yandan Goethe karşılaştırmının tarihsel gelişimi hakkında şu yorumu yapmaktadır:

Her ulus, yeri ve zamanı geldiğinde bir başkasına ilgi duymuş ve onu kendine çekerek sonuçta insanlık âlemini oluşturan, tüm ırkları içeren bir evrensel hoşgörüde birleşmiştir. Bilim adamlarının birbirlerini anlama ve bir yapıtı diğeriyle karşılaştırma girişimleri, kesinlikle yeni bir şey değildir; çünkü Latin dili bütün bu amaçlar için hayran olunacak bir araç olmuştur.³⁸

Sonuç olarak farklı kültürler ve edebiyatlar, ortaya çıktıkları tarihten itibaren birbirleriyle karşılaştırılmışlardır.

Bu bağlamda insan zihninin kaçınılmaz bir işlemi olan karşılaştırma diğer tüm bilimlerde olduğu gibi edebiyatta da önemli bir inceleme yöntemi olarak karşımıza çıkar. Karşılaştırmalı edebiyat denilince de akla ilk gelenler arasında iki eser, iki toplum ya da iki farklı kültür vardır. A. M. Rousseau ve Cl. Pichois karşılaştırmalı edebiyatı, “edebiyatı insan ruhunun hususi fonksiyonu olarak daha iyi anlayabilmek için, tarih, eleştiri ve felsefe aracılığı ile yapılan analitik tasvir, yöntemsel ve ayrımsal bir karşılaştırma, dilbilimler arası ve kültürlerarası edebi hadiselerin suni bir yorumu”³⁹ olarak tanımlarlar.

Karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının iki farklı dili veya kültürü ele alması gerektiğini savunan karşılaştırmacılar olduğu gibi, bu çalışmaların milli edebiyat sınırları içinde kalması gerektiğini savunanlar da vardır. Gürsel Aytac da *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi* adlı incelemesinde ulusal üstü değerlendirmenin

³⁷ M. Emin Özcan, “Karşılaşma/Karşılaştırma: Komparatistik Zihniyetin Doğuşu”, *I. Ulusal Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 6-8 Aralık, Eskişehir 2001, s. 364.

³⁸ H. J. Schultz, P. H. Rhein (eds.), *Comparative Literature: The Early Years*, s. 7. Aktaran: Kâmil Aydın, *Karşılaştırmalı Edebiyat: Günümüz Postmodern Bağlamında Algılanışı*, Birey yay., İstanbul 2008, s. 20.

³⁹ A. M. Rousseau, Cl. Pichois, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, çev. Mehmet Yazgan, MEB yayınları, İstanbul 1994, s. 184.

komparatistiğin temelini oluşturduğunu belirtir. Buradaki amaç ‘ufuk açmak’ ise – ki bu komparatistiğin en büyük yararadır – farklı olanı tanımak, ötekini de inceleme alanına alabilmek kişide belli bir eleştiri ruhu geliştirir. Aynı zamanda ‘kendi’imize daha birikimli, daha donanımlı eğilmeyi sağlar.⁴⁰ Görüldüğü üzere farklı yaklaşımları savunanlar mevcut olmakla birlikte genel kanaat karşılaştırmalı edebiyatın hem milli hem de uluslar arası nitelikte olabileceği yönündedir. Bu bağlamda karşılaştırma; yerli bir eser ile yabancı bir eser arasında olduğu gibi, aynı milletten iki eser arasında da yapılabilir. Hatta aynı yazarın farklı eserleri arasında karşılaştırma yapmak da olasıdır.

Milli ya da uluslar arası edebiyat karşılaştırmalarında önem arz eden bir nokta, karşılaştırma sonucunda ortaya çıkacak eserlerin ‘özgün’ nitelikler taşımasıdır. Hasan Sebuktekin, karşılaştırma sonucu ortaya konulan bu eserlerin özelliklerini şu şekilde sıralar: “anadil ve ulusal öz kültür kökenlerinden kopuk olmamaları gerektiğinin yanı sıra, asla taklit niteliğinde olmamaları, yani orijinal, özgün yanırları ağır basan nitelikte olmaları, yeniden yorumlanmış ve gerek bakış açısı, gerek anlatım tutumu, gerekse de düşünce donanımında kendine özgü farklılıklar arz eden, dünya çapında evrensel değerlere ulaşmış, estetik uyumu aynı derecede kurmuş olmaları beklenmelidir.”⁴¹ Gürsel Aytaç ise, sanatta dolayısıyla edebiyatta etkileşim olgusunun varlığından bahsederken bunun, yazar ve sanatı için artı bir puan getirdiğini belirtir. Buradaki ölçüt etkilendiği ya da esinlendiği örneğin kopyasını değil, ‘özgün yanı’ ağır basan bir başkasını üretmiş olmaktır.⁴² Dolayısıyla karşılaştırmacının buradaki amacı ‘aynı’yı değil ‘farklı’ olanı ortaya koymak olmalıdır.

Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları genellikle ortak konu, tema ve motif ağırlıklıdır. İşlenen konu, motif ya da temalar aynı bile olsa bunların işlenişinde mutlaka farklılıklar bulunacaktır. Karşılaştırmacıdan beklenen de “karşılaştıracığı eserlerde o yazarların, ortak konuyu ya da motifleri ‘nasıl’ işlediklerini”⁴³

⁴⁰ Bkz. Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say yay., İstanbul 2003, s. 14-6.

⁴¹ Hasan Sebuktekin, “Neden Karşılaştırmalı Edebiyat?”, *D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı. 7, Diyarbakır 2006, s. 15.

⁴² Bkz. Gürsel Aytaç, “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi (Kavram, Tarihsel Gelişim, Yöntem)”, *Gündoğan Edebiyat*, C. 5, Sayı. 19, Ankara 1997, s. 101.

⁴³ Gürsel Aytaç, *a.g.e.*, s. 88.

belirlemektir. Karşılaştırmalı edebiyatın faydalandığı bir diğer yöntem de imge (imagoloji/imgebilim) çalışmalarıdır. Bu çalışmalar, bir edebiyatta başka ulusların imgesini araştırma esasına dayanır. Aytaç'ın da belirttiği gibi imge/imaj çalışmaları “bir tek yazarın bir tek eserinde bir imgenin ortaya çıkarılması amaçlandığında tabii ki karşılaştırmalı edebiyat bilimine girmez, ama eser ve yazar sayısı birden fazla olunca ki genellikle imge tespiti çalışmalarında durum budur, komparatistiğin alanına çıkmış olunur.”⁴⁴ Bunlardan başka “örnek alma, etkilenme olayında iz sürme ve alımlama estetiği”⁴⁵ de komparatistiğin etkinlik alanına girerler.

Edebiyatı evrensel boyuta ulaştırmanın tek yolunun karşılaştırmalı çalışmalar olduğunu ileri süren Melik Bülbül, bu çalışmaların özgün ve yabancı kültür dünyaları arasında köprüler kurarak birçok olumlu yapılanmalara neden olduklarının altını çizer. Bu faaliyetler sayesinde kendi edebiyatımıza başka bir gözle bakabileceğimizi, başka edebiyatları daha iyi tanıyıp, onlardan kendi kültürümüze katkı sağlamanın, çeşitliliğin yollarını bulabileceğimizi belirtir.⁴⁶ Dolayısıyla ulusların birbirlerini tanımaları, dillerini, edebiyatlarını öğrenebilmelerinde karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının önemi yadsınamaz.

---

⁴⁴ Gürsel Aytaç, *a.g.e.*, s. 90.

⁴⁵ Gürsel Aytaç, *a.g.e.*, s. 91-2.

⁴⁶ Bkz. Melik Bülbül, “Karşılaştırmalı Yazın ve Kültürel Çeşitlilik”, *Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı. 9, 2004, s. 162.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1. Fedakârlık Kavramı

Fedakârlık (İng. Sacrifice/Self-sacrifice); 1) Biri ya da bir şey için kendini feda etmek, 2) Bir ereğe ulaşmak için birçok sıkıntıya, güçlüğe dayanmaya çalışmak, 3) Özveride bulunmak⁴⁷ anlamlarına gelmektedir. Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğü'nde kelime anlamı itibariyle “özveri”⁴⁸ olarak tanımlanan fedakârlık; insanın kendi benliğini, ben olduğunu ortadan kaldıran, önceliği “o” yapan duygudur. İçten gelen, yine içe dolan duygudur, verme isteğidir. Kişinin kendinden vazgeçmeye başladığı andır.

Çeşitli ülküler ve kavramlar uğruna fedakârlık yapılır. Fakat en ulvî olanı hiç şüphesiz “aşk uğruna yapılan fedakârlık”lardır. Doğu ve Batı edebiyatı bu tür ulvî düşüncelerin sık sık tekrarlandığı eserlerle doludur. Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha, Romeo ve Juliet bunlardan sadece birkaçıdır. İnsan aşkı uğruna çoğu zaman çeşitli fedakârlıklar yapar. O mutlu olsun, seversin, gülsün, yaşasın diye kendi mutluluklarından feragat eder. Aşkın var olduğu yerde fedakârlık da vardır. Aşkın bin bir türlü cefasıyla yoğrulan Mecnun aşkıdan kendini çöllere atmıştır. Züleyha ise Yusuf'un aşkı için bütün kadınlık gururunu ve kraliçe olduğu gerçeğini ayaklar altına almaktan çekinmemiştir. Yaptıkları bu fedakârlık onlardan çok şey alıp götürse de yine de aşklarını en iyi şekilde ifade etmişlerdir. Dolayısıyla fedakârlık, kısa vadede insanlardan çok şey alıp götürse de sonunda ebedi mutluluklara zemin hazırlayan sancılı bir süreçtir.

İnsan fani bir varlıktır fakat ölümsüz olmak ister. İnsan ancak hatırlanarak, bu sonsuzluk ve ölümsüzlük hayalini gerçekleştirebilir. Daima hatırlanmak, diğer insanların ruhunda iz bırakmak ölmemektir. Ölümsüzlük ise fedakârlıkla kazanılır. Bu bağlamda fedakârlık aslında kaybetmek değil aksine, uğruna bedeller de ödense, kazanmaktır.

⁴⁷ Bkz.

<<http://www.dildernegi.org.tr/TR/Sozluk.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EFEC9E8A7FA3AA308F&Sozcuk=fedak%c3%a2r%c4%b1k&Secim=1>> (09.06.2011).

⁴⁸ <<http://tdkterim.gov.tr/bts/>> (07.04.2011).

3. 2. *İki Şehrin Hikâyesi* Romanında Fedakârlık

İki Şehrin Hikâyesi (1859), Viktorya dönemine damga vuran, İngiliz Edebiyatının önde gelen yazarlarından Charles Dickens'ın klasikleşmiş, dünyaca ünlü romanıdır. Bastille'nin yıkılışından yetmiş yıl sonra yazılmış, Fransız İhtilali yıllarını anlatan, o tarihe ışık tutabilecek bir çağ romanıdır. Roman, Bastille tutuklusu Doktor Manette'nin güzel ve masum kızı Lucie'ye âşık iki gencin – Sydney Carton ve Charles Darnay – Fransız İhtilali'nin karanlık girdabında yaşanan öykülerini konu edinir. Sevdği kadının mutluluğu uğruna, üstün bir fedakârlık örneği göstererek giyotine giden Sydney Carton'un hazin sonu hüznünlü bir şekilde anlatılır. Tüm dünyayı etkileyen, sonuçları itibariyle büyük kayıplar yaşatan, tarihte ses getiren bir olayı, Fransız İhtilali'ni, işleyen bir eser olarak tarihi roman niteliği taşıyor olmasına rağmen, bu ihtilalin gölgesinde yaşanan aşk hikâyesini konu edinmesi bakımından ise bir aşk romanı olarak kabul edilebilir. *İki Şehrin Hikâyesi* üzerine ayrıntılı bir inceleme yapan Bloom ise, romanın türü bakımından “tarihi bir aşk hikâyesi”⁴⁹ olduğunu dile getirir.

Dickens, romanına yazdığı önsözünde, hikâyesinin ana konusunu arkadaşı Wilkie Collins'in *The Frozen Deep* adlı oyununda rol aldığı sıralarda kafasında tasarladığını anlatır. “Dickens ve arkadaşlarının hayran kaldığı bu melodram, aynı kadına âşık iki Antartik gezgininin hikâyesini anlatır. Kahramanlardan biri (Dickens'in canlandırdığı) rakibinin hayatını kurtarmak için kendi hayatını feda eder, bu fedakârlıkla manevi olarak yeniden doğar.”⁵⁰ Oyun, Clara, Frank ve Richard arasındaki aşk üçgenini konu alır. Clara, Kuzey kutbuna tehlikeli bir yolculuğa çıkan Frank Aldersley ile nişanlıdır. Frank bu seferinde Richard Wardour'la birlikte. Clara'ya âşık olan Wardour, sevdiği kadının kalbini çalan adamı öldürmeye yeminlidir. Fakat hikâyenin sonunda Frank'ı öldürmek bir kenara, onun hayatını kurtarmak için kendi hayatını feda eder. İşte bu hikâye Dickens'in esin kaynağı olur, o da Wardour gibi Carton'u yaratır. Clara karakterini Dickens'in kızı Mary canlandırır. Wilkie Collins Frank Aldersley olurken, Dickens Wardour rolünü

⁴⁹ Harold Bloom (ed.), *Bloom's Guides 'Charles Dickens's A Tale of Two Cities'*, Infobase Publishing, USA 2007, s. 8.

⁵⁰ G. Robert Stange, *a.g.m.*, s. 382.

üstlenir.⁵¹ Wardour ve Carton arasında büyük benzerlikler göze çarpar. Carton gibi Wardour da içkici, sorumsuz, uyumsuz bir karakterdir.

J. A. Falconer “*The Sources of A Tale of Two Cities*” adlı araştırmasında ilginç bir noktaya parmak basar. Dickens’ın dile getirmedığı fakat söylenegelen, romanın esin kaynağı olarak görülen diğer bir oyun da Fransız İhtilali sıralarında geçen *The Dead Heart* adlı oyundur. Dickens’ın bu hikâyeyi Benjamin Webster adlı bir sahne yönetmeninden duyduğu düşünülmektedir. Olay, 1771 yılında Paris’te geçmektedir. Heykel ustası Robert Landry, Paris şarap tüccarının kızı Catherine Duval ile nişanlıdır. Catherine, Landry’i Bastille’e attıran, aynı zamanda nişanlısına âşık Valerie tarafından zorla kaçırılır. Esas olay, on sekiz yıl sonra Landry’nin hapisshaneden kurtuluşuyla başlar. Landry, Catherine’nin Valerie ile evlendiğini ve Arthur adında bir erkek çocukla dul kaldığını öğrenir. Öcünü Valerie’nin oğlundan almak isteyen Landry, Arthur’u yakalatır ve ölüme mahkûm ettirir. Arthur’un infazının sabahında; Catherine, oğlunun canını bağışlaması için Landry’e yalvarır. Tam da o anda Catherine’nin onu hep sevdiğine ve Valerie’nin suçsuz olduğuna dair ikna edici bir kanıt eline geçen Landry, arabada idama götürülen Arthur’un yerini alır. Perde, Laundry darağacına çıkarıldığı sırada kapanır. *İki Şehrin Hikâyesi* “All The Year Round”da haftalık olarak yayımlanırken, 1856 yılında Watts Phillips tarafından yazılmış olan bu oyun da bir tiyatrodaki sahnelenmektedir. Phillips intihalle suçlanır. Fakat tarihlere bakıldığında esinlenen tarafın Dickens olduğu bellidir.⁵²

Dickens’in romanına ilişkin bir diğer güçlü etki ise Thomas Carlyle’nin *The French Revolution* adlı yapıtıdır. Dickens romanına gerçeklik katabilmek, ihtilali tüm yönleriyle aslına uygun bir şekilde ortaya koyabilmek için Carlyle’nin bu kitabına başvurur. Romanına yazdığı önsözde de buna değinir.

Roman, edebiyat çevrelerince sıkça alıntılanan ve İhtilal dönemin Fransasını bütün çıplaklığıyla gözler önüne seren şu cümlelerle başlar:

Tüm zamanların en iyisiydi bu, en kötüsü de. Bilgeliliğin çağıydı, aptallığın çağıydı, inanç devriydi, inançsızlığın devriydi, mevsim Aydınlığın mevsimiydi, mevsim Karanlığın mevsimiydi, umudun baharı,

⁵¹ Bkz. Harold Bloom, *a.g.e.*, s. 13.

⁵² Bkz. J. A. Falconer, “The Sources of A Tale of Two Cities”, *Modern Language Notes*, C. 36, Sayı. 1, Ocak 1921, The John Hopkins University Press, s. 5-6.

umutsuzluğun kısıydı, önümüzde her şey vardı, önümüzde hiç bir şey yoktu, hepimiz Cennete gidiyorduk, ya da tam tersine – Cehenneme, kısaca; gün bugüne o kadar benziyordu ki devrin en yaygaracı otoritelerinden bazıları karşılaştırmaların, iyi ya da kötü, yalnızca üstünlük açısından yapılmasında dayatır oldular.

İngiltere tahtında koca çeneli bir kral ile sıradan yüzü bir kraliçe vardı. Fransa tahtında ise koca çeneli bir kral ile güzel yüzü bir kraliçe vardı. Her iki ülkede de, hükümdarlar her şeyin yolunda olduğundan ve sonsuza kadar da öyle kalacağından en ufak bir kuşku bile duymuyorlardı.

[...]

Tanrının katında kalkan ve üç dişli mızrak taşıyan kız kardeşinden daha az destek bulan, kağıdı para yapıp harcayan Fransa, inanılmaz bir yumuşaklıkla tepetaklak gitmekteydi. (s. 3-4).

Daha ilk cümlelerden Dickens'ın romanını zıtlıklar üzerine kurguladığı anlaşılmaktadır. Bir tarafta aydınlığın, umudun, inancın, bilgeliğin mevsimini yaşayanlar diğer yanda da umutsuzluğu, kışı, karanlığı, inançsızlığı yaşayan yürekler... Bu ilk cümleler aynı zamanda romanın gotik* atmosferini işaret eder. İhtilalin tam ortasında yaşanan zorbalıklar, insanlık dışı yaklaşımlar, yok olmuş hayatlar, yitip giden umutlar, feda edilmiş canlar... İşte yaşamın ta kendisini tüm yönleriyle ortaya koyan bu sözler, İhtilal zamanında Fransa'nın içinde bulunduğu durumu, insanların yaşadığı zalimliği mükemmel bir şekilde yansıtır.

Üç kitaptan oluşan roman, isminden de anlaşılacağı üzere iki şehri, Paris ve Londra'yı, anlatır. G. Robert Stange *Dickens and The Fiery Past: 'A Tale of Two Cities' Reconsidered* adlı makalesinde, önemli bir tespitte bulunmaktadır:

Roman mekanik olarak iki ülke arasında neredeyse eşit bir şekilde bölünmüştür: kırk beş bölümden ikisi İngiltere ve Fransa'daki olayların paralelliğini anlatır, on dokuz bölümü İngiltere'de, yirmi dört bölümü de Fransa'da geçer. Ancak, konu tam bir dengeye olanak vermez; üçüncü kitabın tamamı Fransa'da geçer, öyle ki romanın gidişatı İngiltere'den devrimci hareketin merkezine [Fransa'ya] yönelir.⁵³

* İng: Gothic. Almanca 'Goth' kelimesinden türemiştir. 'Goth' ise barbar bir Alman kabilesini ifade eder. Kendine has bir özelliği olan bir sanat anlayışı ve yazı şeklidir. On sekizinci yüzyıl ortalarında ortaya çıkan gotik edebiyat; korkunç hayaletler, gizemli şatolar, karanlık ve virane evler, kasvetli havalar, doğaüstü ve şeytani güçlerin aşırılıkları ile dolu bir anlatının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mary Ellen Snodgrass, *Encyclopedia of Gothic Literature*, Library of Congress, USA 2005. Andrew Smith, *Gothic Literature*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2007. David Punter, Glennis Byron, *The Gothic*, Blackwell Publishing, USA 2004. Jerrold E. Hogle, *The Cambridge Companion to Gothic Fiction*, Cambridge University Press, UK 2004.

⁵³ G. Robert Stange, "Dickens and The Fiery Past: 'A Tale of Two Cities' Reconsidered", *The English Journal*, C. 46, Sayı. 7, Ekim 1957, National Council of Teachers of English, s. 385.

Hikâye, biri Fransız diğeri İngiliz fakat müthiş bir şekilde birbirlerine fiziken benzeyen iki gencin – Charles Darnay ve Sydney Carton – kesişen hayatlarını odak alır. Darnay, ailesiyle tüm bağlarını koparıp, ismini değiştiren ve İngiltere’ye yerleşen, aristokrat bir aileye mensup bir Fransızdır. Carton ise romanda, hayattan hiçbir beklentisi olmayan, sorumluluk duygusundan uzak, tembel, alkolik, hiç kimseyi, hiçbir şeyi umursamayan bir avukat olarak tasvir edilir. Carton’un aksine Darnay onurlu, şerefli, saygılı, kendine güvenen biridir. John Gross “On Carton and Darnay” adlı makalesinde Darnay’ın Dickens’ın itibarlı temsilcisi ve mutlu sonu muhtemel olan ‘normal’ bir karakter olduğunu söyler. Darnay’ın normalliğine karşın Carton ise serseri bir kişilikte olmasına karşın daha çarpıcı bir figürdür.⁵⁴ Fakat kişilikleri bakımından birbirine tamamen zıt bu iki karakter umulmaz bir şekilde aynı kadına âşık olurlar. Sydney Carton’un Charles Darnay’a duyduğu gıpta ve Manette’nin dünyalar güzeli kızı Lucie’ye olan aşkı romanda olayların akışını değiştirir.

Hikâye, 1775 yılının dondurucu bir kasım gecesiyle başlar. Tellson Bankası temsilcilerinden Jarvis Lorry, Bastille’de bir hücrede tek başına on sekiz yıl hapis tutulan Doktor Manette’nin güzel ve mağrur kızı Lucie ile buluşur. Birlikte Paris’e gidip eski hizmetçisi Defarge’nin meyhanesinde küçük bir tavan arasında insanlardan uzak bir yaşam sürmekte olan Manette’yi mülteci olarak Londra’ya getirirler. Lucie ve Lorry’nin Manette’yi Londra’ya getirmelerinden beş sene sonra Charles Darnay adında bir Fransızca öğretmeninin İngiltere aleyhine casusluk yapmakla yargılandığı mahkemede bulunurlar. Darnay, gizli belgeleri İngiltere’den Fransa’ya taşıdığı gerekçesiyle hâkim karşısına çıkarılmıştır. İngiltere’ye dönerlerken vapurda tanıştıkları Darnay hakkında tanıklık yapacaklardır. Amaç tutuklunun beş yıl önce Dover kasabasında bir posta arabasında olduğunu kanıtlamaktır. Mahkemeye çağrılan bir tanık Darnay’ın tam o saatlerde otelin kahve salonunda bulunduğunu iddia etmektedir. Fakat tanık tutukluyu bundan başka hiç görmemiştir. Mahkemede bulunan Carton, Darnay’a olan benzerliğine dikkatleri çekerek, yanılma olasılığının yüksek olmasından dolayı tüm bu suçlamaların odağında Darnay’ın gösterilmesinin yerinde bir karar olmadığını dile getirir. Gerçekten de birbirlerine o kadar çok

⁵⁴ Bkz. John Gross, “On Carton and Darnay”, *Bloom’s Guides ‘Charles Dickens’s A Tale of Two Cities’*, Harold Bloom (ed.), Infobase Publishing, USA 2007, s. 78.

benziyorlardır ki bu benzerlik sanığı tanıdıklarını iddia edenlerin ifadelerini altüst eder. Bu gerekçeleri göz önünde bulunduran mahkeme, Darnay'ın beratına karar verir. Hep birlikte mahkemeden ayrılırlar. Darnay ve Carton diğerlerinden ayrılıp yemek yiyip bir şeyler içmek için bir lokantaya giderler. Birbirlerine tıpatıp benzeyen bu iki adamın karakterlerine ilişkin bilgiler ediniriz. Carton, hayatın “şarabın dışında [ona] verebileceği hiçbir güzellik” (s. 82) olmadığına inanan bir alkoliktir. En büyük amacı, “bu dünyaya ait olduğunu” unutabilmektir. (s. 81) Bu iki adam aslında birbirlerine hiç de benzememektedirler. Darnay'ın; hayatta bir duruşu olan, ayakları yere basan, kendinden emin bir karakter olmasına karşın Carton “umudu[n]u kaybetmiş bir adam[dır]. Şu dünyada sevdiği hiç kimse yoktu[r], onu seven de.” (s. 83) Darnay yanından ayrılınca kendini aynada seyreden Carton yüzünü dikkatlice inceler ve dudaklarından şu sözler dökülür: “Onun [Darnay] yerinde olsaydın, o mavi gözler sana bakacaktı, o üzüntülü yüz sana acıyacaktı. Hadi, kabul et. Adamdan nefret ediyorsun.” (s. 84) Carton'un bu sözleri Darnay'a karşı duyduğu imrenme duygusunun bir işaretidir. Darnay'da olabileceği/olması gereken karakteri, arzu ettiği, sahip olmak isteği meziyetleri görmektedir. Ayrıca Carton'un bu sözlerinden Manette'nin güzel kızı Lucie'ye – her ne kadar ondan ‘altın saçlı oyuncak bebek’ olarak bahsetse de – içten içe aşk ve sevgi beslediği anlaşılmaktadır.

Darnay ve Carton birbirlerine benzemelerinin yanında Lucie'ye duydukları bağlılığı da paylaşırlar. Darnay ölümün eşiğine geldiği o mahkeme salonunda lehine tanıklık eden Lucie'ye delicesine âşık olur. Genç kızın sevgiyle dolu sesi, üzüntüyle solan o güzel yüzü Darnay'ın başını döndürür. “Şimdiye kadar onun o sevecen sesi kadar tatlı ve güzel bir ses duymamıştı[r].” (s. 130) Soylu bir aileye mensup Darnay, haksızlık ve zorbalık üzerine kurulu olan Fransa'daki hayatından ve tüm haklarından vazgeçerek soyadını değiştirir ve Londra'ya döner. Bu ülkeye dönmesindeki amacı, Londra'ya yerleşip bir iş bulmak ve sevdiği kadına kavuşmaktır. Yüreğinden geçenleri henüz Lucie'yle bile paylaşmamıştır. Londra'ya geldiğinde Doktor Manette'yle konuşup ona Lucie'ye olan duygularından bahsetmek istemektedir. Lucie'nin evde olmadığı bir saati seçen Darnay Manette'yi kitap okurken bulur. Dudaklarından dökülen şu sözler onun Lucie'ye olan sevgisinin apaçık belirtisidir:

Yüreğimin ne umutlarla ne korku ve kuşkuyla dolu olduğunu bilmeden
ne kadar içten söylediğimi, ne kadar içten hissettiğimi bilemezsiniz.

Sevgili Doktor Manette kızınızı şefkatle, içtenlikle, karşılık beklemeden, bağlılıkla seviyorum. Eğer dünyada sevgi diye bir şey varsa, benim Lucie'ye olan duygularımın da başka bir tanımı olamaz.” (s. 131)

Darnay Manette'ye duyduğu saygıdan ötürü Lucie'ye olan duygularını önce babasıyla paylaşır. Ayrıca Lucie ile babası arasındaki sevginin ne denli güçlü, kopmaz bir bağla çepeçevre olduğunu bilmektedir. Darnay'ın bu açık sözlülüğü Manette'yi etkilemiş olmalı ki niyetinin saf ve temiz olduğuna inanır. Kızının mutluluğunu her şeyin üstünde tutan, onu gözünden bile sakınan bir babanın bu itirafa karşı çıkacağı düşünülemez. Buna istinaden Darnay'a söyleyebileceği tek şey şu sözleridir: “Sevdiği erkek aleyhindeki kanılarım, sebeplerim, kuşkularım, eski ya da yeni herhangi bir şey olsaydı kafamda, onun için hepsini söküp atardım. O benim her şeyim; acıdan da fazla, yanıltan da fazla [...]” (s. 135) Manette'nin olumlu fikirlerini alan Darnay mutlu bir şekilde evden ayrılır.

Lucie'ye âşık bir diğer adam da Carton'dur. Sokaklarda amaçsızca dolaşırken bir gün ayakları onu Doktor Manette'nin evine götürür. Uzun zamandır içini kemiren duygularını Lucie'ye anlatacaktır. Darnay'ın aksine duygularını direkt sevdiği kadına söylemekten yanadır. Lucie'yi evde yalnız bulur. Genellikle Carton'un varlığından rahatsız olan Lucie, Carton'da bir değişiklik hisseder. Carton ona boşa gitmiş hayatından, amaçsızlığından dem vurur. Hayatından bezmiş, tüm hayatı olabildikleriyle dolu bu adam Lucie'ye olan aşkını dile getirmek istemektedir. Lucie'ye söylediği şu sözler, kendinde duyduğu umutsuzluğu, boş vermişliği göstermektedir:

Karşınızda duran kendini koyvermiş, heba olmuş, alkolik, hırpalanmış bu zavallı adam, sevgisine karşılık verecek olsanız bile, o anın mutluluğuna karşın, size acı, üzüntü ve pişmanlık getirirdi, umudunuzu kırardı, utandırır, kendiyi birlikte batağa sürüklerdi. Bana karşı sevgi duyamayacağınızı biliyorum; bunu beklemiyorum da; bunun olmadığına da şükrediyorum. (s. 150)

Lucie'nin aşkına layık olmadığına inanan Carton'un, boşa geçmiş bir yaşamın ardından Lucie'ye duyduğu aşkın bundan sonraki hayatında önemli bir etkisi olacaktır. Lucie'ye olan sevgisi kişiliğini büyük ölçüde değiştirecektir. Carton'un şu sözleri bunu kanıtlar niteliktedir:

Bilmenizi istiyorum ki ruhumdaki son düş sizsiniz. Bu denli alçaldığımı hissetmemiştim; siz ve babanız, yarattığınız bu yuva çoktan öldüğünü sandığım duygularımı canlandırdı. Sizi tanıdığımдан beri, yakamı

biraktığını sandığım vicdan azabıyla boğuşuyorum, seslerini ebediyen yitirdiklerini düşündüğüm, beni dürten fısıltılar duyuyorum. Yeniden çabalamak, her şeye yeniden başlamak, tembellikten, duygusallıktan kurtulmak, bırakıp gittiğim savaşla mücadele etmek türünden düşünceler kafamın içinde doluyor. Bunların hepsi, sonu olmayan [...] düşler; yalnızca düş; ama bilmenizi isterim ki bu düşlerin sebebi sizsiniz. (s. 150)

Lucie'nin babasına olan düşkünlüğü, evindeki sıcaklığı, insanlara olan hoşgörüsü yeni bir hayata başlamada ve hovarda hayatından kurtulmada Carton'u şevklendirecektir. Lucie Carton'un "kül yığınının dönmüş yüreği[n]de bir ateş" yakmıştır. (s. 150) Carton o gün görüldüğünden o kadar farklıdır ki neleri harcadığını, her gün neleri bastırıp çarpıttığını düşünmek o kadar üzücüdür ki Lucie Manette gözyaşlarını tutamaz. Carton'un Lucie'ye son sözleri ise romanın sonunda yapacağı fedakârlığı işaret eder:

Siz ve kutsal bildiğiniz her şey için her ne olursa yaparım. Hayatımda feda edebileceğim her neyim varsa sizindir. [...] yanı başınızda sizin için canını feda edebilecek birinin varlığını unutmayın! (s. 152)

Birbirlerinin tıpatıp benzeri bu iki karakter – Carton ve Darnay – aşklarını itiraflarında büyük farklılıklar göstermektedirler. Darnay, Lucie'nin babasına kızına karşı hissettiği duyguları açıklarken onunla evlenmek niyetindedir. Ona layık bir adam olduğunu düşündüğünden Lucie'nin karısı olmasını istemektedir. Lucie'nin aşkına kendini layık görmeyen Carton ise hiçbir beklenti içinde değildir. Carton'un itirafı Darnay'inkine göre daha dokunaklı, daha içten ve daha derin hislerle doludur. Darnay'ın ilan-ı aşkı ise daha yavan ve sönüktür. Carton'un sıradanlıktan uzak fakat duygu dolu sözleri Lucie'yi ağlatmaya yetmiştir. Çünkü onun samimiyetine tüm kalbiyle inanmaktadır. Sevgisinin karşılığını bulacağını inancında olan Darnay'in aksine Carton, sonu olmayan bir aşkın peşinde umutsuzca savrulacaktır.

Lucie tercihini Darnay'dan yana kullanır ve bir süre sonra, Darnay ve Lucie evlenirler. Balayından döndüklerinde yeni evli çifti ziyarete ilk gelen Carton olur. Darnay'a göre Carton tam bir vurdumduymazlık timsalidir. Darnay'ın Carton'a olan tavrını soğuk bulan Lucie kocasından ona daha ihtiyatlı davranmasını ister:

Sevgilim ona karşı çok cömert, kusurlarına karşı hoşgörülü olmanı istiyorum. Nadiren gösterdiği ama derin acılarla dolu iyi bir kalbi olduğuna inanmanı istiyorum. Bu yüreğin kanadığına tanık oldum, sevgilim. (s. 208)

Darnay Lucie'nin söylediklerine şaşkındır. Carton'u hiç böyle biri olarak düşünmemiştir. Onun hep itibarsız, esrarengiz, serseri, kaba kişiliğine şahit olmuştur. Lucie'nin "biz mutluluğumuzla ne kadar güçlüyüz, ama o acılarıyla ne kadar da zayıf, bunu aklından çıkarma!" sözü Darnay'ın bamteline dokunur. (s. 208) "Hiç aklımdan çıkarmayacağım sevgilim! Yaşadığımız sürece hiç çıkarmayacağım." diye karşılık verir. (s. 208) "Eğer karanlık sokakları arşınlayan [Carton] bu saf sözleri duyacak olsa, sevgi dolu mavi gözlerden Darnay'ın dudaklarıyla silinen gözyaşlarını görebilse, geceye karşı ağlardı." (s. 208)

Aradan yıllar geçmiş, Fransız İhtilali patlak vermiştir. İhtilalciler Bastille hapisanesini basarak mahkûmları serbest bırakırlar. Eline geçenle sokaklara dökülen halk da bu ayaklanmalara katılmıştır.

Bir gün Darnay'a eski bir hizmetkârı Gabelle'den bir mektup gelir. Darnay, ihtilalciler tarafından hapsedilen Gabelle'yi kurtarmak için Fransa'ya gider. Darnay Fransa'ya gelir gelmez ülkeye dönen bir aristokrat olması sebebiyle tutuklanır. Çünkü o dönemde yabancı ülkelere gidenler yurttaşlıktan çıkarılıyor, dönenler ise ölüme mahkûm ediliyordur. Haber İngiltere'ye ulaşır ulaşmaz Manette ve kızı Darnay'a yardım için Fransa'ya gitmeye karar verirler. Kızı [Lucie] babasını nasıl hayata döndürdüyse şimdi de Manette kızını kocasına kavuşturmak istemektedir:

Artık Lucie ile rolleri değişmişlerdi, bunu ancak gerçek bir sevgi ve şefkat duygusu değiştirebilirdi, çünkü ona çok şey veren bu kıza yardım etmekten başka övünç kaynağı yoktu. (s. 272)

Bastille zindanında uzun yıllar kalan Doktor Manette, bu nüfuzunun Darnay'ın kurtarılmasına yardımcı olacağını düşünür. Paris'e vardıkları gün Bastille hapisanesinin basıldığı gündür. Dünya geri dönüşü olmayan bir süreçtedir. İhtilal yüzünden ortalık kan gölüne dönmüştür. Binlerce insan giyotinle öldürülmektedir. Fransa âdeta cehennemi yaşamaktadır. Dickens'ın şu sözleri Fransa'nın içinde bulunduğu o ihtilal dönemini özetler niteliktedir:

Yıkıntılardan başka bir şey vermeyen, mahvolmuş bir ülkeydi. Tüm yeşil yapraklar, çimenler, başaklar perişan insanlar gibi kuru ve zavallıydılar. Her şey boyun eğmiş, kederli, ezik ve parçalanmış haldeydi. Evler, çitler, evcil hayvanlar, kadınlar, erkekler, çocuklar ve onlara can veren toprak, hepsi yıpranmıştı artık. (s. 226)

Bu süre zarfında nüfuzunu akıllıca kullanan Manette, Darnay'ı haftada üç kez görüyor, Darnay'dan eşine üç beş satır mektup getirdiği bile oluyordur. Darnay için varını yoğunu ortaya koyan Manette onu serbest bıraktırabilmek, hiç değilse yargı önüne çıkarılmasını sağlamak için çok uğraş verir. Ne var ki bu çabalarından hiçbir sonuç alamaz. Çünkü Fransa'da yeni bir dönem başlamış, kral yargılanarak kafası uçurulmuştur. Binlerce insan da adalet önüne çıkarılmayı beklemektedir. 'Bayan Giyotin' öyle çok kelle uçurmuştur ki sokaklar artık kan gölüne dönmüştür. Tüm bu dehşet verici olayların ortasında Doktor Manette, kendinden ve gücünden emin gayesinin peşinden koşmaktadır. Bu süre içinde Lucie, kocasının güvencede olduğundan hep kuşkuludur. Fakat sıkıntılı günlerin ağır yükünü taşımayı da öğrenmiştir. Tek dayanağı ise babasıdır.

Bir buçuk yıldır hapis yatan Darnay, sonunda mahkeme önüne çıkarılır. Ülkeye dönen soyluları ölüme mahkûm eden yasaya istinaden Evrémonde soyadını reddedip İngiltere'ye yerleştiğinden mültecilikle suçlanır. Doktor, Darnay lehine konuştuğu zaman mahkeme Charles'ın serbest bırakılmasına karar verir. Doktor kızına olan sözünü tutmuş, Darnay'ı kurtarmıştır. "Manette kızının onun için yaptıklarına karşılık verebildiği, çektiği acıların bedelini ödediği için mutlu[dur] ve gücünden gurur duyuyordu[r]." (s. 288) Manetteler bu zaferi henüz kutlayamadan, Charles cumhuriyet adına bir kez daha tutuklanır. Bu kez Defarge, karısı ve kimliği belirtilmeyen bir tanık tarafından suçlanıyordur. Darnay yeniden hücrededir. Kendisini suçlayan kişinin kim olabileceğini düşünmektedir.

Bu arada Sydney Carton da Paris'e gelir. İhtilalcilerin casusu Barsad'la görüşür. Onunla bir anlaşma yapar. Bu sırada Darnay mahkemeye çıkarılır. Darnay aleyhine tanıklık yapan esrarengiz kişinin Doktor Manette olduğu ortaya çıkar. Mahkeme Darnay'ı karalayan önemli bir belge ortaya koyar. Bu belge yıllar önce Bastille'deyken Manette tarafından yazılmış, hapishane ihtilalciler tarafından ele geçirilince Defargeler tarafından doktorun hücresinde bulunmuştur. Belgede Darnay'ın atalarının işlediği bir suçtan bahsedilmektedir. Bu belgede Manette, Evrémonde ailesini lanetlemektedir. Uzun zamandır karanlıkta kalan bu belgenin mahkeme üzerindeki etkisi büyük olur. Manette'nin belgeyi yazdığını reddetmesine rağmen mahkeme bu kez doktorun sözlerine ehemmiyet vermez. Atalarının işlediği

suçların cezasını çekmesi gerektiği gerekçesiyle Darnay'ın, yirmi dört saat içinde giyotinle öldürülmesine karar verilir. Bu karara en çok üzülenlerden biri hiç şüphesiz Doktor Manette'dir. Çünkü bu suçsuz adamın ölüme gönderilmesinde Manette'nin kendi kaleminden çıkan sözler etkili olmuştur.

Romanın serseri karakteri Carton tüm bunlar olurken kayıtsız kalmamış, hayatının kararını vermiştir. Darnay'ı kurtaracak olan kişi, kimsenin kendisinden böyle bir şey ummadığı, lakayt ve alkolik avukat Sydney Carton olacaktır. Carton'un Manette'nin bir melek kadar iyi olan kızı Lucie'ye olan sevgisi, onu çok az kişinin gösterebileceği ulvi bir fedakârlık yapmaya cesaretlendirir. Sevdği kadının mutluluğu için onun kocası yerine giyotin altına yatacaktır. İhtilalcilerin casusu Barsad yardımıyla Darnay'ın hücrelerine girmeyi başarır. Darnay'ın içkisine uyuşturucu madde katar ve onunla giysilerini değiştirir. Darnay'a çok benzediğinden kimse bunun farkına varmayacaktır. Barsad bilinçsiz bir şekilde yatan Darnay'ı dışarıda bekleyen arabaya götürür. Carton giyotine götürülüyorken Manette, Lorry ve Lucie Darnay'la birlikte ülkeyi terk ederler.

Carton, giyotine götürülürken babasının mezarı başında söylenen o kutsal sözleri anımsar: “Ben dirilişin, yaşamın kendisiyim dedi İsa: Bana inanan ölse de yeniden dirilecektir, her kim yaşar ve bana inanır ise o ölümsüz olur.” (s. 314) Carton da yaptığı bu üstün fedakârlıkla ölümsüzlüğe adım atıyordur. İdam anı gelip çattığında eğer duygularını dile getirmesine izin verilmiş olsaydı Carton şunları söylerdi:

[...] onların yaşaması için kendi yaşamımı feda ettiğim insanları görüyorum, bir daha göremeyeceğim ülkemde, İngiltere’de, dingin, huzurlu ve mutlular. Kucağında adımı taşıyan bir çocukla Onu [Lucie] görüyorum. Babasını görüyorum, yaşlı ve iki büklüm ama benliğine kavuşmuş, hastalarına sadık ve huzurlu. Eski dostları, o iyi ve yaşlı adamı [Bay Lorry] görüyorum, onları bir on yıl daha varlığıyla zenginleştiriyor ve hayata gözlerini yumuyor.

Onlar ve onların soyundan gelenlerin kalplerinde kutsal bir yerim olacağını görüyorum. Onu görüyorum, yaşlanmış bir kadın, bugünün yıldönümünde benim için gözyaşı döküyor. Onları görüyorum, yaşamlarını tamamlamış, ebedi yataklarında yan yanalar, ve biliyorum ki ruhlarında birbirlerine duyduklarından bile daha fazla saygı ve hürmet duyuyorlar benim için.

Bağrına bastığı ve benim adımı taşıyan çocuğu görüyorum, bir zamanlar benim yürüdüğüm yolda şimdi bir avukat olarak o yürüyor. Onu davayı kazanırken görüyorum, benim adım da onun sayesinde ünleniyor. O yola

bıraktığım lekeleri görüyorum, gözden kayboluyor. Onun en adil ve şerefli yargıçlardan biri olduğunu görüyorum, onun yerini alacak altın saçlı bir çocuğu olduğunu görüyorum – dürüst, bugünün çarpıklığından en ufak bir iz bile taşımayan bir çocuk – ve o çocuğa benim hikâyemi anlattığını duyuyorum. (s. 377)

Carton'un bu kahince düşünceleri, uğruna hayatını verdiği insanların kalplerinde sonsuza kadar yaşayacağını işaretidir. Yaşamı boyunca kimse tarafından takdir toplanmamış bu adam, yaptığı fedakârlıkla âdeta yeniden doğmuş ve ebediyete doğru yol almıştır:

Şimdiye kadar yaptığım iyi, en iyi şey bu, yakında kavuşacağım huzurun şimdiye kadar yaşadıklarımın en iyisi olacağını biliyorum. (s. 377)

Roman sonunda Carton'un bir serseriden bir kahramana dönüştüğüne şahit oluruz. Robert Stange'ye göre "Carton, romanın hem ana temasını hem de ahlaki bakış açısını somutlaştırır; günahkâr geçmiş on sekizinci yüzyılın Avrupasıyla paralellik gösterir; asil ölümü aşk ve kefaretle yeniden doğuş ihtimalini işaret eder."⁵⁵ Carton'un, hayatında mutluluğu yakalayamamış bir karakter olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, bir bakıma fedakârlık isteğinin temelinde mutluluğu yakalayabilme amacı yatar. Giyotine giderken kendini o çok imrendiği, olmak istediği adamın, Darnay'ın, erdemli konumuna yükseltir. Ölümü/fedakârlığı sevdiği kadının ve onun ailesinin ebedi huzurunu sağlamakla beraber kendi ölümsüzlüğünü de mümkün kılar.

Tüm bunların yanında diğer bir ilginç nokta da Carton'un İsa ile ilişkilendirilmesidir. Nasıl ki İsa tüm insanlığın günahlarının affı için çarmıha gerildiyse, Carton da Darnay'ın atalarının işlediği suçun affı için giyotinle öldürülmüştür. Hz. İsa'nın ölümünün bir sosyal bir de dini boyutu vardır. Hz. İsa Musevi dininin ileri gelenlerinin yanlış yolda olduğunu mütemadiyen tekrar etmektedir. Bu, Yahudiler arasında huzursuzluğa sebep olur ve Hz. İsa'nın öldürülmesi istenir. Bunun üzerine 'Roma imparatorluğu vatandaşı olmayanlar çarmıha gerilmelidir' gerekçesiyle, Roma imparatorluğu tarafından Hz. İsa ölüme mahkûm edilir. Bu olayın sosyal tarafını teşkil eder. Olaya dini yönden bakıldığında ise Hz. İsa'nın insanlığın günahlarının affı için öldürüldüğü fikri ortaya atılır. İnsan dünyada hep azap çekmiştir. Mutlu olduğu günler de vardır fakat ruhunun, günahları

⁵⁵ G. Robert Stange, *a.g.m.*, s. 385.

tarafından gasp edilmiş olması sebebiyle insan, hür ve mesut yaşayamıyordur. Mesut yaşamak için ise Tanrı'ya yaklaşması gereklidir. İşte Hz. İsa'nın canice öldürülmesindeki gerekçe de, insanların çekmiş olduğu azabı bir tanrısal ruhun da çekebileceğini tüm insanlığa göstermektir.⁵⁶ Bu yönüyle bakıldığında Carton'un ölümü Hz. İsa'nın ölümüyle her iki yönden de benzerlik gösterir. Çünkü yerine hayatını feda ettiği Darnay'ın da giyotine götürülmesinin arkasında yatan gerekçe Fransız vatandaşlığını inkâr edip tekrar Fransa'ya dönmesi ve atalarının işlediği günahıdır.

Carton hakkında ileri sürülen diğer bir fikir de onun yaratıcısı Dickens'a özdeş bir karakter olduğudur. Dickens *The Frozen Deep* adlı oyunda sahne alırken Wardour karakterinden oldukça fazla etkilenir. Kendi romanında Wardour karakterinin Carton'da doğuşunu görürüz. Carton Dickens'ın temsili, onun cisimleşmiş halidir.⁵⁷ Bu açıdan bakıldığında Bloom'un belirttiği gibi "her ne kadar Darnay olarak, Lucie için öldüğünü düşünse de [Carton] aslında yaratıcısı Charles Dickens yaşama devam etsin diye kurban ol[ur]."⁵⁸

Dickens *İki Şehrin Hikâyesi*'ni yazdığı sıralarda eşinden yeni ayrılmış ve *The Frozen Deep* adlı oyunda da rol alan Ellen Ternan adlı bir oyuncuyla ilişkisi vardır. Aralarındaki ilişki cismani bir hazdan ziyade platonik bir aşktır. Sevgiliden ziyade bir koruyucudur Ternan için. Sydney Carton da Dickens gibi yalnızca bir aşık olmaktan öte sevgilisinin mutluluğu için savaşan, bunun için de kocasının hayatını kurtaran bir koruyucudur. Herhangi bir tutkudan uzak platonik bir aşkla Lucie'ye yaklaşmıştır. Carton Lucie'ye âdeta tapmaktadır ama hiçbir zaman ona sahip olamamıştır.⁵⁹

Carton'un fedakârlığının altında yatan gerçek her ne olursa olsun, bu fedakârlık Carton'un diğerlerinin kalbinde sarsılmaz bir yer edinmesini sağlar. Canını feda eder ama hayatını feda ettiği insanların hatıralarında yer edinir. Roman

⁵⁶ Bkz. <<http://www.uzmantv.com/hz.-isa-neden-carmiha-gerildi>> (11.05.2011).

⁵⁷ Bkz. Ruth Glancy (ed.), *Charles Dickens's A Tale of Two Cities: A Sourcebook*, Routledge, New York 2006, s. 14.

⁵⁸ Harold Bloom, *a.g.e.*, s. 8.

⁵⁹ Bkz. Harold Bloom, *a.g.e.*, s. 15-6.

Hristiyan paradoksuyla biter.* Yaşam ölümle kazanılır. Fedakârlığının ödülü olarak Carton’a cennet bahşedilir.

3. 3. *Damga*** Romanında Fedakârlık

Reşat Nuri Güntekin’in *Damga* romanı, bir paşazadenin çocuklarına ders verdiği bir mebusun eşi ile yaşadığı yasak aşkın ifşa olmaması uğruna kendini feda ederek toplumda ‘damgalı bir hırsız’ olarak savruluşunu konu edinir. Yazar, yirminci yüzyıl başlarında II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı toplumunda en önemli yüz kızartıcı suçlardan birisi olan “hırsızlığı” ele almakla birlikte bunu bir aşk hikâyesi ekseninde okuyucuya sunmaktadır.

Roman, kahramanın çocukluğuna ilişkin en eski hatırasıyla başlar. Bu, babasının vezir oluşunun kutlandığı bir şenlik gecesidir:

Çocukluğumun en eski hatırası bir ağustos şenliği gecesidir. Bu hatıra görülen şeylerden ziyade vaktiyle dinlenmiş bir masalın hayalde bıraktığı izlere benzer: Bu dünyada başka bir âlemde ucu bucağı olmayan bir bahçe... Ağaçlarında renkli fenerler yanıyor... Bembeyaz, ince ince yollar... Uğultulu bir mahşer kalabalığı... Yer yer çarkıfelekler yıldızlanıyor, havaî fişekler uçuyor... Yalnız karanlık ve aydınlıktan ibaret bir vehim [kuruntu] dünyası... (s. 7)

Reşat Nuri Güntekin’in eserleri hakkında nitelikli bir araştırma yapan Taylan Altuğ, romanda ilk defa karşımıza çıkan ‘vehim’ sözcüğünün anlatının anahtar sözcüğü olduğunu vurgularken, sözcüğün “hem geçip giden saltanatı hem de gelecekte yaşanacak yanılsamayı haber ver[diğini]”⁶⁰ dile getirir.

Roman kahramanı İffet, II. Abdülhamit döneminin paşalarından Halis Paşa’nın oğludur. Annesini hiç tanımayan İffet, babasından da uzak bir çocukluk dönemi geçirmiştir. İffet’i annesinin dadısı Kâmiyap Kalfa büyütmüş, İffet de onu anne bilmiştir. İffet; paşazadelikten, kapalı konak ortamında yetismekten memnun değildir. “Bu yüzden ailesine karşı isyan halindedir ve kendisine yasak edilen sokak,

* İnciden alıntılanan İsa’nın sözü: ‘Ben dirilişin ve yaşamın kendisiyim. Bana inanan ölse de yeniden yaşayacaktır, hem kim yaşar ve bana inanır ise, o ölümsüz olur.’

** (İng. Stigma) Bir kimsenin adını kötüye çıkaran, yüz kızartıcı durum. <<http://tdkterim.gov.tr/bts/>> (11.06.2011).

⁶⁰ Taylan Altuğ, *a.g.e.*, s. 156.

ona, mahalle çocuklarının arasına karışarak, onlardan biri olarak yaşamak özlemini duyduğu geniş bir hürriyet meydanı gibi görünür.”⁶¹ Ağabeyi Muzaffer’in tersine, kendi sınıfından olmayanlara daha fazla ilgi duyar, onların tarafında olmak ister. Ailesinden, içinde bulunduğu hayattan uzaklaşmak ister. Babasının bütün karşı çıkmalarına rağmen Kâmiyap Kalfa sayesinde haftada bir iki gün mahalle mektebine gider. Mektepte, biraz olsun yaşadığı sıkıcı ortamdaki uzaklaşmış, yeni arkadaşlar edinmiştir. Fakat bu mutluluğu uzun sürmez, kısa bir zaman sonra mektepten alınır.

Her yaz, tatillerini geçirmek için gittikleri halasının Karamürsel’deki Damlacık çiftliğinde dinlediği bir masal İffet’in ruhunda derin izler bırakacak, hayatını büyük ölçüde etkileyecektir. Bu, sevdiği kadının namusunu kurtarmak için kendini dereye atan köylü gencin hikâyesidir:

Vaktiyle şu karşıkı tepedeki ‘Kemerli’ köyünde saçı topuklarına kadar inen bir güzel kız varmış... Nişanlısı İsmail’i asker edip Yemen’e göndermişler... Kız öksüzmüş... Yiyecek ekmeği yokmuş... Çok güzel olduğu için delikanlılar onu dağa kaldırmak istiyorlarmış... Köyün ihtiyarları baş başa vererek düşünmüşler, bu değirmenin sahibi olan ihtiyar Gaffar Ağa’ya vermeyi münasip görmüşler... Kız, ‘benim nişanım var; bu ihtiyarı istemem!’ diye ağlamış. ‘Yemen’e gidenin geri geldiğini işittin mi kızım... O çoktan ölmüştür!’ demişler; çocuğu ağlata ağlata Gaffar Ağa’ya vermişler...

Aradan iki sene geçmiş. Kız evine, ehline [eşine] alışı, güzel güzel oturuyormuş. Günün birinde İsmail Yemen’den gelivermiş. Köylüler ‘biz senden ümit kesip onu Gaffar Ağa’ya verdik. Ne yapalım, Allah sana da başka kısmet versin!’ demişler. İsmail evvela razı olmuş... Fakat sonradan dayanamamış... Bazı akşamüstleri yanık türküler söyleyerek değirmenin öte yanındaki yoldan geçer, kadıncağızı ağlatırmış.

Epeyce zaman sonra İsmail bir gün yolda Ayşe’ye rast gelmiş: ‘Ne olur Gaffar Ağa’nın köye gittiği bir gece beni değirmene al!’ diye yalvarmış. Kadıncağız, ‘etme İsmail... Duyulursak namusum bir para olur... Gaffar Ağa zalim bir adamdır... Hem sana hem bana kıyar’, demişse de dinletememiş. Nihayet iki nişanlı bir gece değirmende birleşmişler. Ağlaşa ağlaşa başlarından geçeni birbirlerine anlatırlarken dışarıda köpekler havlamaya, kapı vurulmaya başlamış. Gaffar Ağa’nın ansızın köyden döndüğünü anlamışlar. Değirmende saklanacak bir yer yokmuş. İsmail ‘korkma Ayşe ben öyle de öldüm böyle de... Senin namusunu kurtarırım. Kimsenin haberi olmaz!’ demiş... Değirmenin yüksek taş oyuğundan kendini çaya atmış... Zavallının ölüsü bile meydana çıkmamış... Besbelli sevdiği kadının namusuna söz gelir diye ölürken bataklıkta sazlara sarılmış. (s. 23-4)

İffet’in zihnindeki ilk aşk imajını bu masal uyandırır. İffet aşkla bu hayalle birlikte tanışır. Bu hayal, “sevilen kadın için kendini feda etmek[tir]”. (s. 25) Bu

⁶¹ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 132.

masaldan sonra İffet, aşkı sevgili uğruna fedakârlıkta aramaya başlayacak, yalnız bir efsaneden ibaret bu masal tüm hayatını büyük ölçüde etkileyecektir.*

Bir gün Paşabası'nın isteğiyle İffet'in İdadi mektebine gitmesine karar verilir. Aile baskısından kurtulma, konak yaşamından biraz olsun uzaklaşma sevinciyle gittiği bu mektepte kendi safından olan arkadaşlarının arasına karışmak yerine 'öteki taraf' daha bir keyfine uygun gelir. Arkadaşlarını hep onların arasından seçer, onlarla düşüp kalkmaya başlar. (s. 25) Burada tanıştığı Celâl adındaki hürriyet ve meşrutiyet savunucusu bir arkadaşı İffet'i ateşli bir ihtilâlcı haline getirir. Vecdi Bey isminde bir öğretmenin hakkında çıkan, büyük öğrencilere Meşrutiyet'ten bahsettiğiyle ilgili bir iddia yüzünden tutuklanması üzerine, olayı İffet'in ihbar ettiği düşünülür. Bunun üzerine okuldan ayrılmak zorunda kalır.

Kısa bir zaman sonra Meşrutiyet ilan edilir, Halis Paşa görevden alınarak Midilli'ye sürgün edilir. İffet de babasıyla Midilli'ye gider, iki buçuk yıl birlikte yaşarlar. Bu olayla birlikte aile darmadağın olur. Babasının vefatından sonra İstanbul'a döner, Darülfünun'a kaydolar. Bir yandan da mebus Cemal Kerim Bey'in evinde çocuklarına ders vermeye başlar. Bu arada fedakârlık isteği ruhuna içten içe işlemektedir. İşte bu arayış ve istek içinde Cemal Kerim Bey'in güzel ve mağrur eşi Vedia ile tanışır. Kocasının anlayış ve ilgisine muhtaç olan Vedia, İffet'e yakınlaşır. Aralarındaki yakınlık gün geçtikçe daha da artar. Vedia kocasına bile söyleyemediği acılarını, üzüntülerini İffet'le paylaşır. Kocasından sevgi görmeyen, metreslerle aldatılan, ilgi ve şefkatten yoksun, mütemadiyen siyahlar giyinen bir kadın olan Vedia, tüm bu duygulara İffet'te cevap bulacağını sanır. Birol Emil, bu yasak aşkın – İffet ve Vedia'nın zaafı dışında – tek sorumlusunun Vedia'nın eşi Cemil Kerim Bey olduğunu ileri sürer.⁶² Cemil Kerim Bey; ilgisiz, eşine sevgi ve hürmet göstermeyen, huzursuz, bencil, mevki peşinde bir kocadır. Vedia ise, ona kadın olduğunu hissettirecek, içinde bulunduğu durumu anlayacak birine ihtiyaç

---

* Güntekin romanında ağırlıklı olarak aşk uğruna yapılan fedakârlığı işlese de aşk konusunun altına gömülmüş bir başka hikâye/masal daha mevcuttur ki romandaki fedakârlık isteğinin çıkış noktasını teşkil eder. Romanın ana karakteri İffet'in zihnine kazınmış bu masal, ileride yaşayacağı olayların işareti niteliğindedir. Aynı zamanda bu masal romanın sonlarına doğru İffet'in aşkı uğruna yapacağı fedakârlığın şimdiden habercisi durumundadır. Buradan yola çıkarak Güntekin'in romanında 'hikâye içinde hikâye' tekniğini kullandığını söyleyebiliriz.

⁶² Bkz. Birol Emil, *a.g.e.*, s. 153.

duymaktadır. Bundan dolayı birbirlerine delicesine âşık olurlar. Tüm bu şartlar kaçınılmaz yasak bir aşkı doğurur.

İffet, kendi ifadesiyle, ‘ilk görüşte bir tesir ve dikkat uyandırmasına imkân olmayan’ bu kadını umulmaz bir şiddetle sevmeye başlar:

Bir rüya içinde gibi uyuşuk ve ihtiyarsız yaşıyordum. Gözümde hiçbir şeyin ehemmiyeti kalmamıştı. Dünya, bu masal aşkının etrafında beyhude bir çerçeveden ibaretti. Günler bu sevda için doğup batıyor, mevsimler onun için değişiyordu. (s. 59)

İffet bu aşka kendini tüm bedeniyle teslim eder. “Onun kalbini yorup yıpratacak bir sevgiye ihtiras derecesinde tutkunluğu vardır. Vedia’da böyle bir sevginin karşılığını bulduğu zannıyladır ki o kadar doludizgin gider.”⁶³ Geceleri deniz kenarında buluşurlar. İffet her gece kayıkhanе harabesinde Vedia’yı bekler. On beş yaşındaki kız çocukları gibi davranan Vedia’nın bir gün yakalanma ihtimalleri aklına bile gelmez.

İffet’le Vedia bahçede buluştukları bir gece uluyan köpekler ikisini de korkutur. Vedia ilk defa o gece endişelerinden bahseder İffet’e. Vedia’nın “ya ararlarsa... Ya buraya gelirlerse?” sorularına İffet, “Ben kendimi sessizce akıntıya bırakırım, seni yalnız bulurlar... Şüphe edemezler.” diye karşılık verir ve ona Damlacık’taki su değirmeninin masalını anlatır. Bir köy delikanlısının sevdiğini ele vermemek için yaptığı fedakârlığı kendisinin de yapabileceğini söyler. (s. 60) Bu masal, İffet’de sabit bir fikir halini alır. Vedia’yla buluştukları ilk günden beri kendi sonlarının da bu masal gibi olacağından hiç kuşkusu yoktur. “Zaten fedakârlık ihtiyacı çocukluktan beri [...] kanı[n]da idi. [İffet’i] bu kadar derinden derine sarsan bu aşk gönlü[n]e sığmıyor, gün geçtikçe çılgın bir fedakârlık ihtiyacı şekline bürünüyordu[r].” (s. 61) Bir mebus ve varlıklı bir tüccarla evli olmasına karşın, aradığı mutluluğu bir türlü bulamayan Vedia, İffet’in ilgisine duyarsız kalamaz. Tutunacak bir dal arayan Vedia, kendisini İffet’in kollarına atmakta hiçbir beis görmez. Vedia’nın İffet’e olan aşkı gözünü o kadar kör etmiştir ki her tehlikeyi göze alarak zatürreden hasta yatan İffet’i ziyarete gider. Şüpheleri üzerine çekmemek amacıyla kendisini İffet’in halasının kızı olarak tanıtır. Vedia’nın bu cüretkâr, başına buyruk davranışı İffet’i ziyadesiyle mutlu eder.

⁶³ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 153.

İlişkileri daha da büyük bir aşkla devam etmektedir. Artık dışarıda değil, köşkün deniz tarafındaki küçük odasında buluşmaktadırlar. Cemil Kerim Bey'in iş bahanesiyle İstanbul'da kaldığı bazı geceler bu 'deliliği' tekrarlarlar. Fakat bu masalsı aşkın "müsbet bir netice vermesi mümkün değildir."⁶⁴ Yine bu şekilde buluştukları bir gece dışarıda ayak sesleri işitirler. İffet, o anı şu sözlerle anlatır: "tehlikenin önünde bütün ruhumla, bütün sinirlerimle yaşadığımı hissediyor, kendimi her mücadeleye hazır görüyordum." (s. 67) Fütursuzca aşklarını yaşayan İffet ve Vedia, kaçıp kurtulma imkânlarının olmadığını farkındadırlar artık. İffet, kendinden ziyade Vedia'yı düşünmektedir. Değirmen masalı nihayet İffet'in başına da gelmiştir. Bu durumda İffet'in zihninden geçenler aşikârdır: "Oradaki gibi bir bataklık olsa, bütün ruhum, bütün heyecanlarımla yaşadığımı duyduğum bu gecede, mutlaka kendimi atardım." (s. 67) Fedakârlık isteği içinde yanıp kavrulan İffet, değirmen masalındaki İsmail'i taklit etmeye karar verir. Hiç düşünmeden, gayriihtiyarî dudaklarından şu sözler dökülür: "Seni [Vedia'yı] kurtarmak için ne lazımsa yapacağım. Adi bir hırsız olduğumu söyleyeceğim. Hırsızlık için eve girdiğimi iddia edeceğim.[...] Bu da bir kahramanlık değil miydi?" (s. 68) Vedia buna önce karşı çıksa da sonrasında çaresiz kabullenir. Yakalandıkları vakit toplum katında nasıl karşılanacakları malumdur. İffet'in de dediği gibi, sevgili olduklarını "duyarlarsa, daha az mı hakir" olacaklar, "insanın ekmeğini yediği bir adamın karısını sevmesi beş on parasını çalmasından acaba daha az mı çirkindir?" (s. 69)

Hocası Mahmut Efendi'nin sürekli tekrarladığı bir sözü vardır: "Evlatlarımın maktul olmalarını katil olmalarına tercih ederdim!" (s. 20) İnsan hayatında doğruluğu, dürüstlüğü, temizliği, saflığı, ahlaklılığı en ulvî faziletlerden sayan bu görüş, İffet'in bundan sonraki yaşamında izleyeceği yolu telkin eder. Hocasının bu hayat dersini – ki Mahmut Efendi'nin bu sözü romanın ana fikrini ortaya koymaktadır – hatırlayan İffet, "Vedia'nın iffetinin katili olmaktansa masallara has kendi aşk ve fedakârlık duygusunun maktûlü olmayı tercih eder. Ve kendini gece hırsız diye yakalatarak ömrünün büyük masalına hazin bir son çeker."⁶⁵ Değirmen masalındaki köy delikanlısı gibi hayatını kaybetmez ama ondan daha kötü bir sonla, 'damgalanmış bir hırsız' olarak hayatına devam etmek zorunda kalır. Haneye

⁶⁴ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 156.

⁶⁵ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 156.

tecavüz ve hırsızlık suçlarından altı ay hapse mahkûm edilir. Sevdığı kadının namusuna leke getirmeme uğruna hırsızlıkla damgalanmayı yeğler, bundan da zerre kadar pişmanlık duymadığını şu sözlerle dile getirir:

Onu çok seviyorum... Namusunu kurtarmak için bundan başka çare yoktu. Bu fedakârlığı seve seve yaptım. Hiçbir zaman pişman da olmayacağım. [...] Herkes beni kabahatli zannedecek. Belki ağır bir cezaya uğrayacağım. Fakat ne ehemmiyeti var? Değil mi ki seviyorum... Değil mi ki bu fedakârlığı onun için yaptım... (s. 71-2)

Mahkeme bittiği andan itibaren İffet, yeni bir hayat mücadelesiyle karşı karşıya kalır. Mahkeme salonunun çıkışında Mahmut Efendi ile göz göze geldiği vakit; düşkünlüğünün, zavallılığının derecesini o dakikada anlar. Biraz evvel kendine bir kahraman gözüyle bakan İffet, şimdi ise bu ihtiyarın gözlerine bakmaktan utanmaktadır. “Bu darbe hepsinden zorlu gel[ir].” (s. 75) Onun kimsenin tasavvur edemeyeceği kadar zengin tesellileri olmasına rağmen bu teselliler onu bir yere kadar tatmin edecektir. Hâlbuki İffet’i daha zorlu bir yol beklemektedir. Birol Emil bu konudaki düşüncelerini şu sözlerle dile getirir: “[...] dışarda cemiyet, insanlar, bütün hayat vardır. Bu kadar aşırıya götürülmüş bir fedakârlık duygusuyla bu dış kuvvetlere mukavemet edebilmek için İffet’in başka türlü bir yaradılışa olması lâzımdı. Halbuki o cemiyete karşı devamlı isyan halinde yaşayabilecek bir insan değildir.”⁶⁶ Ne çevresine karşı duyarsız ne de hırsızlık gibi adi bir suçtan hüküm giymekten utanmayan bir insandır. Fakat her şey olup bitmiş, İffet kendi iç hesaplaşmasıyla baş başa kalmıştır.

Hapishanede günler, haftalar birbirini kovalar. Parlak, güneşli bir Şubat günü gardiyan İffet’e Karamürsel’den bir hanımın onu ziyarete geldiğini söyler. İffet’in aklına gelen ilk isim uğruna hapis yattığı sevgilisi Vedia’dır. İffet o anki hislerini şöyle dile getirir:

Yüreğim şiddetle çarpıyor, yerimden kalkmaya kuvvet bulamıyordum. Bu gelen Vedia idi. Haftalardan beri kendi kendime itirafa cesaret etmeden bu ziyareti bekliyordum. Ben onun için hayatımı kırmıştım. O da benim için mutlaka bir tehlikeyi göze alacaktı. (s. 82)

Zihninde kurduğu bu düşünceler günlerdir Vedia’nın ziyaretini beklediğini ve geleceğinden emin olduğunu göstermektedir. Ancak beklenen ziyaretçi Vedia değil, İffet’in Karamürselli Hatice halasıdır. İffet’in masum olduğuna inanan nadir

⁶⁶ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 160.

insanlardan biri de bu hanımdır. Fakat İffet uğradığı bu felaketten biraz da Hatice halasını suçlu bulmaktadır. Çünkü İffet’e hayatını karartan fedakârlığı yapma fikrini ilk o uyandırmıştır. Zehri zihnine şırınga eden de Hatice halasıdır. İffet, “‘Damlacık’ çiftliğinde değirmenin masalını anlatmasaydı acaba böyle mi hareket edecektim?” (s. 83) diye düşünür. İffet, bu ziyarete memnun olması gerekirken, başına gelenlerden halasını mesul tutar. Buna mukabil, halasının ziyareti İffet’te ‘acı bir kanaat’ uyandırır. Şimdiye kadar sevdiği, hürmet ettiği insanların onun için öldüklerini anlar. Kendi deyimiyle o artık ‘damgalı bir sefil’dir. Hiçbir sevdiğinin yüzüne bakamayacak, hiçbirine kalbini açmak kuvvetini bulamayacaktır bundan sonra. Karşılarında daima başını öne eğecektir. Her ne kadar bunu kendine bile itiraf edemese de ‘kahramanlık’ diye addettiği durumun yerini yavaş yavaş ıstırap ve pişmanlık alır. O günden sonra Vedia’dan ümidini keser. Yalnızlık ve ümitsizlik içinde artık Vedia’yı beklememeye karar verir. Taylan Altuğ’un da belirttiği gibi; “İffet’in bu mebus/tüccarın daima siyahlar giyen, ihmal edilmiş genç karısı ile ilişki kuruşu; ilişkinin aşka dönüşmesi; genç soylunun sevgilisinin namusunu kurtarmak için kendisini hırsız olarak göstermesi ve hırsızlık suçuyla hapse düşmesi [...] bir ‘gölge oyunu’ gibi olup biter.”⁶⁷

Cezası biter ve İffet hapishaneden çıkar. Yeni hayatına alışmak epey zor olacaktır onun için. ‘Alnımdaki damgayla hayatıma nasıl devam ederim?’ ‘Bundan sonra artık bana kim inanır?’ Kafasında bu soru işaretleriyle baş başa kalır. “Acaba Celâl haklı mıydı? Değirmenin masalındaki İsmail’i taklit etme[si] fena mı olmuştu?” (s. 87) Zihnindeki bu fikirlerden kurtulmak istercesine isyan eder:

Bu fedakârlığı bir aşk için yapmıştım. Bu aşk benim sade mazeretim değil aynı zamanda kuvvetimdi de... Uğruna kendimi feda ettiğim şeyin bir vehim gibi silinip gittiğini görürsem, nasıl tahammül edecektim? Bu aşk gönlümün öyle gizli bir ışığıydı ki mutlaka muhafaza etmeliydim. (s. 87)

İffet’in bu sözlerinden yola çıkarak, eğer Vedia’ya olan aşkı azalırsa pişmanlığı da o derece artacaktır diyebiliriz. Bu ıstıraba tahammül gösterebilmesi ancak yaptığı fedakârlığa inanması ve bunun arkasında durmasıyla mümkün olacaktır.

---

⁶⁷ Taylan Altuğ, *a.g.e.*, s. 158.

Dışarıda onu zor günler beklemektir. Artık hayatın gerçekleri ile yüzleşmek vaktidir. Aşkı uğruna yaptığı fedakârlığın ceremesini asıl şimdi çekecektir. Felsefe profesörü Taylan Altuğ, İffet'in hapisane günlerinin sona ermesinden sonra cemiyet hayatına dönüşünü ve içine atıldığı toplumun mevcut durumunu şu sözlerle dile getirir: “[...] mevcut kara para düzeni, İffet'in şaşkın bakışları altında, bütün girdi çıktısıyla önümüze açılır. Anlaşılan hapishanenin içi nasılsa dışı da öyledir.”⁶⁸ Dışarıda da önüne serilen bu karanlık düzen ve damgalı olarak yaşamının ağır yükü, İffet'in zor zamanlar geçirmesine neden olacaktır. Burada önemli olan bir diğer nokta ise onun gibi namuslu bir insanın bir defa damgalandıktan sonra, toplumda hangi gözle görüldüğü meselesidir. İffet adının manası ile romanın ismi arasındaki tezat da işte buradan çıkmaktadır.⁶⁹ Bu süre zarfında İffet'in birçok iş deneyimi olur, fakat hiçbirinde muvaffak olamaz. Her defasında *damgalı* olduğu yüzüne vurulur. Yeni Türk Edebiyatının duayen isimlerinden Olcay Öner toy'un deyi miyle İffet, “bir yerde toplumun, bir yerde kendi kendisinin kurbanı”⁷⁰ olur.

Hapishaneden çıktıktan sonra Celâl, İffet için yalnız bir arkadaş değil, âdeta bir baba olmuştur. Celâl, İffet'e Aristidi Efendi isminde bir elbise tüccarının yanında iş bulur. Fakat İffet ilk iş görüşmesinde büyük bir ümitsizliğe kapılır. Kendisinden istenen ‘gümrükten eşya kaçırmak’tır. Bu olayın tesirini günlerce üzerinden atamaz, namuslu bir iş bulmaktaki ümidi giderek azalır. İffet; dünyayı hırsızlar, hilekârlar, zalimlerle dolu sanıyordu. Yaz neredeyse bitmek üzeredir ve İffet hala iş bulamamıştır. Elinde avucunda ne varsa satar, bazı geceler aç yattığı bile olur. Halası ve ağabeyi Muzaffer'in de yardımları olmasa açlıktan ölecektir. Sonunda oda kirasını ödemek için baba yadigârı altın saatini satmak zorunda kalır.

Nihayet Celâl İffet'e “Hukuk-ı Millet” gazetesinde iş bulur. İffet işinden son derece memnundur, işine canla başla sarılır. Çalışmak onun için bir ihtiyaç haline gelmiştir. Vücudu ne kadar yorulursa ruhu o kadar rahat etmektedir. Bu işle birlikte kendine olan güveni tekrar yerine gelir. Damgası günden güne silinmektedir. Zamanın en iyi ilaç olduğu gerçeği kendini bir kez daha bütün açıklığıyla gösterir. Zamanın bu yarayı kapatacağına, kendinin de herkes gibi olacağına emindir.

⁶⁸ Taylan Altuğ, *a.g.e.*, s. 159.

⁶⁹ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 131.

⁷⁰ Olcay Öner toy, *a.g.e.*, s. 25.

Bu arada Vedia, İffet'in zihninde silik bir hayal olarak hala varlığını sürdürmektedir. Eskisi kadar olmasa da Vedia'yı hala sevmektedir. Arkadaşı Celâl yaptığı fedakârlıktan pişman olup olmadığını sorduğu vakit ise şu cevabı verir:

O bir namus borcuydu. Mutlaka ödemek lazımdı. Her namuslu adam benim gibi hareket ederdi. Pişman olmaya mahal yok... Yalnız o vakit onun için kendimi ateşe atmakta acı bir lezzet bulmuştum. Bugün o mevcut değil. (s. 117)

Güntekin'in İffet'e kullandığı 'acı bir lezzet' ifadesindeki oxymoron* söz sanatı, İffet'in içinde bulunduğu durumu gayet çarpıcı bir şekilde tasvir etmektedir. Acının aşkı olgunlaştırdığı düşüncesinden yola çıkarak İffet, yaptığı fedakârlıktan dolayı ıstırap çekmesine rağmen yine de bundan 'lezzet' aldığını dile getirmektedir.

İffet, zamanla unutulacağı inancının aksine, alınca vurulan damganın gazabından kurtulamaz. "Hukuk-ı Millet" gazetesinin başyazarı Sami Belîğ Bey, gazeteyi batmaktan kurtarmak için bir şantaj işinde İffet'ten aracılık yapmasını rica eder. Fakat İffet bunu kabul etmez ve gazete batar. Bunun üzerine, Sezai Efendi isminde bir tercüman Telgraf gazetesinde İffet'e iş bulur. İffet bu işinde de şevkle çalışmaktadır. Ancak bir gün İffet'in çalıştığı "Telgraf" gazetesi ile "Selâmet-i Milliye" gazetesi arasında 'kalem kavgası' başlar. İki gazetede de birbirleri aleyhine küfürlü yazılar çıkmaktadır. Bu yazılardan birinde İffet'ten 'sicilli hırsız' olarak bahsedilir. İffet, böylece "Telgraf" gazetesinden de ayrılmak zorunda kalır.

Yeniden geçim derdine düşmüştür. Ağabeyi Muzaffer'in gönderdiği üç beş kuruşla anca geçinebilmektedir. Bu işten de ayrılması onu tekrar karamsarlığa itmiştir. Sinirleri büsbütün bozulmuş, 'vehham, hasta, bedhah' bir adam olmuştur. Hapisten çıktığı süre zarfında İffet, hangi tarafa ait olduğunu, toplumdan dışlandığını mı yoksa tam tersine toplum içinde bir yer mi edindiğini bir türlü anlayamaz. Meyhanede hapisneden tanıştığı bir arkadaşıyla karşılaştığı bir gece sonunda bunun muhakemesini yapar:

Kanun bana damga vurdu. Namuslu insanların arasından alıp çıkardı. Bütün sevdiklerimin yabancıları oldum. Bu gece bu serseriler arasında geçirdiğim bir saat bana anlaşılabilir bir sükûn ve kuvvet verdi. Acaba ben sahiden bu âlemin adamı mı oldum? Bilmiyorum. Fakat muhakkak olan

---

* Anlamı kuvvetlendirmek için zıtlıklardan yararlanılan söz sanatı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Betüre Memmedova, Ömer Şekerci, *Mysteries of Style for Students of Literature*, Nobel Yayınları, Ankara 2009, s. 30-2.

şu ki insan dünyada faziletleri sevmiyor. Kimin yanında yüzkarası yoksa, kimin yüzüne çekinmeden bakarsa kendini ona yakın buluyor... (s. 130)

İffet, gazeteden ayrıldıktan sonra dört buçuk ay boşa kalır. Günleri yokluk ve sefalet içinde geçmektedir. Bu süre zarfında hiçbir kötü işe kalkışmaz. Bu ‘şerefini feda etmiş mutsuz bilinç’ toplumdan dışlanıp, aşağılansa da “o içine itildiği ‘toplumsal hırsızlar’ın arasında bir erdem hâlesiyle çevrili olarak dolaşır ve asla ‘onlardan biri’ olamaz.”⁷¹ Taylan Altuğ’un Güntekin’in kahramanları için söylediği “erdemle ışıldamaları”⁷² deyimini İffet’e birebir uymaktadır. Onun gibi masum, namuslu bir insanın topluma karşı devamlı bir isyan halinde yaşayabilmesi, içine itildiği toplumun kurallarına boyun eğmesi mümkün değildir.

Bu süreçte Celâl, avukatlık mesleğini bırakmış, Konya’da bir şirkette çalışmaktadır. Bir iş için on beş günlüğüne tekrar İstanbul’a geldiğinde İffet’le karşılaşır ve kendi şirketinde ona iş verir. ‘Gökten gelmiş bir imdat gibi’ İffet’in yardımına koşar. Artık hayatı düzelmeye başlamıştır. Yaşamaktan zevk alır. Yeni insanlar tanır, karşılaştığı insanlara iyilik eder, dertlerini paylaşır, elinden geldiği kadar onlara yardım eder. İnsanlara karşı kinle, nefretle dolmaya başlayan kalbi yumuşayan, yeniden iyi, temiz bir insan olmaya başlayan İffet; yeni yüzler, yeni insanlar tanıdıkça hayata bağlılığı ve yaptığı işten memnuniyeti artmaktadır.

Bir kış günü İffet, iş gereği İzmir’den İstanbul’a hareket eder. Hava soğuk ve karlıdır. Tren Afyon’da kara saplanarak hareket edemez duruma gelir. Kendisinden yardım isteyen Rânâ adındaki genç kıza ve hasta annesine yardım eder. Geceyi geçirmek için gittikleri bir köyde, kötü hava şartları yüzünden on bir gün mahsur kalırlar. İffet, köydeki herkese kendini sevdendirir: “Hiçbir bahar gönlü[n]e bu kar fırtınası kadar tazelik getirmemişti[r]. [O] artık kanunun damga vurduğu İffet değildi[r]. (s. 147) İnsanlar ona saygı ve hürmet gösteriyorlardır. Rânâ ile annesinin gözünde ise bir melekten farksızdır. Köyden ayrıldıkları vakit İffet, Rânâ ve annesine İstanbul’daki evlerine kadar refakat eder, ısrarları üzerine bir gece de misafir kalır. Rânâ’ya karşı yakınlık duymaya başlamıştır. İlk olarak köyde filizlenen bu yakınlık yavaş yavaş aşka dönüşür. Rânâ’da da ona karşı bir ‘temayül’ vardır. Uzun zamandan beri içinde uyanan sevgi ihtiyacı Rânâ’yla birlikte daha da alevlenir.

⁷¹ Taylan Altuğ, *a.g.e.*, s. 8-9.

⁷² Taylan Altuğ, *a.g.e.*, s. 13.

Onunla evlenme hayalleri bile kurar. İffet, “bütün gayreti[n]e rağmen Vedia’nın aşkını muhafaza edememişti[r]. Geçirdiği mahrumiyet ve ümitsizlik senelerinde onun yüzü yavaş yavaş hayali[n]den silinmişti[r].” (s. 153) Fakat İstanbul’a dönüşte, yediği damga yüzünden Rânâ’dan uzaklaşmak zorunda kalır. ‘Gizli leke’si uzun erimli ilişkiler kurmasına engeldir.⁷³ Rânâ ve ailesinin onun bir hırsız olduğunu öğrenme ihtimalleri bile onu deli eder. Çünkü o, “İstanbul için damgalı bir hırsız”dır. (s. 153) Buna rağmen Rânâ’yı aklından çıkaramamaktadır. Onu aylarca unutamaz. Gün geçtikçe onu daha ziyade sevdiğini hissediyordur. Fakat damgalı bir hırsızın saf, temiz bir kızı sevmesi İffet’in aşk tanımına uymamaktadır. Ona göre aşk; “sevilen mahlukun temiz, necip bir mahluk olduğuna inanmak demektir[r].” (s. 154) İffet, Rânâ’ya olan ümitsiz aşkını ve ondan uzaklaşmasının gerekçesini şöyle izah eder:

Dağlarda yol kesen eşkıyanın cüretinde yine bir necabet vardı. Fakat gece karanlığında ayaklarının ucuna basarak hırsızlığa giden, polise verilen bir adam hazin surette gülünç ve sefildi. Böyle adamı kim sevebilirdi? Temiz bir aile ocağı kurmak gibi ciddi bir aşktan da ümit kesmek lazım geliyordu. (s. 154-5)

Neticede Rânâ’dan uzaklaşır. Rânâ’dan geriye sadece sonsuza dek kaybettiği ‘sevilme ümidinin matemi’ kalır. Sevmek ve sevilme ümidiyle Rânâ’ya yaklaşan İffet, ‘damga’sı yüzünden bu ihtiyaca karşılık bulamaz.

İffet’te saplantı haline gelen ‘damgalı hırsız’ ibaresi zihninden bir türlü silinmez. Bir gece, sokakta karşılaştığı sokak kadını Namiye üzerinde de, kendisi gibi masum olduğu, haksız yere damga yediği düşüncesiyle, içinde var olan fedakârlık duygusunu tatmin etmek ister. Onu kendi himayesine almayı bile düşünen İffet, yaptığı bu yardımı ‘ulvî bir delilik’ olarak nitelendirir. Fakat kadın düşündüğü gibi çıkmaz. Geceyi beraber geçirdikten sonra kadın İffet’in parasını çalarak kaçar ve İffet’in duyguları yine incinir.

Muzaffer ağabeyinden gelen bir telgraf İffet’in moralini tekrar yükseltir. Telgrafta ev ve yatırımlar hakkındaki mahkemeyi kazandıkları yazılıdır. Bu mahkeme sonunda İffet’in eline epeyce bir para geçer. Eline biraz para geçtikten sonra eski akrabaları ile yeniden görüşmeye başlar. Konak ve çiftlik davasının lehine sonuçlanması damgasını silmiş, onu bazılarının gözünde tertemiz bir adam yapmıştır.

⁷³ Bkz. Taylan Altuğ, *a.g.e.*, s. 160.

Artık damgasıyla içselleşmiş, insanların onu hırsız diye nitelendirmelerini umursamamaktadır.

İffet'in uğruna hırsız damgası yediği Vedia, roman sonunda tekrar karşımıza çıkar. Bir gün İffet Beyoğlu'nda dolaşırken büyük aşkı(!) Vedia'ya rastlar. Kalbindeki yara yeniden açılan İffet, sandığının aksine onu hâlâ unutmamıştır. Onun için 'dünya yüzünde Vedia'dan başka kadın' olmadığını anlar:

O da mutlaka beni unutmamıştır. Unutmak değil belki ayrı bulunduğumuz zamanlarda daha fazla sevmiştir. Kendisi için neler çektiğimi biliyor. Herkes nazarında damgalı bir hırsız... Fakat onun için 'Damlacık' değirmeninin İsmail'iym. Vedia, serbest kaldı. Evlenmemize hiçbir mâni tasavvur etmiyorum. Şimdi artık halim vaktim de müsait... Sefalet korkusu yok. Birbirimizi ölünceye kadar seveceğiz. Başkaları benim için ne derlerse desinler... Dünyada en sevdiğim mahluk benim ne olduğumu bildikten sonra hiç ehemmiyeti yok. Belki ileride bir gün bu hırsızlık vakasının hakikati de meydana çıkacak. Değirmen masalının İsmail'i gibi bana da acıyanlar olacak. (s. 186)

Geceyi zihninde bu düşüncelerle geçiren İffet, Vedia ile tekrar buluştuğunda ise bu hislerinin karşılığını sevdiği ve uğruna hayatını kararttığı kadında bulamaz. O büyük aşkı, İffet'in evlilik teklifini 'evlenmemiz delilik olur' diyerek reddeder. İffet'in başından bir felaket geçmiştir. Bir araya gelmeleri çevredekiler tarafından hoş karşılanmayacağından bu evlilik fikri Vedia için çok uzaktır. İlerlemiş yaşını ve büyüyen çocuğunu ileri sürerek evlenme fikrine sıcak bakmaz. Hâlbuki İffet'e karşı içinde küçük bir aşk kırıntısı dahi olsaydı hiç düşünmeden uğruna hayatını karartan bu temiz ve dürüst adamın kollarına atılması gerekirdi. Vedia'nın son sözleri İffet'in ruhuna bir bıçak gibi saplanır: "‘Bir şeyin şüyü vukuundan beterdir.’ Evlenmemiz ikimizi de tuhaf bir mevkide bırakacak, hiç olmazsa bu kadar şeyi göze alacağımıza göre, büyük bir aşk mazereti olsa..." (s. 188) Vedia, İffet'i sevmediğini bu sözlerle açığa vurur. Kocasından aldatılan, mutsuzluğa ve yalnızlığa itilen bu kadın, İffet'le âdeta gönül eğlendirip onu bir paçavra gibi ortada bırakmıştır. Bu sözlerinden sonra Vedia'nın yanından ayrılır. Arkadaşı Celâl'in 'hayatta kendini aldanmış gören insan sukuta mahkûm demektir' sözü tam da İffet'in bu durumunu açıklar. İffet, "‘hayatını bir vehme kurban etmişti[r].'" (s. 189) Aşkın acı gerçeklerinden birisi burada da tezahür eder. Yıllarını sevdiği kadın uğruna alınca vurulan hırsız damgasıyla geçiren İffet, bu fedakârlığının boşuna, aşkının ise karşılıksız olduğunu ancak yıllar sonra sevdiği kadınla bu son karşılaşmasında idrak eder.

3. 4. Alt Fedakârlıklar

Damga ve *İki Şehrin Hikâyesi* romanlarında ana karakterler Sydney Carton ve İffet'in fedakârlıkları dışında romanlarda diğer birkaç karakterin de fedakârlıkları mevcuttur. Güntekin'in *Damga* romanında Mahmut Efendi, Halis Paşa ve Celâl çeşitli fedakârlık örnekleri gösteren isimlerdir. Doktor Manette, Charles Darnay, Bayan Pross ve Bay Lorry ise *İki Şehrin Hikâyesi* 'nde iyilik, saflık ve sevgiyi temsil eden fedakâr diğer karakterlerdir.

3. 4. 1. Mahmut Efendi

Halis Paşa'nın "hemdemi", İffet ile ağabeyi Muzaffer'in ise birkaç yıl hocalığını yapan Mahmut Efendi; İffet ve ailesi için son derece önemli biridir. Halis Paşa'nın zor zamanlarında yanında olan, İffet dışında, tek kişidir. İffet, hayatında önemli bir yere sahip bu adamı şöyle anlatır:

Birkaç sene Muzaffer ağabeyimle bana hocalık eden bu Mahmut Efendi fakir, kendi halinde bir adamcağızdı. Sarıgül'de küçük bir evde otururdu. Eskiden sarıklı imiş, camilerde ders okutmuş. Bizim zamanımızda bazı kibar ailelerin çocuklarına hususi ders vermekle yaşardı. (s. 10)

Birol Emil'in deyiimiyle Mahmut Efendi; "kendinde halk ile namuslu memur tipini birleştiren, garazsız, menfaatsiz dostluğu ve vefa duygusunu temsil eden, Paşa'nın çevresindeki tek insandır."⁷⁴ Aile içinde hatırı sayılır, hürmet gören bir insandır. 'Halim, tatlı, kalender' bir adam olan Mahmut Efendi, "bir insan için en büyük meziyetin hilm ve tevazu olduğuna kani[dir]." (s. 20) Sürekli tekrar ettiği "Evlatlarımın maktul olmalarını katil olmalarına tercih ederdim!" (s. 20) sözü, İffet'in hayatını önemli ölçüde etkilemiştir. Birol Emil, Mahmut Efendi'nin bu sözü hakkında şunları söyler:

Mahmut Efendi'nin pasif bir davranış tarzını telkin etse de, insan hayatında mutlak doğruluk, fedakârlık ve teslimiyeti, her bakımdan musaffa bir insanlığı şart koşan bu çok idealist ahlâk telakkisi, İffet'in ondan daha çocukluğunda aldığı en büyük derstir. Bu dersin tesiri zamanla görülecek ve İffet'in hayatında dramatik bir dönüm noktası teşkil eden hırsızlık vak'asında, değirmen masalıyla beraber en mühim âmil

⁷⁴ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 139.

olacaktır. Filhakika İffet, o vak’ada, Vedia’nın namusunun katili olmaktansa fedakârlığının maktûlü olmayı tercih etmiştir.⁷⁵

İffet’in tüm ailesine gönülden bağlı biri olmakla beraber, ikbalden düşünce herkesin terk ettiği Halis Paşa’ya sonuna kadar sadık kalan, büyük bir fedakârlıkla yardımına koşan tek insan Mahmut Efendi’dir. “Hemdem”i Halis Paşa için gösterdiği aynı tevazu ve titizliği İffet için de göstermiştir. Bu bağlamda Birol Emil, Mahmut Efendi için şu sözleri sarf eder:

İffet’in cemiyet düşkünü bir damgalı olduğu sıralarda, onu sokak sokak, kapı kapı arayarak bulan, evinde misafir eden, kendisine iş bulmaya çalışan hep odur. Hülâsa Mahmut Efendi, hakikî insanlığın ahlâk ve faziletini kendi sade ve mütevazı şartlarında yaşayan kimselerdendir.⁷⁶

İffet ve ailesinin hayatında önemli bir yer edinen Mahmut Efendi’nin özellikle İffet’in yaşamındaki yeri farklıdır. Onun ahlak dersi sayesinde İffet yaşamına yön vermiştir. Hayatının dönüm noktasını teşkil eden bir süreçte, hırsızlıkla damgalandığı vakit, hocasının sözlerini hatırlayarak hayatının kararını vermiştir. Bu ahlak ve fazilet sahibi, vefakâr, iyi yürekli insan; İffet’in iyi günlerinde olduğu kadar zor zamanlarında da onu koruyup kollayan ender insanlardan biri olmuştur.

3. 4. 2. Halis Paşa

Güntekin, II. Abdülhamit devri paşalarından İffet’in paşababası Halis Paşa’yı İffet’in ağzından şu sözlerle tanımlar:

İri yapılı, heybetli bir adamdı. Beyaz takkesinin kenarlarından çıkan seyrek, uzun kır saçları; sert kıllı karışık sakalı, büyük kırmızı yüzündeki iri burnu ile bana sevgiden ziyade korku verirdi. Hele gür kaşları altındaki iri siyah gözlerine hiç bakamazdım. (s. 10)

İffet’e iltifatı binde bir çenesini sıkıp yanağına kuvvetli bir fiske vurmak olan bu ürkütücü, zalim adamın görünüşünün ardında “rikkatli bir kalbi, çok temiz ve dürüst bir vicdanı vardır.”⁷⁷ Hemdemi Mahmut Efendi Halis Paşa’yı şöyle resmeder:

Paşababanıza karşı çok haksızlık ettiler... Halis Paşa namuslu bir adamdı. Bir karıncaya bile zararı dokunduğunu istemezdi. Padişahın ısrarlarına

⁷⁵ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 148.

⁷⁶ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 148.

⁷⁷ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 137.

rağmen, zaptiye nezaretinde üç haftadan fazla kalmamıştı. Bir kusuru kalendermeşrep olmasıydı. Seylab-ı vukuata karşı durmanın beyhude olduğuna inanır, işi cereyanına bırakırdı. (s. 46)

Saray dışındaki hemen hemen tüm zamanını “odasında kocaman ciltli Arabî, Farisî kitaplar arasında” (s. 10) geçiren bu saygıdeğer Osmanlı bürokratı, Meşrutiyet’in ilanıyla ikbalden düşmüş ve Midilli’ye sürgün edilmiştir. Burada iki buçuk sene kaldıktan sonra hayata veda etmiştir. Midilli’de geçirdiği bu yıllarda fakirâne bir hayat sürmek zorunda kalmıştır. Bu sürgün zamanlarında İffet, babasını yalnız bırakmamıştır. Midilli’de geçen zor zamanlarını İffet şöyle anlatır:

Üç odalı küçük bir evde adeta fakirâne yaşıyorduk. İstanbul’daki konak ile Büyükçekmece civarındaki çiftliğimize vaziyet etmişlerdi. Çok zengin zannedilen Paşababamın menfasında aldığı birkaç lira aylıktan başka geçineceği yoktu. Vefatına üç ay kala el yazması birkaç kıymetli Divân’ı ile tesbihini satmaya mecbur olmuştuk... Babamı çok mahzun ettiği için bu vaka içime hicran olmuştur. (s. 44-5)

Yaşadığı bu hayli zor yıllara rağmen Halis Paşa, “en netameli zamanlarında bile ‘vicdan temizliği’yle durabilmeyi başarmış, ikbal hırsıyla yanıp tutuşan benzerlerinden çok farklı bir kişi olarak”⁷⁸ hayatına devam etmiştir. Bu namuslu, temiz, vicdanlı, sorumluluk sahibi, fedakâr adamın yardımına koşan, her zaman onun yanında olan oğlu İffet, babasına adadığı bu birkaç yıldan hiçbir zaman pişmanlık duymaz. Halis Paşa, meşrutiyetin ilanından sonra herkesin kendini terk ettiği günlerde, onu hiçbir zaman yalnız bırakmayan oğlu İffet’ten af diler ve ellerini uzun uzun öperek hayata gözlerini yumar.

3. 4. 3. Celâl

Celâl; İffet’in İdadi mektebine başladığı zamanlarda tanıştığı, sınıfın çalışkan ve titiz ağabeysidir. Kısa zamanda iki samimi arkadaş olurlar. İffet, arkadaşı Celâl’i şu sözlerle tanımlar:

Onda ateşli, pervasız bir ihtilalcı ruhu vardı. Bir saray adamının çocuğu olduğumu düşünmeden bana hürriyetten bahsediyor, padişahın haksızlıklarını, hafiyelerin fenalıklarını anlatıyor, Namık Kemal’in şiirlerini okuyordu. O zamana kadar etrafımda başka sözler işitmiştim. Bana büsbütün başka fikirler vermeye çalışmışlardı. Sonra bu isyan

⁷⁸ Taylan Altuğ, *a.g.e.*, s. 158.

aileme ait birçok kalp rabitalarımı, sevgilerimi kıracaktı. Böyle olduğu halde Celâl'e pek kolay hak vermiştim. (s. 26)

İdadi yıllarında başlayan bu dostluk uzun yıllar devam eder. İffet'in yaşamında önemli bir yer edinen Celâl, hırsızlık suçuyla damgalandığı vakit İffet'in yanında olan nadir insanlardan biridir. İffet'in davasını üstlenen, mahkemede onu müdafaa eden yine Celâl olur. İdadi sıralarındaki bu ateşli ve idealist talebe, hayata atılınca realist, doğruların peşinde bir avukat olmuştur. Mesleğinin zirvesinde olan bu hukuk adamı, İffet'in hırsızlık yaptığına katiyen inanmaz. İffet'i içinde bulunduğu durumdan çıkarmak, onu uyandırmak için tesellilerde bulunur. En sevdiği, en ehemmiyet verdiği bir arkadaşının gözünden düşmemiş olmak ise İffet'e büyük bir kalp kuvveti verir. (Bkz: s. 73)

Celâl, hapisten çıktıktan sonra da İffet'in can yoldaşı olur. Onu içine düştüğü hayal kırıklığından, geçirdiği buhranlardan çıkarmaya çalışır. İffet'i bir baba edasıyla sarıp sarmalar, ona teselliler verir:

Mamafih sen şimdi bir buhran geçiriyorsun... Zamanla bu yara da tabii kapanır... Öyle görüyorum ki şimdilik yapılacak yegâne şey sana yaşamana medar olacak ufak bir iş bulmak... Ötesini sonra düşünürüz. Biz artık paçaları sıvayıp iş aramalıyız. (s. 96)

Celâl'in bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere çocukluk arkadaşı İffet'in muvaffakiyeti için elinden geleni yapar, ona kol kanat gerer. İffet'in hayatındaki tek dayanağı olan Celâl; “verdiği yığın yığın misallerle vehimler, vesveseler içinde bunalan, damgalı insan psikolojisini bir türlü terk etmeyen İffet'i uyandırmak, realist davranmaya sevk etmek ister.”⁷⁹

Hapis sonrası döneminde her zaman İffet'in yanında olan Celâl, İffet'e iş bulma çabalarına girer. Nitekim bunu başarır. Celâl'in sayesinde İffet'in hayata bakış açısı değişmiş, kendine güvenen, zorluklara karşı dimdik ayakta duran bir insan haline gelmiştir. Ailesinin miras davaları kazanılıp İffet'in eline epeyce bir para geçince, İffet'in yaşamında koruyucu rolünü üstlenen Celâl'in görevi burada biter. Bu habere çok sevinen Celâl İffet'e sarılarak şunları söyler: “‘Artık postu kurtardın İffet... Kızını iyi bir kocaya vermiş babalar gibi gönlüm rahat etti.’” (s. 173)

⁷⁹ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 162.

3. 4. 4. Doktor Alexandre Manette

İki Şehrin Hikâyesi'nde Bastille tutuklusu Doktor Manette'nin hücrede geçirdiği on sekiz yıl hayatını önemli ölçüde etkilemiştir. Roman her ne kadar başkarakterin idamıyla bitiyor olsa da kitabın ilk ve orta bölümlerine Doktor Manette'nin acıları hâkimdir.⁸⁰ On sekiz yıl tek başına Bastille'de bir hücrede kaldıktan sonra eski hizmetçisi Defarge'nin meyhanesinin tavan arasında hayatına devam etmek zorunda kalan Manette'nin akli dengesi bozulmuş, dış dünyaya kendini tamamıyla kapatmıştır. Tellson Bankası temsilcisi Lorry, Manette'yi yaşadığı o izbe yerden almak için Lucie ile Fransa'ya gittiklerinde onu bitap bir halde bulurlar. Bu zavallı adam, kaldığı tavan arasında kilit altında tutulmaktadır. Dickens romanında bu yaşlı adamı şöyle betimler:

Beyaz, kırpık kırpık, pek uzun olmayan bir sakalı, avurtları çökmüş bir yüzü ve pırıl pırıl gözleri vardı. Yüzünün çukur, zayıf hali, kara kaşlarının ve birbirine karışmış ak saçlarının altındaki gözlerini olduğundan daha da büyük gösteriyordu; aslında doğal bir büyüklüktü bu, her ne kadar öyle görünmese de. Sararmış, paramparça olmuş gömleği boynunu açıkta bırakmış; sararıp solmuş yorgun bedenini ortaya çıkarmıştı. Eskimiş redingotu, bol çorapları, paçavra kıyafetleri ışsızlık ve havasızlıktan o kadar solmuş sararmışlardı ki hangisinin ne olduğunu ayırt etmek zorlaşıyordu. (s. 40)

Yılların mahkûmu bu zavallı adam, kızını hiç görmemiştir. Manette, kendisini bulunduğu tavan arasından kurtarmaya gelen Lucie'yi görünce onu tanımakta zorluk çeker. Fakat Lucie'nin uzun bukleler halindeki sarı saçları, ona bir zamanlar hatıra kalan birkaç tel saçı hatırlatır. Pis bir çaput parçasına sarılı bu birkaç tel saçı koynundan çıkarırken dudaklarından şu sözler dökülür:

Beni çağırdıkları gece başını omzuma koymuştu, ben değil ama o gideceğimden korkuyordu – beni Kuzey Kulesi'ne getirdiklerinde bunları omzumda buldular. 'Onları bana bırakır mısınız? Bunlar vücudumu değil ama belki ruhumu esaretten kurtarabilirler.' Bu sözleri söylemişim. Çok iyi hatırlıyorum. (s. 44-5)

Bu birkaç saç teli, sevdiği kadından kalan tek hatıraydı. Fakat şimdi karşısında başka bir emanet duruyordu, kızı. Onu kurtarmaya, acılarını dindirmeye gelmişti. Yılların mahkûmu, diri diri mezara giren bu adam artık 'yaşama döndürülmüştü'. G. Robert Stange, Manette'nin fedakârlığı ve yeniden hayata döndürülüşü konusunda şunları söyler:

⁸⁰ Bkz. G. Robert Stange, *a.g.m.*, s. 383.

[Manette'nin] başına gelen olayların anlatımı Sydney Carton'un hikâyesinde olduğu gibi romanın ana motifidir. Her iki hayat da acı, ölüm (gerçek ya da sembolik) ve yeniden doğma biçimlerinde tasarlanmıştır. [...] Doktor Manette ve Sydney Carton'un yaşamları bir bakıma, İhtilalin, acı ve fedakârlıkla gelen toplumsal dirilişin alegorik hikâyeleridir.⁸¹

Dickens, Fransa'nın ve Fransa halkının çektiği zulümleri, yaptıkları fedakârlıkları bu iki karakterin ekseninde okuyucuya sunmaktadır. Manette ve Carton bir bakıma Fransa'nın yeniden doğuşunun temsilidirler. G. Robert Stange'nin "Doktor Manette'nin yaşama dönüşü; zulmün ve acının kara zindanından kurtulmuş, daha adil bir dünyada kendine yer bulmuş yeni düzenin gidişatını resmeder."⁸² sözü bunu açıklar niteliktedir.

Yıllarca tek başına hücrede kalmış, yaşamının on sekiz yılını feda etmiş bu adamın yüreğindeki acıların zaman zaman yüzeye çıktığı fark edilmektedir. Fakat onu bu dipsiz kuyudan çıkarıp hayata döndüren yine kızı Lucie olur. Manette ve Lucie âdeta kendilerini birbirlerine adanmışlardır. Doktorun hayattaki tek amacı kızının mutluluğu olmuştur. Darnay, Lucie ile evlenecekleri sırada doktora gerçek kimliğini açıkladığında Manette, kızı Lucie'nin mutluluğu için kendi prensiplerini feda etmiştir. Darnay ile ilgili birtakım şüpheleri olmasına karşın kızı uğruna tüm bunları bir kenara bırakır. Darnay'ın en zor zamanlarında imdadına koşan kişi yine Doktor Manette olur. Fransa'daki nüfuzunu kullanıp Darnay'ı hapisten kurtaran bu yaşlı adamdır.

3. 4. 5. Charles Darnay/Evrémonde

Romanda fedakâr bir diğer isim de St. Evrémonde Markisi'nin yeğeni aynı zamanda da mirasçısı olan Charles Darnay'dır.

Fransız asıllı Darnay tüm mirasını reddedip ailesini, vatanını terk ederek İngiltere'ye yerleşmiştir. Bu vazgeçişle kişisel özgürlüğünü feda etmiştir. Uzun yıllar sonra eski hizmetkârı Gabelle'yi kurtarmak için döndüğü Fransa ona kötü bir son hazırlar. Soylu ailesinin geçmişi Darnay'ın yakasını bırakmaz ve yardım için geldiği Fransa'da kendini giyotini beklerken bulur.

⁸¹ Bkz. G. Robert Stange, *a.g.m.*, s. 383-5.

⁸² G. Robert Stange, *a.g.m.*, s. 385.

Dickens, değerli bildiği her şeyi arkasında bırakarak Fransa'ya gitmeye karar veren Darnay'ın içinde bulunduğu tedirginliği şu sözlerle dile getirir:

[...] gitmeliydi. Aklına gelen her şey onu hızla daha hızla, ısrarla bu korkunç çekime itiyordu. Tedirginlikleri vardı, çünkü mutsuz ülkesinde kötü şeyler oluyordu, kendisinin onlardan daha iyi durumda olmasına karşın orada değildi, dökülen kanları durduramıyordu [...] (s. 242)

Aklından geçen bu düşüncelerle yola koyulan Darnay, daima iyilik yapmanın düşünüyü gören tüm iyi yürekler gibi kararının arkasında sağduyuyla ilerleme emelindedir. Gabelle'yi kurtarmak için doğduğu topraklara geri dönen Darnay, yaşamını riske atarak büyük bir fedakârlık örneği gösterir. Bu yönüyle şeref, adalet ve dürüstlüğü somutlaştırır.

3. 4. 6. Bayan Pross ve Bay Lorry

Romanda fedakârlık örneği gösteren karakterlerden ikisi de Bayan Pross ve Bay Lorry'dir. Romanda Lucie'nin dadısı olan Bayan Pross sadık, güvenilir, Manette ailesinin huzuru için çalışan bir kadın olarak tasvir edilir. Harold Bloom, Bayan Pross'u Winston Churchill'le özdeşleştirir. Onun gibi yılmaz, boyun eğmez bir karakter olduğunu dile getirir. Dickens'ın Carton'da göstermeye çalıştığı feragat ve yeniden doğuşun, Darnay ailesi için ölmeye hazır aynı zamanda da onlar için yaşayan Bayan Pross'da canlandığını belirtir.⁸³ Pross, *Novels for Students* adlı kitapta ise lafını esirgemeyen, milliyetçi ve çabuk öfkelenen, aynı zamanda da iyi yürekli ve kendini tamamıyla Lucie'ye adanmış tipik bir İngiliz kadını olarak tanımlanır.⁸⁴ Dickens, Bay Lorry'nin Bayan Pross hakkındaki düşüncelerini ise şöyle yansıtır:

Bay Lorry Bayan Pross'un çok kıskanç olduğunu biliyordu fakat bu tuhaflığının altında – sadece sevgi ve hayranlık için yitirdikleri gençliklerine, sahip olamadıkları güzelliğe, hiçbir zaman kısmet olmadığı için elde edemedikleri başarıya, kendi karanlık yaşamalarını aydınlatmayan parlak umutlara gönüllü kölelik eden kadınlara özgü – bencillikten uzak bir kişiliğin olduğunu öğrenmişti. [...] Bayan Pross Bay Lorry'nin gözünde daha aşağı kademe meleklerle neredeyse yakındı [...] (s. 94-5)

⁸³ Bkz. Harold Bloom, *a.g.e.*, s. 9.

⁸⁴ Bkz. Marie Rose Napierkowski, *Novels for Students*, 5. C., Gale Cengage Learning, USA 1999, s. 356.

Sadık bir o kadar da içten bu kadın, Bayan Defarge Lucie’yi yakalatmak için evlerine geldiğinde giriştikleri ölümüne mücadelede sevginin her zaman nefrete galip geleceğini bir kez daha doğrulamıştır. Defarge, Bayan Pross’un kahramanca ortaya koyduğu ‘sevgi’ye kurban gider. Bu sevgi Bayan Pross’un Manette ailesine duyduğu bağlılığın simgesidir. Aileyi korumak adına giriştiği bu kavgada duyma hissini kaybeden Pross, romanda Lisa Ribson tarafından çıkarılıktan uzak, bir anne edasıyla kendini Lucie’ye adayan, iyilik, masumiyet ve erdem timsali bir karakter olarak nitelendirilir.⁸⁵ Carton aşkı uğruna canını feda ederken, Pross sevgi ve sadakati uğruna ölümü göze almaktadır.

Romanda “kısmen İngiliz orta sınıfının temsilcisi kısmen de olay örgüsünü canlı tutan karakter”⁸⁶ olarak konumlanan Bay Jarvis Lorry, Manette’lerin kadim bir dostudur. ‘Tellson Bankası’ temsilcisi yaşlı Lorry, her zaman Manette’lerin yanında olmuş, zor günlerinde yardımlarına koşmuştur. Babası yakalandığında ve annesi öldüğünde küçük Lucie’ye sahip çıkan ve onları sağ salım İngiltere’ye getiren, on sekiz yıllık hapis hayatından sonra Doktor Manette’yi bulup kızıyla kavuşturan, Darnay ailesini ihtilalcilerin elinden kurtarmak için kendini ateşe atan Carton’a yardım eden de Bay Lorry olmuştur.⁸⁷

Bu iki karakter, sevginin nefrete galip geldiğinin göstergeleridir. *İki Şehrin Hikâyesi* romanında sevgiyi, bağlılığı, sadakati temsil ederler.

3. 5. *İki Şehrin Hikâyesi* ve *Damga* Romanlarında Benzer ve Farklı Öğeler

Karşılaştırmalı edebiyat bilimi incelemelerinde ortak konu, tema ya da motif yoğunlukla tercih edilen araştırma alanlarıdır. Dünya edebiyatında benzer hatta aynı konuyu ele alan, benzer ya da aynı motifi/temayı işleyen pek çok eser bulunmaktadır. İşlenen bu konu, motif ya da temalar aynı bile olsa işlenişleri muhakkak farklılık arz edecektir.

⁸⁵ Bkz. Lisa Ribson, “The ‘Angels’ in Dickens’s House: Representation of Women in *A Tale of Two Cities*”, *Bloom’s Modern Critical Interpretations*, Harold Bloom (ed.), Infobase Publishing, New York 2007, s. 31.

⁸⁶ Marie Rose Napierkowski, *a.g.e.*, s. 355.

⁸⁷ Bkz. Marie Rose Napierkowski, *a.g.e.*, s. 355.

Charles Dickens’ın *İki Şehrin Hikâyesi* (1859) ve Reşat Nuri Güntekin’in *Damga* (1924) romanları, İngiliz ve Türk edebiyatının farklı dönemlerinde kaleme alınmış olmalarına karşın benzer bir temayı/motifi konu edinirler. Her iki eserde de çeşitli fedakârlık öğeleri mevcut olmakla birlikte ana tema “aşk uğruna yapılan fedakârlık”tır. Altmış beş yıl arayla yazılmış fakat benzer bir motifi işlemeleri bakımından bu iki roman, karşılaştırmalı edebiyat bilimi çalışmalarına zemin hazırlamaktadır.

İki Şehrin Hikâyesi ve *Damga*’da ana motif olarak karşımıza çıkan “fedakârlık” teması çerçevesinde her iki yazar da toplumu derinden etkileyen iki dönemi romanlarına konu edinirler. Gerçekçilik ilkesinden yola çıkarak oluşturulan her iki roman da, âdeta bir ayna görevi üstlenerek II. Meşrutiyet’i ve Fransız İhtilali’ni anlatır. ‘Edebiyat toplumun yansımasıdır’ ilkesinden hareketle iki romanda da mevcut olan “toplum eleştirisi”, eserlerin yazıldıkları döneme ışık tutması ve o dönemi tüm çıplaklığıyla ortaya koymaları bakımından oldukça önemlidir. Dickens *İki Şehrin Hikâyesi*’nde başta Fransa olmak üzere tüm dünyayı etkileyen bir devrimi, Fransız İhtilali’ni, romanına zaman ve mekân olarak seçerken, Reşat Nuri Güntekin ise romanında II. Meşrutiyet ve sonrası yıllarını bir aşk hikâyesi ekseninde anlatır. Her iki yazar da eserlerinde anlattıkları dönemlerin gerçek gerçekliğini edebi gerçekliğe başarılı bir şekilde uyarlamış ve kurgulamışlardır. Berna Moran’ın da belirttiği gibi zaten sanat eserlerinde de gördüğümüz; doğadır, insandır, hayattır. Sanatçı eserinde okura bunları yansıtır, dünyaya ayna tutar.⁸⁸ Bu saptamadan hareketle; Dickens’ın kahramanları ile birlikte Londra ve Paris sokaklarında gezinip Fransız İhtilali’nin ortaya çıkış sebeplerini ve vahşet dolu giyotin sahnelerini tüm çıplaklığıyla yaşarken; Reşat Nuri ile Türk tarihinin en çalkantılı dönemi olan II. Meşrutiyet’in ilanı ve sonrasındaki İstanbul ve Anadolu manzaralarına tanık olmaktadır.

Her iki eser de dönemlerindeki sosyal, toplumsal ve ekonomik değişim ve gelişmelerin izlerini taşımaktadır. *İki Şehrin Hikâyesi*’nde Fransız İhtilali’nin korku dolu yılları âdeta dehşet dolu sahnelerle karşımıza çıkar. Fransız devriminin öncesi ve esnasında geçen roman; ortalığın kan gölüne döndüğü yılları, ‘ulusal berber’le

⁸⁸ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, Cem Yayınevi, 9. Baskı, İstanbul 1994, s. 15.

öldürülen binlerce insanın acısını, sömürülen halkın yaralarını, cehennemi yaşayan Fransa'yı gözler önüne sermektedir. Güntekin ise artalanda II. Meşrutiyet dönemini romanına konu edinir. İffet'in aile ortamı II. Abdülhamit devrinin üst tabakadan bir paşanın aile çevresini temsil ederken, İffet'in mahalle mektebinden arkadaşı Ömer ve ailesi ise o devrin fakir sınıfını yansıtır. Yazar bu karakterler yardımıyla toplumsal yapı hakkında ipuçları verir. Yazar aynı zamanda, toplumdaki aksayan yönleri eleştirel bir bakış açısıyla (point of view) okuyucu ile paylaşır. Güntekin; o yıllarda toplumun kabul edemeyeceği, en aşağılık suçlardan biri sayılan hırsızlık suçunu ve insanın bu suçtan bir kere damgalandıktan sonra cemiyetin gözünde hakir biri olarak görüldüğü gerçeğini başarılı bir şekilde dile getirir. Roman özünde; kanunlar tarafından mahkûm edilmiş bir insanın üzerine vurulan damgadan bir türlü kurtulamadığını, gerçekte masum ve suçsuz da olsa, toplumdan nasıl dışlandığını anlatının ana eksenini yapar.

İki Şehrin Hikâyesi'nde aynı kadını seven iki adamın, Charles Darnay ve Sydney Carton, Fransız İhtilali yıllarında yaşanan öyküleri ve bunun sonucunda sevdiği kadının mutluluğu uğruna üstün bir fedakârlık örneği göstererek giyotine gönderilen Sydney Carton'un hazine sonu hüznü bir şekilde anlatılır. Güntekin'in *Damga* romanı ise roman kahramanı İffet'in yaşadığı yasak aşkın ifşa olup, sevdiği kadının zor durumda kalmaması için kendini feda ederek cemiyetin gözünde damgalı bir hırsız olarak savruluşunu ve fedakârlığının acı neticesini konu edinir. Bu iki roman, benzer bir temayı ele almalarına karşın fedakârlık motifinin işleniş bakımından farklılıklar göstermektedir.

İki Şehrin Hikâyesi'nde bir aşk üçgeni (love triangle) karşımıza çıkar. İki adam arasında kalan genç bir kadın ve onu delicesine seven iki âşık... Fakat romandaki baş kadın karakter Lucie tercihini Darnay'dan yana kullanır. Görünüşte umut vadetmeyen, sorumsuz, serseri kılıklı, istikrarsız bir avukat olan Carton'un yerine sevecen, asil görünümlü, ideal bir beyefendi olan Darnay'ı seçer. Carton'un Lucie'ye olan umutsuz, karşılıksız, sonu olmayan aşkı hiçbir zaman vücut bulmaz. *Damga*'da yaşanan ise yasak bir aşktır. Evli bir kadın olan Vedia, kocasının ilgisizliğinden muzdariptir. Vedia'nın içinde bulunduğu bu durum, İffet'e yakınlaşmasına zemin hazırlar. İffet, kendisine ilgi duymaya başlayan Vedia'ya

kayıtsız kalamaz ve tüm ruhuyla kendini Vedia'ya adar. Fakat her iki romandaki aşk da cismani hazlardan uzak, platonik bir aşk olarak kalır.

Her iki romanın da ana kahramanları ele alındığında karakterleri ve kişilikleri bakımından farklılıklar gösterdikleri anlaşılmaktadır. *Damga*'nın bir paşazade olan ana karakteri İffet; zengin bir aileye mensup, adıyla müsemma bir kişiliğe sahip, iffetli, namuslu, özel hocalardan ders alarak yetişmiş, çocukluğu büyük konaklarda geçmiş bir karakterdir. Birol Emil'in deyiimiyle "ahlâklı, fakat zayıf iradeli"⁸⁹ bu adam için toplumun onun hakkında ne düşündüğü fazlasıyla önemlidir. Nitekim İffet, hırsızlıkla damgalandığı vakit, toplumun onu şekillendirmesiyle hayatına yön vermek durumunda kalmıştır. Yediği damgadan dolayı cemiyetin İffet hakkındaki tutumları, onun toplum içindeki davranışlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Temiz, saf, hayata ve insanlara karşı kendini sorumlu hisseden bu adam, damgası yüzünden cemiyet içinde hep başı eğik gezmıştır. İffet'in aksine *İki Şehrin Hikâyesi*'nin başkahramanı Carton; sorumsuz, serseri, alkolik, tembel, hayattan hiçbir beklentisi olmayan, hayatta hiçbir şeyi ve hiç kimseyi önemsemeyen, umarsız bir karakterdir. Carton'un kendi hakkında söyledikleri de tüm bunları kanıtlar niteliktedir: "Umudunu kaybetmiş bir adamım. Şu dünyada sevdiğim hiç kimse yok, beni seven de." (s. 83) Carton da serseri, umutsuz, umursamaz biri olduğunun farkındadır fakat değişmek, toplum nazarında iyi ahlâklı, temiz, saygı gören bir adam olmak için hiçbir çaba sarfetmez. Çünkü insanların onu nasıl gördüğü, onun hakkındaki düşünceleri Carton'u zerre kadar ilgilendirmez.

Kişilikleri ve hayata bakışlarındaki tüm bu tezatlara rağmen iki karakterin benzeştiği bir nokta sevdikleri kadınlar için yaptıkları fedakârlıklardır. Dickens'ın kahramanı Carton, sevdiği kadın için hayatını feda ederken, İffet ise bütün asilzadeliğine karşın toplum gözünde damgalı bir hırsız olmayı göze alır.

Başkahramanlar Carton ve İffet'in sevdiği kadınların, Lucie ve Vedia'nın, karakter yapıları incelendiğinde onların da Carton ve İffet gibi birbirine zıt kişiliklerde oldukları görülmektedir. İffet Vedia'yı "hiç değişmeyen siyah elbiseleriyle ağır hareketleriyle gölgeye benzeyen sessiz bir kadın" (s. 51) olarak

---

⁸⁹ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 135.

tasvir ederken, Dickens romanında babası için bir kurtarıcı olan Lucie'yi şu sözlerle tanımlar:

O [Lucie], onu [Doktor Manette] acılarının ötesindeki bir geçmişe ve geleceğe bağlayan altın bir bağı: sesiyle, yüzünün aydınlığıyla, ellerinin dokunuşuyla babasının üzerinde güçlü bir etkisi vardı. (s. 78)

Lucie'nin masum, sevecen, herkesin gözünde bir melek kadar temiz ve saf hallerine karşın Vedia; üvey çocukları tarafından pek de seilmeyen, kocası tarafından daima ihmal edilen bir kadındır. Karakter bakımından birbirinden ayrılan bu iki kadının fiziki yapıları kendi iç dünyalarını yansıtır niteliktedir. *Damga*'nın kadın karakteri Vedia romanda şu sözlerle betimlenir:

Çehresi de biraz ruhuna benzerdi. Soluk, üzgün, ince bir yüz; renksiz dudaklar; gözlerini daima bir yarım karanlık içinde bırakan uzun kirpikler; kırık çizgilerle şakaklarına kadar uzayan kaşlar. (s. 52)

Sonuçları ya da gerekçeleri her ne olursa olsun İffet ve Carton büyük bir özveride bulunarak yaptıkları fedakârlıkları en ağır biçimiyle öderler. Carton bu uğurda hayatını kaybederken, İffet belki de hayatının sonuna kadar alnından silinmeyecek bir damgayla yaşamak zorunda kalır. Fedakârlığının sonrasındaki süreç İffet için hayli zorlu olur. Her adımda yüzüne vurulan bu damga, onu cemiyetin dışına iter. İffet'in insanlar tarafından hor görülmesinin tersine, Carton hayatını kurtardığı insanların zihinlerinde âdeta yeniden dirilir. 'Diriliş/Yeniden Doğuş' (İng. Resurrection) temasını anıştıran Carton'un bu fedakârlığı, aynı zamanda romanın ana motiflerinden biridir. Nitekim roman da bu 'diriliş' teması ekseninde şekillenerek son bulur.

'Diriliş' temasının ana kaynağını İncil'den alınmış şu sözler oluşturur: “Ben dirilişin ve yaşamın kendisiyim.” dedi İsa: ‘Bana inanan ölse de yeniden yaşayacaktır, her kim yaşar ve bana inanır ise, o ölümsüz olur.’” (s. 314) Babasının mezarı başında söylenen bu kutsal sözler, Carton'un bundan sonraki yaşamını büyük ölçüde etkiler. Albert D. Hutter bu konuda şunları söyler:

Bu sözler Carton'un bundan sonraki yaşayacağı duygularına egemen olur. Carton, babasının hayalini özümseyerek yaşamını değiştirir, bunu yaparken de Lorry'i babasının yerine koyar: Önceki boş vermişliği artık sona ermiştir, artık evlatların en mükemmeli en özverilisi olmuştur. [...]

ve roman, Lucie'nin oğlu ve torununda Carton'un yeniden doğuşuyla sona erer.⁹⁰

Uçarı, serseri, vurdumduymaz, sorumsuz bir karakter olarak temayüz eden Carton bundan sonra hayatına bir yön verir ve başka bir insan olur. Aynı zamanda Carton'un Darnay ve ailesi için giyotin altına yatmasının ardalanında bu 'yeniden doğuş' temasının rolü büyüktür. Babasının mezarı başında duyduğu bu sözler Carton'un zihninde önemli bir yer ederken, Damlacık'ta halasının çiftliğinde dinlediği masal da aynı ölçüde İffet'i etkiler:

Bana sevda hakkında ilk hayali bu masal verdi. [...] bu sade masal zihnimde süsleniyor; mana ve tesiri değişiyordu. (s. 24)

Dinlediği bu masal İffet'in hayalinde canlanarak anlam ve önem kazanır. İffet, hayatını mahvedecek hadisenin zemininde yatan bu masalın zihninde bıraktığı tesiri unutamaz. Çocukluğundan beri fedakârlık isteği içinde olan İffet, masaldaki İsmail'i çılgınca taklit eder ve hırsızlıkla damgalanmakta bir an bile tereddüt etmez.

Kahramanların benzeştikleri diğer bir nokta da her iki karakterin de sevmek ve sevilme ihtiyacı içinde olmalarıdır. Aşk karşılık bulmayan Carton, bu emeline ulaşamazken İffet karakterinde bu isteği daha belirgin bir şekilde görürüz. İffet, bu sevgi ihtiyacının karşılığını Vedia'da bulduğunu zannederken bile Vedia'nın sevgisinden kuşku duymaktadır. Vedia'ya "meziyetsiz, manasız bir genç için bu kadar tehlikeyi niçin göze aldığını, [onun nesini] sevdiğini" sorar. (s. 61) Vedia'nın cevabı şöyle olur: "Hakiki asaletin bir insana verdiği güzelliği sen tasavvur edemezsin İffet... Senin bu ellerin bile başka bir mahlukun elleri gibi." (s. 61-2) İlk zamanlar İffet'e âdeta hayran olan bu kadın, İffet'in kendi için yaptığı fedakârlıktan sonra onu bir kez bile aramaz.

İffet'in çocukluğundan beri kanında olan fedakârlık ihtiyacını mütemadiyen dile getirmesinin aksine Carton'un roman sonundaki fedakârlığı okur için büyük bir sürpriz olur. İffet'in şu sözleri roman sonunda yapacağı fedakârlığı işaret eder: "Bu masal bana aşkı sevilen kadın için feda etmek diye öğretti". (s. 25)

⁹⁰ Albert D. Hutter, "Nation and Generation in A Tale of Two Cities", *PMLA*, C. 93, Sayı. 3, Mayıs 1978, Modern Language Association, s. 451.

İki Şehrin Hikâyesi'nde de sıkça tekrarlanan Türkçe karşılığı 'önceden göstermek, belirtisi olmak, hissettirmek, anıştırmak' olan 'foreshadowing'* tekniğini kullanan Güntekin, İffet'in bu sözüyle ilerde gerçekleşecek "fedakârlık" olayını bu küçük ipucuyla okura sezdirmektedir.

Carton sevdiği kadını darağacında bile aklından bir an olsun çıkarmazken sevdiği kadın uğruna hayatını karartan İffet kimi zaman aşkıdan şüphe eder, başka sevdalara yönelir, aşkını tam anlamıyla kalbinde taşıyamaz. Bu aşk kimi zaman tamamen unutulur kimi zaman da silik bir hatıra olarak zihninin derinliklerinde kaybolmaya yüz tutar.

Fedakâr bu iki aşğın son cümleleri romanların da son cümleleri olmakla birlikte yaptıkları fedakârlıkların üzerlerinde bıraktıkları etkiyi ortaya koyar. Carton'un son cümlesi şöyle olur: "Şimdiye kadar yaptığım iyi, en iyi şey bu, yakında kavuşacağım huzurun şimdiye kadar yaşadıklarımın en iyisi olacağını biliyorum." (s. 377) Roman sonunda âdeta bir kahramana dönüşen Carton, yaptığı fedakârlıktan zerre kadar pişmanlık duymaz. Şimdiye kadar yaptığı en iyi şeyin Lucie ve ailesi için giyotin altına yatmak olduğu inancındadır. Yaşadığı süre zarfında kimsenin gözünde iyi bir yer edinememiş olan Carton, bu fedakârlığıyla Lucie ve ailesinin kalbinde ebediyete kadar yaşayacaktır. İffet'in son sözleri Carton'un düşüncelerinden farklılık göstermektedir. İffet'in son sözü "Hayatımı bir vehme kurban etmiştim." olur. (s. 189) İffet'in yaptığı fedakârlığın boş bir kuruntudan ibaret olduğunu anlaması ancak romanın sonunda gerçekleşir. Uğruna hayatını mahvettiği kadın, aşkını şu acı sözleriyle bir kalemde silmiştir:

Evlenmemiz ikimizi de tuhaf bir mevkide bırakacak, hiç olmazsa bu kadar şeyi göze alacağımıza göre, büyük bir aşk mazereti olsa... (s. 188)

Damga ve *İki Şehrin Hikâyesi* romanlarında karşımıza çıkan bir diğer ortak nokta da her iki romanda da dikkati çeken sembol, motif ya da temalardır. Dickens romanında sembollere ve motiflere oldukça fazla yer verir. 'Yeniden doğuş', 'mahkûmiyet', 'şarap', 'Bayan Defarge'nin örgüsü' bunlardan sadece birkaçıdır. *Damga*'da ise benzer kullanım daha azdır. Güntekin, daha çok hava şartlarını

---

* Yazarın romanda, hikâyede v.s. ilerde olabilecek herhangi bir olayı önceden küçük belirti ya da ipuçlarıyla okura hissettirdiği edebi bir yazım tekniğidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <<http://www.wisageek.com/what-is-foreshadowing.htm>> (15.07.2011).

romanında motif olarak kullanır. Hava ne zaman kötü olsa karakterleri etkileyecek kötü ya da olumsuz olaylar meydana gelmektedir. Örneğin İffet için büyük önem teşkil eden mahkeme gününde havanın kasvetli ve kapalı oluşundan bahsedilmektedir:

Muhakeme günü hava pek fena idi. Sokaklarda sert bir karayel fırtınası esiyor, bir gün evvel başlayan kar gittikçe şiddetini artırıyor.

Sokaklar gibi mahkeme koridorları da karanlık ve boştu. (s. 73)

Güntekin, havanın durumundan bahsederken aslında İffet'in içinde bulunduğu ruh halini yansıtmaktadır. Yazar bu yolla, havanın durumu ile İffet'in istikbali arasında bir bağlantı (correlation) kurmaktadır.

Edebi eserlerde karakterler ile isimleri arasında ilgi kurmak öteden beri tercih edilen bir yöntemdir. Her iki romanda da ilginç bir şekilde kahramanlar ve onların adlarının arasında sıkı bir bağlantı görülmektedir. Örneğin *Damga*'da ana karakter İffet'in ismin manası kendi kişiliğiyle birebir örtüşmektedir. Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlük'üne göre 'iffet' kelimesi; "temizlik, namus" anlamlarına gelmektedir.⁹¹ Romanda İffet karakteri; namuslu, temiz, iyi niyetli bir insan olarak görülmektedir. Dolayısıyla adının anlamıyla bütünleşen bir kişiliğe sahiptir. Aynı şekilde Vedia isminin anlamına bakılacak olunursa, karakterin ismi ve ismin manası arasında bir ilişkilendirme yapılabilir. 'Vedia' kelime anlamı olarak "saklanması, korunması için birine veya bir yere bırakılan emanet" anlamına gelmektedir. Öyle ki romanda İffet, Vedia'yı korumak ve adına leke getirmeme uğruna hırsızlık suçuyla damgalanır. Benzer kullanım *İki Şehrin Hikâyesi* romanında da mevcuttur. Romanın kadın karakteri Lucie'nin adının anlamı, kahramanın iç dünyası ve kişiliğiyle yakından alakalıdır. Sözcük anlamı 'ışık' olan "Lucie", Latince "Lucy" isminin varyantı niteliğindedir. Romanda capcanlı, neşeli bir o kadar da masum ve saf bir karakter olan Lucie, adının anlamıyla doğrudan ilintili bir şahsiyet olarak resmedilir. Lucie, Doktor Manette'nin on sekiz yıllık hapis hayatından sonraki döneminde babasının hayatını âdeta bir ışık gibi aydınlatır. Aynı şekilde Charles Darnay'ın isminde de bu tür bir kullanımı görmekteyiz. Bir Fransız olan Darnay'ın gerçek ismi Evrémonde'dir. Kelime, İngilizce bir kelime olan 'every' (herkes) ve köken itibarıyla

⁹¹ Bkz. <<http://tdkterim.gov.tr/bts/>> (04.08.2011).

Fransızca bir kelime olan ‘monde’ (evren, dünya, insanlar) sözcüklerinin birleşiminden oluşmaktadır.⁹² Buradaki çıkarım ise Darnay’ın her iki ülkeye de, İngiltere ve Fransa, ait bir karakter olmasıdır. Nitekim Darnay, Fransız ailesini terk edip İngiltere’ye yerleşen Fransız asıllı bir karakterdir.

Tüm bu benzer ve farklı öğeler; iki romanı karşılaştırmalı edebiyat bilimi parametreleri ile kıyaslamaya, aynı motifi romanlarına konu edinen Güntekin ve Dickens’ı ortak bir paydada buluşturmaya uygun bir ortam yaratmıştır.

3. 6. Eserlerdeki Toplumsal Yansımalar

Reşat Nuri Güntekin’in *Damga* ve Charles Dickens’in *İki Şehrin Hikâyesi* adlı romanları sadece benzer bir temayı işlemekle kalmayıp, her iki yazar da gerek Türk gerekse İngiliz toplumunu derinden sarsan iki önemli dönemi, bunlardan ilki ‘II. Meşrutiyet’in İlanını’ (1908), ikincisi ise ‘Fransız İhtilali’ni’ (1789), romanlarına konu edinmişlerdir. Her iki romanda da yaşanan dönemin toplumsal, sosyal, siyasal ve ekonomik koşullarına göndermelere sıklıkla rastlanmaktadır. Her iki roman da bu yönüyle anlattıkları dönemin ve toplumun aynası konumundadır.

Dünya tarihinde bir dönüm noktasını teşkil eden ‘Fransız İhtilali’, Fransa’da 1789 yılında halk ve burjuva kesiminin soylulara karşı ayaklanmasıyla ortaya çıkmıştır. Siyasî, sosyal ve ekonomik sonuçlarıyla dünyayı sarsan bu ihtilal, yeniçağın kapanıp yakın çağın başlamasında önemli bir etken olmuştur.

Dickens “tarihi roman”^{*} özelliği taşıyan *İki Şehrin Hikâyesi* romanında, ihtilal öncesi ve sonrasında soylu kesim ve burjuva arasındaki kanlı çatışmayı gerçekçi bir kurguyla betimler. Dickens romanında; ortalığın kan gölüne döndüğü, giyotinle kafa kesmenin gündelik hayatın bir parçası haline geldiği bir dönemde Fransız halkının çektiği zulümleri ve ızdırapları çok başarılı bir şekilde ortaya koymuştur. Yazar, toplumsal zulmün neden olduğu şiddet ve katliam sahnelerini ise etkili ifadeler ve

⁹² Bkz. G. Robert Stange, *a.g.m.*, s. 386.

* Tarihteki olay ya da kişileri konu edinen romanlardır. Yazar tarihi gerçekleri kendi düş gücünü yorumlayarak kurgular. Ayrıntılı bilgi için bkz. Alev Baysal, “18. Yüzyıl İngiltere’inde Tarih Yazım Kuramları ve Tarihi Roman”, *Littera Edebiyat Yazıları*, Sayı. 17, Aralık 2005, s. 71-79.

canlı tanımlamalarla gözler önüne serer.⁹³ Konusunu Fransız İhtilali'ne dayandıran Dickens, romanına gerçekçilik katmak ve dönemi tüm yönleriyle aslına uygun yansıtabilmek için tarihi verilere başvurur. Alev Baysal “Carlyle’s Influence upon A Tale of Two Cities (1859)” adlı makalesinde Dickens’ın Sir Walter Scott’un eserlerinden etkilendiğinin altını çizerken, romanını kaleme almadan önce kapsamlı bir araştırma yaptığını, kusursuz ve tam bilgiler vermekle kalmayıp aynı zamanda sosyal ve politik yorumlarıyla geçmiş canlı bir şekilde resmettiğini ileri sürer.⁹⁴

Dickens, romanına mekân olarak seçtiği ihtilal yıllarındaki İngiltere ve Fransa’yı şu sözlerle tasvir eder:

İngiltere tahtında koca çeneli bir kral ile sıradan yüzlü bir kraliçe vardı. Fransa tahtında ise koca çeneli bir kral ile güzel yüzlü bir kraliçe vardı. Her iki ülkede de, hükümdarlar her şeyin yolunda olduğundan ve sonsuza kadar da öyle kalacağından en ufak bir kuşku bile duymuyorlardı.

[...]

Tanrı’nın katında kalkan ve üç dişli mızrak taşıyan kız kardeşinden daha az destek bulan, kâğıdı para yapıp harcayan Fransa, inanılmaz bir yumuşaklıkla tepetaklak gitmekteydi.

İngiltere’de ulusal gururu haklı kılacak ne düzen ne de koruma mevcuttu. Geceleri eli silahlı hırsızlar başkentte bile kol geziyorlardı. (s. 3-4)

Halkın içinde bulunduğu zor durumu, ihtilalin sıkıntılı yıllarını anlatan bu satırlar; özellikle Fransa’nın katıldığı savaşlar ve devletin gereksiz harcamaları yüzünden ekonomik sıkıntılarla boğuştuğunu gözler önüne sermektedir.

Romanında betimlemelerden sıkça faydalanan Dickens, devrimci halktan olan Defarge’nin meyhanesi önünde kırılan şarap fıçısı sahnesiyle açlık ve sefaletin baş gösterdiği Paris’i ve yokluk içinde kıvranan halkı şu cümlelerle tasvir eder:

Büyük bir şarap fıçısı yola devrilmiş ve kırılmıştı. Kaza, fıçı arabadan indirilirken olmuş; fıçı yuvarlanmış, kasnakları çatlamış ve şarapçının kapısının tam önüne yuvarlanmış, ceviz kabuğu gibi parçalanmıştı.

Çevredeki herkes işini gücünü, aylaklığını bırakmış şarap içebilmek için olay yerine koşmuştu. Bilhassa üstüne basanları topal bırakmak için yapılmış görünümü veren kaba biçimsiz taşlar, şarabı küçük göllerde biriktirmişti; her bir göl büyüklüğüne göre itiş kakış bir kalabalıkla çevriliydi. Bazı adamlar eğilmiş, şarabı avuçlarıyla yudumluyorlar ya da

⁹³ Bkz. Miriam Gabriel, “A Way to Teach Dickens’ A Tale of Two Cities”, *The English Journal*, National Council of Teachers of English, C. 22, Sayı. 4, Nisan 1993, s. 319.

⁹⁴ Bkz. Alev Baysal, “Carlyle’s Influence upon A Tale of Two Cities (1859)” <<http://www.victorianweb.org/authors/dickens/2cities/baysal1.html>> (12.07.2011).

şarap parmaklarının arasından süzülüp gitmeden omuzlarından aşağı sarkan kadınlara içirmeye çalışıyorlardı. Diğerleri ise kap kacaklarla ya da kadınların çocukların ağzına şarap damlattıkları örtülerle şaraba saldırıyorlardı; kimisi şarabın akıp gitmesini engellemek için çamurdan setler yapıyor; kimisi pencerelerdeki seyircilerin önerileriyle akıp giden şarabı yakalayabilmek için bir oraya bir buraya koşuşturuyorlar; kimileri de fiçinin ıslak boyalı parçalarını yalıyor, büyük bir zevkle şarabın çürüttüğü parçaları bile çiğniyorlardı. [...] (s. 28)

Çok canlı bir biçimde resmedilen bu satırlar; Fransa'nın ve Fransız halkının durumunu ortaya koyar. Dickens; tüm yolların giyotine çıktığı Fransa'da, açlık ve sefaletle baş eden insanların çektikleri sıkıntıları şu sözleriyle anlatmaya devam eder:

Şarap kırmızıydı ve Paris'in dış mahallelerinden Saint Antoine'nin dar sokaklarını kızıla boyamıştı. Birçok eli, yüzü, çıplak ayağı ve tahta ayakkabıyı da kırmızıya boyamıştı. Tahta yontan adamın elleri tahtaların üzerinde kırmızı lekeler bırakmış, çocuğunu emziren kadının başına sardığı örtü alnını boyamıştı. Fiçinin kabuklarıyla açgözlülük edenlerin ağızları kaplan ağzı gibi leke olmuştu; kafası başlığının içinde bir kafadan ziyade, uzun pis bir çanta gibi duran, üstü başı kir pas içinde uzun boylu bir soytarı, çamurlu şaraba batırdığı parmaklarıyla duvara KAN yazmıştı.

O şarabın da bu sokak taşlarının üzerine akıp, oradaki herkesi kızıla boyayacağı zaman da gelecekti.

Saint Antoine'nin üzerine bulutlar düştüğünde o kutsal yüzünden anlık bir ışık gelip geçti, karanlığı ağırdı – soğuk, kir, hastalık, cehalet ve yoksulluk bu aziz varlığın peşinden gelen soylulardı – hepsi de mükemmel gücün asil varlıklarıydı, özellikle sonuncusu. Değirmende öğütüldükçe öğütülen insan örnekleri her köşe başında titriyor, her kapıdan girip çıkıyor, her pencereden sarkıyor, rüzgârın titrettiği her paçavranın altından sallanıyorlardı. Onları öğüten değirmen, genci yaşlıya çeviren değirmendi; çocukların yüzleri yıpranmış, sesleri ciddiye; yılların kırıştırdığı yüzlerde, kazdığı oyuklarda yine tek bir şey okunuyordu, Açlık. Her yerde hâkimdi açlık. Yüksek binalardan atılan açlık, çamaşır iplerinde ve direklerde asılı paçavralara takılıp kalmıştı; bunlara samanla, kumaş parçalarıyla, odunla, kağıtla yamanmıştı; adamın yonttuğu çıranın her parçasında açlık vardı; tütmeyen bacalardan içeri bakıyordu, çöpünde tek bir kırıntı bile olmayan kirli sokaktan bakıyordu. Fırıncının raflarında açlık yazılıydı, zaten az olan her bir küflü ekmek somununa kazılıydı; kasapta ölü köpek etinden yapıp satışı sunulan her şeyde yazılıydı. Açlık, kavrulmuş kestanelerin arasında kurumuş kemiklerini çatırdatıyordu; birkaç damla yağda kızartılmış kabuklu patates dilimlerinin içine rendelenmişti. (s. 29-30)

Muhteşem benzetmelerle yokluk içindeki halkın dramını resmeden Dickens, 'şarap' motifiyle aslında ihtilal yüzünden dökülecek kanları işaret etmektedir. Burada kanla – şarapla sembolize edilen hem gerçek anlamda açlık hem de halkın özgürlüğe ve barışa olan açlığı ya da arzudur. Ayrıca yazar bu kullanımla, 'açlık' (İng.

Hungry) kelimesini tıpkı leitmotif* tarzı bir tekrarla defalarca ama okuyucuyu sıkmadan çok başarılı bir şekilde anlamlandırır. Dickens burada, açlığı ete ve kemiğe büründürerek âdeta soyut bir kelimenin somut bir resmini çizerken aynı zamanda da başarılı bir epizot** (İng. Episode) oluşturur.

Fransa'nın kanlı ihtilal yıllarının yüzü ise Bayan Defarge karakterinde hayat bulur. Dickens, üçüncü kitabın on dördüncü bölümünde Bayan Defarge'yi şöyle tasvir eder:

O zamanlarda, zamanın yozlaştırdığı birçok kadın vardı ama aralarında bu insafsız kadın kadar korkunç olanı yoktu. Güçlü, gözü pek, kurnaz, hazır, kararlı, sadece sahibine güç ve nefret veren değil aynı zamanda diğerlerine de itici gelen bu kadını bu sıkıntılı zaman her durumda kaldırıp atacaktı. Çocukluğundan beri kötülük aşılandığı, soylulara duyduğu nefretle yoğrulduğu için zalim bir insana dönüşmüştü. Acımasızdı. Bir zamanlar içinde iyi duygular barındırmış olsa da şimdi hepsi yok olmuştu.

Suçsuz bir adamın soyunun günahları için ölüyor olmasını umursamıyordu, onu [Darnay] değil soyunu görüyordu. Karısının dul, çocuğunun yetim kalacak olması onu hiç rahatsız etmiyordu; bu ceza azdı bile, onun düşmanlarıydılar ve bu nedenle yaşamaya hakları yoktu. Ona yalvarmak boşunaydı, çünkü içinde en ufak bir merhamet duygusu yoktu. Yaşadığı birçok kavga sırasında yere yığılıp kalmış olsa, kendine bile acımazdı; dahası, yarın onu biri bir baltanın altına gönderecek olsa o kişinin yerine bile geçerdi. (s. 362-3)

Romanda, kana susamış, intikam ateşiyle yanıp tutuşan bir karakter olarak betimlenen Bayan Defarge, ihtilalin yıkıcı yüzünün temsilidir. Bu acımasız, zalim kadın; Fransız İhtilali'nin kanlı sahnelerini somutlaştırmaktadır.

Dickens romanında; ihtilalin iyice çığırından çıktığı, kan dökmelerin olağan sayıldığı o dehşet dolu zamanı, özgürlük, adalet, dostluk duygularını inceliklerle işler. Romanın çok canlı bir şekilde resmedilmiş çarpıcı bölümlerinden biri; öfkeden kudurmuş, aç, sefil, gözünü kan bürümüş halkın bileytaşının etrafında toplandığı sahnedir. Dickens bu olayı şu sözlerle resmeder:

Bileytaşının iki kolu, taşı deli gibi çeviren de iki adam vardı, her dönüşte saçları havalanıyordu, yüzleri barbar maskeler içindeki en vahşi insanların

* Edebiyatta bir duygunun, bir sözün, bir durumun ya da bir kelimenin farklı aralıklarla tekrar edilmesi şeklinde ortaya çıkan bir anlatım tekniğidir. Bkz. <<http://en.wikipedia.org/wiki/Leitmotif>> (02.08.2011).

** Şiir, hikâye veya romanda ana konuya bağlı, ikinci derecedeki olay. Bir kişiyi veya olayı anlatmak için seçilen, bütünlüğü bozmayan fakat açıklayıcı olması beklenen bölüm. Bkz. <<http://www.uludagsozluk.com/k/epizod/>> (04.08.2011).

yüzlerinden bile daha korkunç ve gaddar görünüşlüydü. Suratlarına takma kaşlar ve takma bıyıklar takılmıştı, bağırıp çağırmaktan, hayvanca heyecanlarından ve uykusuzluktan o iğrenç çehreleri kan ter içindeydi. Bu iki zalim kolu çevirdikçe keçelenmiş saçları kâh gözlerinin üstüne düşüyor kâh enselerinden sarkıyordu, kadınlar içsinler diye ağızlarına şarap veriyorlardı, akan kanların, damlayan şarapların, taştan çıkan kıvılcımların hepsinin o kötü görüntüsü kan ve ateşin görüntüsüydü. Kana bulanmamış tek insan yoktu. Bileytaşına yaklaşabilmek için birbirlerini omuzlayan insanlar arasında bellerine kadar soyunmuş, kolları, bacakları, tüm vücutları kir içinde, baştan aşağı kadınların dantellerinden, ipeklilerinden, kurdelelerinden oluşan türlü türlü paçavralara bürünen erkekler vardı. Bilenmeye getirilen tüm baltalar, bıçaklar, süngüler, kılıçlar kan izleri taşıyordu. Bilenmiş kılıçların bir kısmı onları taşıyanların bileklerine hepsi aynı renkte çeşitli bağlar, paçavralar ve bez parçalarıyla tutturulmuştu. Kıvılcımların arasından aletlerini kapanlar çıldırmaşçasına sokağa fırlıyorlardı, öfkeden kudurmuş gözlerindeki kırmızılık hepsinde aynı tondaydı, o gözlere sahip herhangi merhametli biri bile eline bir tüfek alıp hepsini taşlaştırmak için ömrünün yirmi yılını verebilirdi. (s. 262-3)

Tüylar ürpertici bir şekilde anlatılan bu sahne, dönemin Fransa'sında halkın yaşadığı acımasızlığı ve gaddarlığı gözler önüne sermektedir.

Güntekin'in II. Meşrutiyet yıllarında geçen *Damga* romanında da dönemin siyasî olaylarına sıkça değinilmiştir. Birol Emil, Güntekin'in romanında sosyal ve toplumsal sorunlara eğildiği gerekçesiyle *Damga*'yı 'tezli sosyal roman'* olarak nitelendirir.⁹⁵

Romanın ana kahramanı İffet; konaklarda, köşklere büyümüş, özel hocalarla eğitilmiş bir paşazade olması sebebiyle soylu sınıfı temsil eder. Babası, II. Abdülhamit devri paşalarından Halis Paşa'dır. Aristokrat bir çevre olması itibarıyla; sadece maddi bakımdan refahı değil aynı zamanda meşrutiyet ve saltanata bağlılığı da içinde barındıran bu aile ortamı, İffet'e göre değildir. İçinde bulunduğu bu ortamdan uzaklaşmak isteyen İffet, daha çok kendi sınıfından olmayan insanlara yakınlık duymaktadır. Bu bağlamda romanında, sosyal sınıf kavramına da değinen Güntekin, İffet ve onun aile çevresini üst tabakadan soylu bir aile olarak gösterirken, İffet'in mektepten arkadaşı Ömer ve ailesi ise alt sınıfın temsilidirler. Reşat Nuri, Ömer'i İffet'in ağzından şu sözlerle anlatır:

* Toplumsal sorunları konu alan, bu sorunlara ışık tutarak çözüm yolları üreten romanlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz.

<http://www.liseedebiyat.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1432:roman&catid=37:9-sinif-dl-ve-anlatim&Itemid=3> (17.07.2011).

⁹⁵ Bkz. Birol Emil, *a.g.e.*, s. 135.

Ömer'in bir ağabeyi varmış. Harbiye mektebinden zabıt çıkacak, onların elini tutacaktı. Kılıç kuşanmasına üç ay kala iftiraya uğramış, Fizan'a sürülmüş... (s. 18)

Fethi Naci bu sürgünü “siyasal eğilimleri olan ‘ağabey’in kaçınılmaz sonu...”⁹⁶ olarak tanımlar. Dönemin sosyal ve siyasal bir gerçeğini gözler önüne seren bu durum hakkında Birol Emil şunları söyler:

Kötürüm bir anneanne, çamaşırcı bir anne, Fizan'a sürülmüş ağabey ve Ömer, II. Abdülhamîd devri Türkiye'sinden bir alt tabaka ailesinin bütün dramını ortaya koyar. İffet'in düşkünleri sevme, onlar için fedakârlık etme duygularının gelişmesinde bu ailenin önemli bir rolü olmuştur.⁹⁷

Güntekin romanında, romanın arka planını oluşturan meşrutiyet ve ihtilal fikirlerine de değinir. Romanda, İdadi sıralarının ateşli ve idealist öğrencisi Celâl bu fikirlerin vücut bulduğu kahramandır. İffet'e meşrutiyet ve ihtilalci ruhu aşıl原因an Celâl olmuştur. İffet'e hürriyetten, meşrutiyetten bahseder, padişahın haksızlıklarını, hafiyelerin fenalıklarını anlatır. (Bkz. s. 26) Birol Emil'in deyimiyle “devrin, henüz fiilî mücadeleye atılmamış mektepli Jöntürk tipi” Celâl, kısa zamanda İffet'in alakasını kazanır.

Güntekin'in üzerinde durduğu, dönemin sosyal ve siyasal yapısını açığa vuran bir gönderme de İffet'in İdadi çevresidir. Öğretmen Vecdi Bey, mektepte bazı büyük talebelere meşrutiyetten bahsettiği gerekçesiyle tutuklanır. Paşazade olması ve saraya yakınlığı sebebiyle Celâl ve diğer öğrenciler İffet'ten kuşkulanırlar. Neyse ki bir süre sonra gerçek ortaya çıkar, İffet'in jurnalci olmadığı anlaşılır. Birol Emil, bu İdadi çevresi ve insanları için şunları söyler:

[...] devrin modası hürriyet ve meşrutiyet fikirlerinin İffet'te de uyanmasında rol oynadığı gibi, kibar çocukları, halk çocukları, ateşli ihtilalci gençleri, Saray'ın baskısını her an üzerlerinde hisseden okul idarecileri, talebesine serbest fikirler aşıl原因an genç muallimleri, mevki'ine göz diktiği arkadaşını ihbar eden jurnalci öğretmenleriyle Abdülhamîd devrinin Jöntürk mücadeleleri sırasındaki görünüşünden tipik bir tablo teşkil eder.⁹⁸

İşte bu çevre dolayısıyla İffet; ruhen uyanmış, hürriyet kavgalarına, ihtilâllere dair kitaplar okuyan bir ‘Jön Türk’ hâline gelmiştir.

⁹⁶ Fethi Naci, *a.g.e.*, s. 79.

⁹⁷ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 146.

⁹⁸ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 151.

Güntekin romanına zaman ve mekân olarak seçtiği II. Meşrutiyet'in ilanına İffet'in bakış açısıyla şöyle değinir:

Nihayet istediğim olmuştu. Mamafih ümit ettiğim kadar sevinemiyordum. Babam, kardeşlerim, bütün öteki akrabalarımız saray mensubu idiler. Onlar ne olacaktı?

Vapur yanaşırken rıhtımdan bir nümayiş kafilesi geçiyordu. Kalabalık müzikalar, 'yaşasın hürriyet' diye haykıran sesler, dalga dalga bayraklar aklımı başımdan aldı. Bunlar benim senelerden beri çocukluk, gençlik rüyalarımı dolduran şeylerdi. İçimde ancak mucizeler karşısında duyulabilecek raşeler, sarsıntılarla kafileye karıştım. Şahsımı, varlık hissimi kaybetmiş, coşkun bir selin içinde bir damla su gibi kendimi bıraktım. Yürüdüm, yürüdüm, ta bir köşe başına kadar, kahrolmalarını Allah'tan istediğimiz müstebitler içinde Halis Paşa'nın ismini iştinceye kadar... (s. 41)

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanıyla, Osmanlı Devleti'nde güç dengelerinin tamamen değişmesi nedeniyle padişahın yetkileri kısıtlanır, bunun sonucunda da birçok devlet adamı görevden alınır. İffet'in babası Halis Paşa da bu esnada tutuklanır. Meşrutiyet'in ilanı aileyi darmadağın eder. 'İkbalden düşen' Halis Paşa'nın "Dünya bir mütemadi inkılâp dünyasıdır..." (s. 43) sözü Paşa'nın durumunu gayet net ortaya koyan bir cümledir. Bu bağlamda eski devlet adamlarının tasfiye edilip yerine yenilerinin yönetime getirilmesi olarak da adlandırabileceğimiz bir dönem, yani II. Meşrutiyet dönemi başlar.

Reşat Nuri'nin romanında yer verdiği bir diğer siyasî değinme de İffet'in İdadi'den arkadaşı Celâl'in, I. Dünya Savaşı'nın getirdiği sıkıntılara dayanamayıp avukatlık mesleğini bırakarak 'harp ihtikârı' işlerine bulaşmasıdır. Gerekçesini ise kendi ağzından şu sözlerle aktarır:

Belki beni ayıplayacaksın. Fakat ne çare hayat insanın mektep pencerelerinden gördüğü gibi değil. Açıkçası mesleği değiştirdim. Benim ideal iflas etti. Ne yapayım ben de insanım. Benim de tatmin edilecek arzularım var. Konya'da avukatlık ediyordum. Tütün ve afyon işleri ile uğraşan bir şirketin vekili olmuştum. Bu zamanda ticaretin ne demek olduğunu sen biliyorsun. Mesleğim beni hiç temiz olmayan işlere sevketti. Şirketin vesika, vagon entrikalarına alet oldum. Bu kirli işlere sırf ailemi geçindirmek için giriyordum. Halbuki başkaları benim yüzümden zengin oluyordu. Hayatta kendini aldanmış gören insan sukuta mahkum demektir. Hâsılı mukavemet edemedim İffet. Kendi hesabıma da bazı ufak tefek işlere giriştim. Evvela bir vagon almaya muvaffak oldum. Tabii buna mukabil bazı hizmetlerde bulunmak lazım geldi. Kazanç başladı. Makinenin dişlerine kendimi kaptırmıştım. Sonra daha açık söyleyeyim İffet. Bugün harp ihtikârı yapanlarla çalışıyorum. İstersen ayıpla... Ne yapayım. (s. 133-4)

“Ne buhranlı zaman... Yer demir gök, bakır” (s. 100) diye şikâyet eden Celâl, kimseden muavenet göremeyince vurgunculuğa bulaşmak zorunda kalmıştır. “Celâl’deki bu değişme, sadece kendi ahlâkî bozgununu değil, o devir savaş Türkiye’sinde, cemiyetin de bir tarafından nasıl bir manevî sukutla çürümeğe başladığını gösterir. Celâl, bu çürüyen tarafın tiplerinden sadece bir tanesidir.”⁹⁹

Romanda işlenen bir diğer toplum yarası da İffet’in hapisten çıktıktan sonraki iş bulma emellerinde karşımıza çıkar. Hapisten çıktıktan sonra iş bulmak için birçok teşebbüste bulunan İffet, bunların çoğunda mütemadi bir muvaffakiyet elde edemez. Örneğin “Hukuk-ı Millet” gazetesinde iş bulduğu vakit, gazetenin başyazarı Sami Belig Bey, İffet’ten batmakta olan gazetesini kurtarmak için bir nakliyat şirketine şantaj yapmasını ister. Böylece hem şirkete hem de hükümete ‘dehşetli bir darbe’ indirecektir. Bu teklifi reddeden İffet, gazeteden ayrılmak zorunda kalır. “Telgraf” adlı bir başka gazetede iş bulur. Burada da işler istediği gibi gitmez. İki gazete arasında cereyan eden hiddetli bir ‘kalem kavgası’ yüzünden çıkan aleyhtar bir yazı, İffet’i de zor durumda bırakır. “Devrin basın hayatından ibretli bir kesit olan bu mücadelenin böyle cereyanı üzerine, İffet, kendisinde büyük bir ruhî değişme hisseder.”¹⁰⁰

Romanda dikkati çeken tüm bu sosyal ve siyasî göndermeler, Meşrutiyet sonrası dönemde ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı vaziyeti ortaya koymaktadır.

Güntekin’in romanının hacmi *İki Şehrin Hikâyesi* ile karşılaştırıldığında son derece mütevazı kalmaktadır. *Damga*’daki sosyal ve toplumsal yansımalar Dickens’in romanına oranla daha az karşımıza çıkar. Ancak her şeye rağmen bu iki önemli yazarın romanları, konu edindikleri dönemlerin siyasî ve sosyal yönünü yansıtmakta başarılı örnekler olarak nitelendirilebilirler.

⁹⁹ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 163.

¹⁰⁰ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 166.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, on dokuzuncu yüzyılda yaşamış İngiliz edebiyatı yazarlarından Charles Dickens'ın *İki Şehrin Hikâyesi* romanı ile yirminci yüzyıl Türk edebiyatı yazarlarından Reşat Nuri Güntekin'in *Damga* romanındaki “fedakârlık” teması karşılaştırmalı edebiyat bilimi verileri ışığında çoğulcu bir yöntem ile analitik olarak incelenmiştir.

Her iki eserde de mevcut ana tema olan “fedakârlık” kavramı üzerine odaklanmış olan bu çalışmada farklı dönemlerde benzer bir motifi işleyen iki yazarın eserleri araştırılmıştır. Yazarların, eserlerinde ortak bir motife/temaya yer vermeleri, buna farklı bakış açılarıyla değinmiş olmaları, bu tezin oluşumundaki temel noktayı belirlemiştir. Çalışmanın giriş bölümünde sözü edilen amaç doğrultusunda incelenen bu iki eserin farklı iki kültürün ürünü ve farklı tarihsel dönemlere ait olmakla beraber, “fedakârlık” motifi etrafında benzerlik ve farklılıklar gösterdikleri saptanmıştır. Bu benzerlik ve farklılıklar maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

- “Aşk” temasını “fedakârlık” çerçevesinde ele alan *İki Şehrin Hikâyesi* ve *Damga* romanları, birbirinden farklı dilde ve kültürde yazılmış olsalar da, ikisinin de ortak bir paydada bulunduğu nokta, “aşk uğruna yapılan fedakârlık” ve bunun fedakârlığı yapan karakterler üzerindeki ‘yıkıcı’ etkisidir. Bu bağlamda, *İki Şehrin Hikâyesi*’nin romantik kahramanı Carton, roman sonunda hayata veda ederken, *Damga*’nın adının anlamıyla eş bir kişiliğe sahip ana kahramanı İffet, işlediği hırsızlık(!) suçundan dolayı cemiyetin gözünde hakir, değersiz ve aşağılık bir insan hâline gelmektedir.
- Damlacık çiftliğinde dinlediği masal, İffet’in zihninde ilk aşk imajını oluştururken aynı zamanda da ileri de yapacağı fedakârlığa zemin hazırlar. Aynı şekilde babasının mezarı başında duyduğu sözler de Carton’un roman sonundaki fedakârlığını ve ‘yeniden doğuşu’nu işaret eder.
- Her iki romanda yaşanan aşk da cismani hazlardan uzak, platonik aşklar olarak kalmıştır.

- Romanlarda işlenen “aşk uğruna yapılan fedakârlık” motifi dışında diğer birkaç roman kahramanının da fedakârlıkları bulunmaktadır. *Damga*’da Halis Paşa, Mahmut Efendi ve Celâl, fedakârlıklarıyla gerçek dostluğun ve arkadaşlığın resmini çizerken, *İki Şehrin Hikâyesi*’nde Doktor Manette, Charles Darnay, Bayan Pross ve Bay Lorry özveri ve sadakatin temsili olarak karşımıza çıkarlar.
- Ayrıca Dickens ve Güntekin’in, eserlerini yaşadıkları dönemlerin birer yansıması olarak kurguladıkları görülmektedir. Viktorya döneminde yaşamış olan Dickens, dünyayı derinden etkileyen bir devrimin, Fransız İhtilali’nin (1789) yansımalarını, Fransız halkının gözünden eşine az rastlanır bir güzellikle okura yansıtırken; Güntekin, II. Meşrutiyet (1908) yıllarını, yine o dönemin insanları aracılığıyla Osmanlı toplumunu başarılı bir şekilde tasvir eder. Temelde aynı motifi farklı bakış açılarıyla işleyen bu iki yazarın aynı zamanda eserlerine zaman ve mekân kaynağı oluşturan bu dönemleri anlatırken eleştirel bir yaklaşım sergiledikleri belirlenmiştir.
- Her iki yazarın da roman kahramanlarının adlarına birtakım anlamlar yükledikleri görülmüştür. *Damga*’da İffet ve Vedia, *İki Şehrin Hikâyesi* romanında ise Lucie ve Charles Evrémonde karakterlerinin, adlarının anlamlarıyla eş kişiliklere sahip oldukları saptanmıştır.
- Her iki yazar da romanlarını oluştururken birçok sembol, motif ya da temadan faydalanmışlardır.

Benzerlikleri bu şekilde sıralayabileceğimiz bu iki romanın farklı noktaları ise şöyle sıralanabilir:

- *İki Şehrin Hikâyesi*’nde bir “aşk üçgeni” karşımıza çıkarken, *Damga* romanında yaşanan aşk “yasak bir aşk”tır.
- İffet’in Vedia’ya olan aşkı, ilk zamanlarda sevdiği kadın tarafından karşılık bulduğu halde, Carton’un Lucie’ye duyduğu aşk; umutsuz, hiçbir zaman vücut bulmayan bir aşk olarak kalır.
- İffet, yaptığı fedakârlığının neticesinde, hırsız olduğu gerekçesiyle insanlar tarafından hor görülerek toplumun dışına itilir. İffet’in aksine

Carton, her ne kadar fedakârlığının bedelini hayatıyla ödese de, yaşamını kurtardığı insanların gözünde sarsılmaz bir yer edinir.

- *Damga*'nın bir asilzade olan ana karakteri İffet'in, kimi zaman, sevdiği kadından uzaklaştığı, ona duyduğu aşkın silinip yok olduğu görülmektedir. Nitekim İffet, roman sonunda, yaşadığı aşktan bir 'vehim' olarak bahseder, son sözleriyle pişmanlığını dile getirir. İffet'in aksine Carton, aşkını bir an olsun kalbinden atmaz. Sevdiği kadının hayaliyle günlerini geçiren Carton, roman sonunda Lucie ve ailesi için hayatını feda ederken, bu özverisinin/fedakârlığının şimdiye kadar hayatında yaptığı 'en iyi şey' olduğunun inancındadır.
- Sevdikleri kadınlar için yaptıkları fedakârlıklara rağmen romanların başkahramanları, karakterleri bakımından farklılıklar göstermektedirler. Carton'un vurdumduymaz, sorumsuz, hayattan ve insanlardan umudunu kesmiş hallerine karşın İffet; sorumluluk sahibi, ahlâklı, insanların kendi hakkındaki düşüncelerine son derece önem veren bir karakterdir.
- İffet'in sürekli olarak fedakârlık isteğini dile getirmesinin aksine Carton'un roman sonundaki fedakârlığı okur için bir sürpriz olur.
- Aynı şekilde *Damga* ve *İki Şehrin Hikâyesi* romanlarındaki baş kadın kahramanlar, genel kişilik özellikleri bakımından farklılıklar göstermektedirler. Lucie'nin romanda herkes tarafından sevilen, saf, iyi niyetli, bir melek kadar temiz bir karakter olarak tasvir edilmesine karşın Vedia; kocası tarafından aldatılan, daima ihmal edilen, üvey çocuklarının pek de sevmediği bir kadındır.

Bu doğrultuda, yazarları ve eserlerini ortak bir paydada buluşturan tüm bu başlıklar, iki romanı karşılaştırmalı edebiyat bilimi çerçevesinde irdelemeye zemin hazırlamıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

ALTUĞ, T., *Bir Ruh Kimliği: Reşat Nuri Güntekin*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul 2005.

AYTAÇ, G., *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Say Yayınları, İstanbul 2003.

_____, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1997.

AYDIN, K., *Karşılaştırmalı Edebiyat: Günümüz Postmodern Bağlamında Algılanışı*, Birey Yayınları, İstanbul 2008.

BLOOM, H. (ed.), *Bloom's Modern Critical Interpretations*, Infobase Publishing, New York 2007.

_____, *Bloom's Guides 'Charles Dickens's A Tale of Two Cities'*, Infobase Publishing, New York 2007.

CARLYLE, T., *The French Revolution: A History*, Chapman and Hall, C. I-II-III, London 1848.

DICKENS, C., *A Tale of Two Cities*, Ashley H. Thorndike (ed.), Longman's English Classics, USA 1928.

DICKENS, M. ve HOGARTH G. (eds.), *The Letters of Charles Dickens C. I-II*, Chapman and Hall, London 1880².

EAGLETON, T., *The English Novel: An Introduction*, Blackwell Publishing, Australia 2008.

EMİL, B., *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984.

ENGİNÜN, İ., *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, 9. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2008.

FORSTER, J., *The Life of Charles Dickens C. I-II-III*, J.B. Lippincott&co., Philadelphia 1874.

GLANCY, R. F. (ed.), *Charles Dickens's A Tale of Two Cities: A Sourcebook*, Routledge, New York 2006.

GUY, J. M., *The Victorian Age: An Anthology of Sources and Documents*, Routledge, London 1998.

HOGLE, J. E., *The Cambridge Companion to Gothic Fiction*, Cambridge University Press, UK 2004.

MEMMEDOVA, B. ve ŞEKERCİ, Ö., *Mysteries of Style for Students of Literature*, Nobel Yayınları, Ankara 2009.

MORAN, B., *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, 9. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul 1994.

NACİ, F., *Reşat Nuri'nin Romancılığı*, Oğlak Yayıncılık, İstanbul 1995.

NAPIERKOWSKI, M. R., *Novels for Students*, 5. C., Gale Cengage Learning, USA 1999.

ÖNERTOY, O., *Reşat Nuri Güntekin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1983.

PAROISSIEN, D. (ed.), *A Companion to Charles Dickens*, Blackwell Publishing, USA 2008.

PUNTER, D., BYRON, G., *The Gothic*, Blackwell Publishing, USA 2004.

ROUSSEAU, A. ve M., PICHOS, CL., *Karşılaştırmalı Edebiyat*, çev. Mehmet Yazgan, MEB Yayınları, İstanbul 1994.

SMITH, A., *Gothic Literature*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2007.

SNODGRASS, M. E., *Encyclopedia of Gothic Literature*, Facts on File Inc., USA 2005.

WELLEK, R. ve WARREN, A., *Edebiyat Teorisi*, çev. Ömer Faruk Huyugüzel, Akademi Kitapevi, İzmir 1993.

Makaleler:

AYTAÇ, G., “Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi (Kavram, Tarihsel Gelişim, Yöntem)”, *Gündoğan Edebiyat*, C. 5, Sayı. 19, 1997, s. 101-5.

AYTÜR, Ü., “Pikaresk Roman”, *Gündoğan Edebiyat*, C. 11-12, Yaz-Güz, 1994, s. 183-94.

BAYSAL, A., “18. Yüzyıl İngiltere’inde Tarih Yazım Kuramları ve Tarihi Roman”, *Littera Edebiyat Yazıları*, Sayı. 17, Aralık 2005, s. 71-79.

BİRECİKLİ, İ. B., “Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet’in İlanı Üzerine Bir İnceleme”, *Akademik Bakış*, C. 2, Sayı. 3, Kış 2008, s. 211-26.

BÜLBÜL, M., “Karşılaştırmalı Yazın ve Kültürel Çeşitlilik”, *Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı. 9, 2004, s. 159-68.

FALCONER, J. A., “The Sources of A Tale of Two Cities”, *Modern Language Notes*, The John Hopkins University Press, C. 36, Sayı. 1, Ocak 1921, s. 1-10.

GABRIEL, M., “A Way to Teach Dickens’ A Tale of Two Cities”, *The English Journal*, National Council of Teachers of English, C. 22, Sayı. 4, Nisan 1993, s. 319-21.

HANÇERLİOĞLU, O., “Reşat Nuri Güntekin”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 6, Sayı. 65, Şubat 1957, s. 252-55.

HUTTER, A. D., “Nation and Generation in A Tale of Two Cities”, *PMLA*, Modern Language Association, C. 93, Sayı. 3, Mayıs 1978, s. 448-62.

İLERİ, S., “Öykümüzde Bir Sevecenlik Fırtınası: Reşat Nuri Güntekin”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 32, Sayı. 286, Temmuz 1975, s. 75-84.

KARABURGU, O., “Reşat Nuri Güntekin’in Hikâyelerinde Çocuk”, *Bizim Külliye*, Sayı. 17, Nisan-Mayıs-Haziran 2003, s. 66-70.

MONOD, S., “Dickens’s Attitudes in A Tale of Two Cities”, *Nineteenth Century Fiction*, University of California Press, C. 24, Sayı. 4, The Charles Dickens Centennial, Mart 1970, s. 488-500.

ÖNALP, E., “Pikaresk Edebiyat ve Keloğlan Masalları”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, Sayı. 2, Aralık 1988, s. 233-38.

ÖNERTOY, O., “Reşat Nuri Güntekin’in Yazınıımızdaki Yeri”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 43, sayı. 360, Aralık 1981, s. 366-70.

ÖZCAN, M. E., “Karşılaşma/Karşılaştırma: Komparatistik Zihniyetin Doğuşu”, *I. Ulusal Karşılaştırmalı Edebiyat Sempozyumu*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 6-8 Aralık, Eskişehir 2001, s. 364-71.

POYRAZ, T., ve ALPBEK, M., “Reşat Nuri Güntekin Hayatı ve Eserleri”, *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, C. 6, Sayı. 3, 1957, s. 1-18.

SEBUKTEKİN, H., “Neden Karşılaştırmalı Edebiyat?”, *D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı. 7, 2006, s. 1-17.

STANGE, G. R., “Dickens and the Fiery Past: ‘A Tale of Two Cities’ Reconsidered”, *The English Journal*, National Council of Teachers of English, C. 46, Sayı. 7, Ekim 1957, s. 381-90.

ÜNSAL, N., “Modern Gerçekçi Romana Doğru Atılan İlk Adım: Pikaresk Roman”, *Littera*, C. 3, 1992, s. 100-1.

Diğer:

Tezler:

AYTEMİZ, B. U., *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Aşk İlişkileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.

BAYSAL, A., *Dickens' Fictions and Fools of History: A Study on The Gordon Riots in Barnaby Rudge and The French Revolution in A Tale of Two Cities*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.

BOHLIN, K. E., *An Analysis of Moral Motivation: Literary Profiles and Pedagogy*, Doktora Tezi, Boston University, School of Education, Boston 1999.

ÇAKIR, H., *Charles Dickens'in Romanlarında Toplum*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1995.

DİNDAR, E., *The Chronotope of London in Charles Dickens' Novels*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2005.

GÜVEN, G., *Charles Dickens ve Kemalettin Tuğcu'nun Eserlerinde Toplum Eleştirisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2007.

KAYA, S., *Reşat Nuri Güntekin'in Eserlerinde Eksiltili Kullanımlar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon 2007.

RAZİ, B., *Charles Dickens'in Hard Times, David Copperfield, Great Expectations, Oliver Twist Adlı Romanlarında Yoksulluk*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2006.

STALKER, R., *The Vast Fatigue: Victorian Literature And the Pleasures of Exhaustion*, Doktora Tezi, Emory University, Faculty of the Graduate School, Atlanta 2004.

TAŞCI, F., *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarındaki Çocuk Karakterlerin Çocuğa Görelilikler Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2007.

WILLIAMS, J. T., *Masculine Fantasies in Selected Novels by Charles Dickens*, Doktora Tezi, University of South Carolina, College of Arts and Sciences, Columbia 2010.

İnternet Kaynakları:

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Sanayi_Devrimi> (07.03.2011).

<<http://www.sparknotes.com/lit/twocities/section4.rhtml>> (05.04.2011).

<<http://tdkterim.gov.tr/bts/>> (07.04.2011).

<<http://www.uzmantv.com/hz.-isa-neden-carmiha-gerildi>> (11.05.2011).

<<http://en.wikipedia.org/wiki/Guillotine>> (09.06.2011).

<<http://www.dildernegi.org.tr/TR/Sozluk.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EFEC9E8A7FA3AA308F&Sozcuk=fedak%c3%a2r%c4%b1k&Secim=1>> (09.06.2011).

<<http://tdkterim.gov.tr/bts/>> (11.06.2011).

Alev Baysal, “Carlyle’s Influence upon A Tale of Two Cities (1859)”
<<http://www.victorianweb.org/authors/dickens/2cities/baysal1.html>> (12.07.2011).

<<http://www.wisegeek.com/what-is-foreshadowing.htm>> (15.07.2011).

<http://www.liseedebiyat.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1432:roman&catid=37:9-sinif-dl-ve-anlatim&Itemid=3> (17.07.2011).

<<http://en.wikipedia.org/wiki/Leitmotif>> (02.08.2011).

<<http://www.uludagsozluk.com/k/epizod/>> (04.08.2011).

<<http://tdkterim.gov.tr/bts/>> (04.08.2011).

EKLER

EK. I. ALINTILAR

9. 22. It was the best of times, it was the worst of times, it was the age of wisdom, it was the age of foolishness, it was the epoch of belief, it was the epoch of incredulity, it was the season of Light, it was the season of Darkness, it was the spring of hope, it was the winter of despair, we had everything before us, we had nothing before us, we were all going direct to Heaven, we were all going direct the other way – in short, the period was so far like the present period, that some of its noisiest authorities insisted on its being received, for good or for evil, in the superlative degree of comparison only.

11. 6. It is a far, far better thing that I do, than I have ever done; it is a far, far better rest that I go to than I have ever known.

22. 13. It was the best of times, it was the worst of times, it was the age of wisdom, it was the age of foolishness, it was the epoch of belief, it was the epoch of incredulity, it was the season of Light, it was the season of Darkness, it was the spring of hope, it was the winter of despair, we had everything before us, we had nothing before us, we were all going direct to Heaven, we were all going direct the other way – in short, the period was so far like the present period, that some of its noisiest authorities insisted on its being received, for good or for evil, in the superlative degree of comparison only.

There were a king with a large jaw and a queen with a plain face, on the throne of England; there were a king with a large jaw and a queen with a fair face, on the throne of France, In both countries it was clearer than crystal to the lords of the State preserves of loaves and fishes, that things in general were settled for ever.

[...]

France, less favoured on the whole as to matters spiritual than her sister of the shield and trident, rolled with exceeding smoothness down hill, making paper money and spending it.

24. 6. It has no good in it form me – except wine [...]

24. 7. [...] to belong to this world [...]

24. 11. I am a disappointed drudge, sir. I care for no man on earth, and no man on earth cares for me.

24. 14. Changes places with him, and would you have been looked at by those blue eyes as he was, and commiserated by that agitated face as he was? Come on, and have it out in plain words! You hate the fellow.

24. 23. He had never heard a sound so sweet and dear as the sound of her compassionate voice [...]

25. 3. You anticipate what I would say, though you cannot know how earnestly I say it, how earnestly I feel it, without knowing my secret heart, and the hopes and fears and anxieties with which it has long been laden. Dear Doctor Manette, I love your daughter fondly, dearly, disinterestedly, devotedly. If ever there were love in the world, I love her.

25. 12. [...] —any fancies, any reasons, any apprehensions, anything whatsoever, new or old, against the man she really loved – the direct responsibility thereof not lying on his head – they should all be obliterated for her sake. She is everything to me; more to me than suffering, more to me than wrong, more to me [...]

25. 28. If it had been possible, Miss Manette, that you could have returned the love of the man you see before you – self-flung away, wasted, drunken, poor creature of misuse as you know him to be – he would have been conscious this day and hour, in spite of his happiness, that he would bring you to misery, bring you to sorrow and repentance, blight you, disgrace you, pull you down with him. I know very well that you can have no tenderness for me; I ask for none; I am even thankful that it cannot be.

26. 6. I wish you to know that you have been the last dream of my soul. In my degradation I have not been so degraded but that the sight of you with your father, and of this home made such a home by you, has stirred old shadows that I thought

had died out of me. Since I knew you, I have been troubled by a remorse that I thought would never reproach me again, and have heard whispers from old voices impelling me upward, that I thought were silent for ever. I have had unformed ideas of striving afresh, beginning anew, shaking off sloth and sensuality, and fighting out the abandoned fight. A dream, all a dream, that ends in nothing, and leaves the sleeper where he lay down, but I wish you to know that you inspired it.

26. 10. [...] to wish you to know with what a sudden mastery you kindled me, heap of ashes that I am [...]

26. 16. For you, and for any dear to you, I would do anything. If my career were of that better kind that there was any opportunity or capacity of sacrifice in it, I would embrace any sacrifice for you and for those dear to you. Try to hold me in your mind, at some quiet times, as ardent and sincere in this one thing. The time will come, the time will not be long in coming, when new ties will be formed about you – ties that will bind you yet more tenderly and strongly to the home you so adorn – the dearest ties that will ever grace and gladden you. O Miss Manette, when the little picture of a happy father's face looks up in yours, when you see your own bright beauty springing up anew at your feet, think now and then that there is a man who would give his life, to keep a life you love beside you!

26. 34. I would ask you, dearest, to be very generous with him always, and very lenient on his faults when he is not by. I would ask you to believe that he has a heart he very, very seldom reveals, and that there are deep wounds in it. My dear, I have seen it bleeding.

27. 4. [...] remember how strong we are in our happiness, and how weak he is in his misery!

27. 6. I will always remember it, dear Heart! I will remember it as long as I live.

27. 8. If one forlorn wanderer then pacing the dark streets, could have heard her innocent disclosure, and could have seen the drops of pity kissed away by her husband from the soft blue eyes so loving of that husband, he might have cried to the night [...]

27. 21. The preceding relative positions of himself and Lucie were reversed, yet only as the liveliest gratitude and affection could reverse them, for he could have had no pride but in rendering some service to her who had rendered so much to him.

27. 32. Far and wide lay a ruined country, yielding nothing but desolation. Every green leaf, every blade of grass and blade of grain, was as shrivelled and poor as the miserable people. Everything was bowed down, dejected, oppressed, and broken. Habitations, fences, domesticated animals, men, women, children, and the soil that bore them – all worn out.

28. 18. He was happy in the return he had made her, he was recompensed for his suffering, he was proud of his strength [...]

29. 18. I am the resurrection and the life, saith the Lord: he that believeth in me, though he were dead, yet shall he live: and whosoever liveth and believeth in me, shall never die.

30. 5. I see the lives for which I lay down my life, peaceful, useful, prosperous and happy, in that England which I shall see no more. I see Her with a child upon her bosom, who bears my name. I see her father, aged and bent, but otherwise restored, and faithful to all men in his healing office, and at peace. I see the good old man, so long their friend, in ten years' time enriching them with all he has, and passing tranquilly to his reward.

I see that I hold a sanctuary in their hearts, and in the hearts of their descendants, generations hence. I see her, an old woman, weeping for me on the anniversary of this day. I see her and her husband, their course done, lying side by side in their last earthly bed, and I know that each was not more honoured and held sacred in the other's soul, than I was in the souls of both.

I see that child who lay upon her bosom and who bore my name, a man winning his way up in that path of life which once was mine. I see him winning it so well, that my name is made illustrious there by the light of his. I see the blots I threw upon it, faded away. I see him, foremost of just judges and honoured men, bringing a boy of my name, with a forehead that I know and golden hair, to this place – then fair to

look upon, with not a trace of this day's disfigurement – and I hear him tell the child my story, with a tender and a faltering voice.

30. 11. It is a far, far better thing that I do, than I have ever done; it is a far, far better rest that I go to than I have ever known.

48. 20. He had a white beard, raggedly cut, but not very long, a hollow face, and exceedingly bright eyes. The hollowness and thinness of his face would have caused them to look large, under his yet dark eyebrows and his confused white hair, though they had been really otherwise; but, they were naturally large, and looked unnaturally so. His yellow rags of shirt lay open at the throat, and showed his body to be withered and worn. He, and his old canvas frock, and his loose stockings, and all his poor tatters of clothes, had, in a long seclusion from direct light and air, faded down to such a dull uniformity of parchment-yellow, that it would have been hard to say which was which.

48. 30. She had laid her head upon my shoulder, that night when I was summoned out – she had a fear of my going, though I had none – and when I was brought to the North Tower they found these upon my sleeve. ‘You will leave me them? They can never help me to escape in the body, though they may in the spirit.’ Those were the words I said. I remember them very well.

50. 6. [...] he must go. Everything that arose before his mind drifted him on, faster and faster, more and more steadily, to the terrible attraction. His latent uneasiness had been, that bad aims were being worked out in his own unhappy land by bad instruments, and that he who could not fail to know that he was better than they, was not there, trying to do something to stay bloodshed [...]

50. 30. Mr. Lorry knew Miss Pross to be very jealous, but he also knew her by this time to be, beneath the surface of her eccentricity, one of those unselfish creatures – found only among women – who will, for pure love and admiration, bind themselves willing slaves, to youth when they have lost it, to beauty that they never had, to accomplishments that they were never fortunate enough to gain, to bright hopes that never shone upon their own sombre lives. [...] he stationed Miss Pross much nearer to the lower Angels [...]

54. 17. I am a disappointed drudge, sir. I care for no man on earth, and no man on earth cares for me.

55. 5. She was the golden thread that united him to a Past beyond his misery and to a Present beyond his misery: and the sound of her voice, the light of her face, the touch of her hand, had a strong beneficial influence with him almost always.

55. 26. I am the resurrection and the life, saith the Lord: he that believeth in me, though he were dead, yet shall he live: and whosoever liveth and believeth in me, shall never die.

57. 14. It is a far, far better thing that I do, than I have ever done; it is a far, far better rest that I go to than I have ever known.

60. 19. There were a king with a large jaw and a queen with a plain face, on the throne of England; there were a king with a large jaw and a queen with a fair face, on the throne of France. In both countries it was clearer than crystal to the lords of the State preserves of loaves and fishes, that things in general were settled for ever.

[...]

France, less favoured on the whole as to matters spiritual than her sister of the shield and trident, rolled with exceeding smoothness down hill, making paper money and spending it. [...]

In England, there was scarcely an amount of order and protection to justify much national boasting. Daring burglaries by armed men, and highway robberies, took place in the capital itself every night [...]

61. 8. A large cask of wine had been dropped and broken, in the street. The accident had happened in getting it out of a cart; the cask had tumbled out with a run, the hoops had burst, and it lay on the stones just outside the door of the wine-shop, shattered like a walnut-shell.

All the people within reach had suspended their business, or their idleness, to run to the spot and drink the wine. The rough, irregular stones of the street, pointing every way, and designed, one might have thought, expressly to lame all living creatures

that approached them, had dammed it into little pools; these were surrounded, each by its own jostling group or crowd, according to its size. Some men kneeled down, made scoops of their two hands joined, and sipped, or tried to help women, who bent over their shoulders, to sip, before the wine had all run out between their fingers. Others, men and women, dipped in the puddles with little mugs of mutilated earthenware, or even with handkerchiefs from women's heads, which were squeezed dry into infants' mouths; others made small mud embankments, to stem the wine as it ran; others, directed by lookers-on up at high windows, darted here and there, to cut off little streams of wine that started away in new directions; others devoted themselves to the sodden and lee-dyed pieces of the cask, licking, and even champing the moister wine-rotted fragments with eager relish.

61. 41. The wine was red wine, and had stained the ground of the narrow street in the suburb of Saint Antoine, in Paris, where it was spilled. It had stained many hands, too, and many faces, and many naked feet, and many wooden shoes. The hands of the man who sawed the wood, left red marks on the billets; and the forehead of the woman who nursed her baby, was stained with the stain of the old rag she wound about her head again. Those who had been greedy with the staves of the cask, had acquired a tigerish smear about the mouth; and one tall joker so besmirched, his head more out of a long squalid bag of a night-cap than in it, scrawled upon a wall with his finger dipped in muddy wine-lees – BLOOD.

The time was to come, when that wine too would he spilled on the street-stones, and when the stain of it would be red upon many there.

And now that the cloud settled on Saint Antoine, which a momentary gleam had driven from his sacred countenance, the darkness of it was heavy – cold, dirt, sickness, ignorance, and want, were the lords in waiting on the saintly presence – nobles of great power all of them; but, most especially the last. Samples of a people that had undergone a terrible grinding and re-grinding in the mill, and certainly not in the fabulous mill which ground old people young, shivered at every corner, passed in and out at every doorway, looked from every window, fluttered in every vestige of a garment that the wind shook. The mill which had worked them down, was the mill that grinds young people old; the children had ancient faces and grave voices; and

upon them, and upon the grown faces, and ploughed into every furrow of age and coming up afresh, was the sign, Hunger. It was prevalent everywhere. Hunger was pushed out of the tall houses, in the wretched clothing that hung upon poles and lines; Hunger was patched into them with straw and rag and wood and paper; Hunger was repeated in every fragment of the small modicum of firewood that the man sawed off; Hunger stared down from the smokeless chimneys, and started up from the filthy street that had no offal, among its refuse, of anything to eat. Hunger was the inscription on the baker's shelves, written in every small loaf of his scanty stock of bad bread; at the sausage-shop, in every deaddog preparation that was offered for sale. Hunger rattled its dry bones among the roasting chestnuts in the turned cylinder; Hunger was shred into atomies in every farthing porringer of husky chips of potato, fried with some reluctant drops of oil.

62. 23. There were many women at that time, upon whom the time laid a dreadfully disfiguring hand; but, there was not one among them more to be dreaded than this ruthless woman, now taking her way along the streets. Of a strong and fearless character, of shrewd sense and readiness, of great determination, of that kind of beauty which not only seems to impart to its possessor firmness and animosity, but to strike into others an instinctive recognition of those qualities; the troubled time would have heaved her up, under any circumstances. But, imbued from her childhood with a brooding sense of wrong, and an inveterate hatred of a class, opportunity had developed her into a tigress. She was absolutely without pity. If she had ever had the virtue in her, it had quite gone out of her. It was nothing to her, that an innocent man was to die for the sins of his forefathers; she saw, not him, but them.

It was nothing to her, that his wife was to be made a widow and his daughter an orphan; that was insufficient punishment, because they were her natural enemies and her prey, and as such had no right to live. To appeal to her, was made hopeless by her having no sense of pity, even for herself. If she had been laid low in the streets, in any of the many encounters in which she had been engaged, she would not have pitied herself; nor, if she had been ordered to the axe to-morrow, would she have gone to it with any softer feeling than a fierce desire to change places with the man who sent her there.

63. 19. The grindstone had a double handle, and, turning at it madly were two men, whose faces, as their long hair flapped back when the whirlings of the grindstone brought their faces up, were more horrible and cruel than the visages of the wildest savages in their most barbarous disguise. False eyebrows and false moustaches were stuck upon them, and their hideous countenances were all bloody and sweaty, and all awry with howling, and all staring and glaring with beastly excitement and want of sleep. As these ruffians turned and turned, their matted locks now flung forward over their eyes, now flung backward over their necks, some women held wine to their mouths that they might drink; and what with dropping blood, and what with dropping wine, and what with the stream of sparks struck out of the stone, all their wicked atmosphere seemed gore and fire. The eye could not detect one creature in the group free from the smear of blood. Shouldering one another to get next at the sharpening-stone, were men stripped to the waist, with stain all over their limbs and bodies; men in all sorts of rags, with the stain upon those rags; men devilishly set off with spoils of women's lace and silk and ribbon, with the stain dying those trifles through and through. Hatchets, knives, bayonets, swords, all brought to be sharpened, were all red with it. Some of the hacked swords were tied to the wrists of those who carried them, with strips of linen and fragments of dress: ligatures various in kind, but all deep of the one colour. And as the frantic wielders of these weapons snatched them from the stream of sparks and tore away into the streets, the same red hue as red in their frenzied eyes; - eyes which any unbrutalised beholder would have given twenty years of his life, to petrify with a well-directed gun.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Özlem DİLAVER

Uyruğu : T.C

Doğum Yeri : Nazilli/AYDIN

Doğum Yılı : 1987

Medeni Hali : Bekâr

EĞİTİM DURUMU

Lise: Nazilli Atatürk Lisesi 2001-2005

Lisans: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü 2005-2009

Yüksek Lisans: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı 2009-2011

İŞ DENEYİMİ

2010 (Şubat-Haziran) : Isparta Özel İlgi Eğitim Merkezi Dershanesi

2010 (Eylül-Aralık) : Süleyman Demirel Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu

YABANCI DİL

İngilizce: İleri seviyede

Almanca: Orta seviyede